35-3-A-4

DE TVEN-
DA BONA VALETVDINE, LIBEL-
us Eobani Heſsi, Commentariis do-
ctiſsimis iluſtratus à Ioanne Placoto-
mo, in Academia Regiomontana Profeſſore, Me-
dico. In quibus multa eruditè explicantur,
ſtudioſis Philoſophiæ plurimùm
profutura.

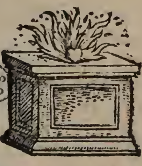
EIVSDEM,

De natura & uiribus Cereuiſiarum, & Mulſa-
rum, opuſculum.

e cauſis, præſeruatione, & curatione Ebrieta-
tis, diſſertationes.

œna Baptiſtæ Fieræ, de herbarum uirtutibus, et
ea Medicæ artis parte, quæ in uictus ratione
conſiſtit.

rabi Galli poëtæ Hortulus amœniſſimus.

EMANUELE ... IN ROMA BIBLIOTECA

Cum Gratia & Priuilegio Imperiali.

FRANC. Apud Chr. Egen.

SERENISSIMO
AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI

ac Domino, Domino Erico, Dei gratia Suecorum, Gottorum, Vandolorumq́; electo Regi, Domino ſuo clementiſsimo.

SVPERIORI Anno enarraui *quibuſdam Scholaſticis carmina Eobani Heßi, de ſanitate tuēda, inter quos et plurimi et diligentes Sueci fuerunt, qui tādem abſoluto opuſculo, à me etiam atq; etiam petierūt, ut locos, quos addere inter enarrandum ſolebā, & ſi quas haberē Annotationes domi cōſcriptas, publicarē. Quod cùm honeſtū & non infrugiferum iuuentuti ſtudioſæ putarem, non denegandū duxi. Quoniam uerò ipſorum id potiſsimum cauſa facerem, uiſum eſt meas lucubrationes: T. S. dedicare. Aiūt enim, et ſanctè affirmant, S. T. incredibili ſtudio literarū teneri, et amore ingenuarū artiū mirabiliter flagrare, quæ res mihi animū addidit, ut non uererer ipſorum petitioni obtemperare. Nec dubito quin S. T. pro ſuo ſingulari literarū ardore, æquo animo ſit hæc qualiacunq; amplexura. Decet aūt, et ſalutare Rebuſpub. eſt, Principes in tenera ætate, nō ſolū pietate ſincera imbui, atq; ad honeſtas actiones, ſed etiā ad tēperantiā, quæ multarum uirtutum parens eſt, adſuefieri.*

Docet hic libellus nihil aliud, quàm quomodo reb. ad uitæ ſuſtentationem neceſſarijs, rectè uti debeamus, & quæ mediocritas in cibis, potu ſomno, uigilijs, exercitijs, & reliquis medijs ſit ſeruanda. Et quanquam non dubito, præceptorem. S. T. uirum doctiſſimũ, hanc partem educationis non negligere, ſed quæ ad temperantiã faciunt, tum docere fideliter, tum etiã ſuo exemplo ſedulò demonſtrare: Spero tamen tractationẽ, quæ integrum locũ continet, T. S. nec iniucundã lectu, nec inutilem in uita futurã. Iucundũ certè eſt liberalibus ingenijs, & piè honeſteq; inſtitutis, etiã cauſas communiũ præceptorũ uidere, & non ſolùm nudas præceptiones diſcere, ne tantũ opinione aliorũ ducantur, ſed ut iudicio rebus ad uitam diuinitus conceſſis, fruántur. Verùm pauci Heroum filij ſunt, qui hæc uel credant, uel ſequantur. Pleriq; delitias & inanes uoluptates, quibus non tantùm corpus, ſed etiã animum perdunt, ſectantur: alij præmaturè, nondum confirmato iudicio, è ſcholis ad aulicam uitam, negociaq; tum forenſia, tum bellica traducuntur. A quorum numero S. T. longiſſimè abeſſe Eccleſiæ Dei cauſa gaudeo, & Succiæ regno ampliſſimo gratulor. Quod cùm ita ſit, nolo T. S. longa oratione hortari, & quaſi currenti calcar addere. Pergat modò, ut cœpit, & omni no ſibi perſuadeat, non tam opibus pollere, quàm literis & uirtute reliquos antecellere, re-

gium eſſe, nec ullum pulchrius regni ornamentū, aut firmius præſidium rege pio, & uirtute prædito. Quapropter Rex Sereniſsime, magnoperè peto ut hoc meum ſtudium boni conſulas, & munuſculum exiguum animo prompto accipias. Quod ſi intellexero, magna me uoluptate affectū, & præmium debitum laborum conſecutum eſſe exiſtimabo. Chriſtus faxit, ut creſcas pietate, uirtute, & temperantia, ad ſui nominis gloriam, & ſalutem Sueciæ, Amen.

T. S.
Ioannes Placotomus,
Medicus.

A 3

ANNOTATIONES IN LIBELLVM EOBANI HESSI, DE Bona ualetudine tuenda.

Diæta quid:

GRæci communiter δίαιταν uocant, Latini uictum uel uictus rationem uertunt. Quidā Græcā dictionem retinent, et Latinnis literis Diætam ſcribunt. Vulgus Regimē ſanitatis adpellat. Galenus libros ſuos de ſanitate tuēda, περὶ ὑγιεινῶν inſcripſit.

Eſt uerò doctrina continens præcepta de ſanitate tuenda, & morbis euitandis.

Valetudo quoq; ſuſtentatur noticia ſui corporis, tum ijs rebus, quæ aut obeſſe, aut prodeſſe ſoleant, autore Cicerone.

Quæ ſunt illæ res:

Aër, cibus & potus, excrementorum expulſio, motus & quies, ſomnus & uigilia, animi affectus. Harum legitimus uſus conſeruat naturam: abuſus uerò, id eſt, intempeſtiuus uel immodicus uſus eandem corrumpit. Quare de recto uſu illarum præcepta quædam traduntur.

Sunt ne præcepta illa neceſſaria?

Sunt. Quicquid enim certa ratione cōſtat, certo etiam modo cōſeruatur. Sanitas, quæ eſt primarum inter ſe qualitatū debita proportio, non caſu aut temerè, ſed certis quibuſdam ceu legibus natura

turæ conſiſtit. Igitur certis quibuſdam regulis ad eam tuendam opus eſt. Adhæc experientia ipſa teſtatur, alios cibos alijs hominibus magis conuenire. Continentes ſecunda ualetudine frui, & eſſe μακρόβιοι. Incontinentes uerò citò extingui, aut grauiſsimis morbis implicari, & ualetudinarios eſſe.

Quare igitur uulgò dicitur, Medicè uiuere, eſſe miſerrimè uiuere?

Si medicè uiuere, pro modicè ac temperanter uiuere, accipitur, falſiſs. eſt dictũ. Nam temperantia eſt parens ſanitatis. Si uerò pro ſuperſtitioſo et nimis exquiſito uictu intelligitur, rectè dicitur. Neq; enim nos probamus, ut ſanus adhuc ex præſcripto uiuat, nimiſq; tenui & accurata uictus ratione utatur.

Quomodo eadem præcepta conueniũt tam diuerſis hominibus. Sicut enim fieri non poteſt, ut unum calopodiũ ad omnes pedes ſutor accommodet, ita nec Medicus unam omnibus uitæ ſpeciem, quæ conducat?

Hic, ſicut in alijs artibus, tantùm generales quædam regulæ traduntur, quas deinde quiſque ad ſe pro ætate & uitæ genere, transferre, & quomodo ſuæ naturæ conueniant, obſeruare debet, et nõ ſolùm quod ratio ſuadet, ſed etiam quod experientia, rerum magiſtra, probat, exequi.

Non igitur præcepta ſola ad uictum probè inſtituendum ſuffi-ciunt?

Non ſufficiunt. Sunt enim res quædam bonæ alioqui & ſalubres, attamen quibuſdam hominibus adeò ingratæ, & aduerſæ, ut ne guſtare quidem illas poßint. Vel ſi ſumunt, maximum incommodum inde percipiunt. Ita uidemus quoſdam uinum ſaluberrimũ potum faſtidire. Ita alij acida, alij dulcia, peculiari quodã naturæ uitio, nimium uel fugiunt, uel immoderatè adpetunt. Noui ego *quendam doctum uirum, qui ab aceto adeò omnibus ſenſibus abhorruit, ut ne aſpectum quidem eius toleraret. Quare in uictu deligendo non tantùm quid ratio probet, ſed etiam quid experientia ſalubre eſſe confirmet, obſeruandum & faciendum eſt. Pudendum autem, ut Plinius ſcribit, omnia animantia quæ ſint ſalutaria ipſis noſſe, præter hominem.*

Sed illa præceptorum in uictu obſeruatio uidetur ſuperſtitioſa eſſe, cùm Euangelium prohibeat diſcerni cibos & dies?

Imò impietas et homicidium eſt, ea negligere et contemnere. Nam Paulus corpori honorẽ haberi iubet, & ſcriptura, ne cædem faciamus, prohibet. Conſtat aũt corpora non ſolũ ferro, ſed etiam crapula, ebrietate, intempeſtiuis, immodicisq́; ſtudijs,

uiolentis affectibus, & ſimilibus rebus corrumpi, & occidi. Neq; dubium eſt, quin in hac præſertim mundi ſenecta, plures homines crapula & luxu, quàm naturali morte aut gladio pereant.

Conducit ne etiam doctrina de tuenda ſanitate ad alia?

Conducit. Præcipua tamen utilitas eſt tueri ſanitatem. Deinde plurimum momenti ad ſtudia quoq; adfert. Nam caput, ut Plato inquit, ſtudiorum eſt bona et recta educatio, quæ eſt pars diætæ. Tertiò, non parum ad mores bonos facit. Nā animi mores corporis naturam imitantur, corporis natura uictus rationem ſequitur. Prauus igitur uictus uitiat & corrumpit corporis conſtitutionē, uitiata cōſtitutio deprauat actiones mentis.

Quid eſt ſanitas?

Eſt conſtitutio corporis, ſecundum naturam actiones perficiens. Sanitas

Eſt ne omnium eadem ſanitas?

Non. Sed ſicut album corpus alio magis eſt album, ita quoq; aliud alio magis ſanum eſt.

Quid eſt, quod Cicero dicit, Noticia ſui corporis?

Idem eſt quod conſtitutio uel natura corporis, ad quam cognoſcendam humanæ naturæ generalis explicatio requiritur. Hanc Medici uocant φυσιολογικὴν. Poſſet etiam non ineptè ἀνθρωπολογικὴ dici.

Quæ res ad conſtitutionem humani corporis concurrunt?

Elementa, Temperamenta, Humores, Membra, Virtutes, Actiones, & Spiritus.

Explica ergo iſta ordine.

Explicabo ſed prius diſtribuam totũ opuſculũ in tria capita, ſiue potius in tres partes principales. Prima eſt de natura, ſeu cõſtitutione hominis. Secunda cõtinet generalia quædã præcepta de uſu rerum ad uictum neceſſariarum. Tertia facultates alimentorum præcipuorum deſcribit.

PRAEFATIO.

Muſa repertoris medicarum filia rerum,
Te duce conamĩ ſcribere pauca faue.
Pauca canam cantata prius, ſed Apolline nullo,
Et labor hic aliquo nomine noſter erit.
Namq; hic, ſi qua legis adiuncta prioribus, idem
Nos ea de tenebris exeruiſſe ſcias.
Nam quæ fœda ſitu iacuere, & merſa profunda
Barbarie, uerſu lucidiora fluent.
Adde, q; et numeros facile eſt meminiſſe, nec ullis
Dotibus ingenij gratia maior ineſt.
Quiſquis adhæc igitur ueri prælud ia uultum
Demittes, oculo fac patiente legas.
Nec uitio uertas, quia ſit rude carmen, & omni
Exculti careat dexteritate ſtyli.
Scripſimus iſta rudes, cui nunc aſſueſcimus, artis,
Et ſunt præcipiti carmina facta mora.

Tu quoq; Sturtiadũ decus & noua fama Georg, Dedicatio operis.
Huius præcipuus carminis autor eras.
Cogere nanq; tibi ceu prima elementa iubebas,
Cuius nunc titulos, & decus artis habes,
Has igitur tibi primitias ignobilis agri,
Paruaq́; de ſterili munera rure damus.
Accipe ſtrq; libens inopis mediocria Muſæ,
Sæpe etiam Diuis uilia dona placent.
Tunc ubi me ſtudijs maior melioribus uſus
Induet, his paruis ſplendidiora dabo.
Nunc ne longa breues æquent primordia ludos,
Hinc meus in cœpto puluere curret equus.

PARS PRIMA.

RERVM NATVRALIVM breuis digeſtio ab Elementis & humoribus.

DE CONSTITVTIONE Hominis.

PRincipiò quicunq; uoles animoq; ualere,
Corporis & ſana conditione frui.
Cognoſcenda tui tibi ſunt primordia primùm
Corporis, & quinam ſit ſtatus inde tibi.
Cognita quæ certæ poßint monſtrare ſalutis,
Ne malè conueniens ingrediaris, iter.
Hæc tibi, ſed breuibus, depingam ſingula formis,
Polliciti non ſunt pondera plena mei.

SCHOLIA.

Principio

Principio. *Summa. Cognitio corporũ neceſſaria eſt ad hanc tractationem. Breuiter igitur eam deſcribam. Idem* Hipp. *Medicinæ princepsſentit, cùm ita ſcribit:* Porrò *eum, qui de uictu humano ſcripturus eſt, cenſeo primùm quidẽ totius hominis naturam noſſe ac dijudicare oportere. Noſſe quidem, ex quibus ab initio conſtitutus eſt: iudicare uerò, quæ in ipſo partes dominiũ obtineant. Si enim conſtitutionem ab initio non cognoſcet, & id quod in corpore dominatur, nõ poterit ea quæ homini conducunt, offerre. Hæc igitur ſcriptorem cognoſcere oportet &c.*

Velle ſana conditione frui. *Primus gradus tuendæ ſanitatis eſt, uoluntas & ſtudiũ rectẽ ualendi, idq́; de mente præcipuè intelligendũ eſt. Nam corpus ſequitur mentem tanquàm ducẽ. Conandũ igitur eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.*

DE ELEMENTIS.

Q Vatuor ut cõſtant elementis corpora noſtra,
Quæ ſunt (ut perhibent) aër, aqua, ignis humus.

ANNOTATIONES.

Elementa ſunt corpora ſimplicia, ex quorum mixtione alia conſtituuntur.

Quatuor ſunt elementa: Ignis, Aër, Aqua, Terra. Ignis eſt calidus & ſiccus, Aër calidus & humidus, Aqua frigida & humida, Terra frigida & ſicca.

ſicca. *Idq́; de puris Elementis intelligi propriè debet.*

Suntne igitur alia Elementa?

Duplicia ſunt Elementa: Pura uel ſincera, quæ nihil admixtum habent: Impura, quæ propter uſum animantium admixtionem recipiunt, cuiuſmodi noſtra ſunt elementa, de quibus hoc loco nihil agetur.

Quomodo Elementa, cùm ſint extremè contraria, in eodem corpore poſſunt coniungi, & conſiſtere?

In mixtione excellentia qualitatum Elementorum contrarietate retunditur, et languidior fit. Alioqui enim ſimul eſſe nullo modo poſſent.

Quomodo Elementa ſunt in mixtis, cùm nullum appareat?

Elementa manent in mixtis, non actu, ſed potentia, ut Ariſtoteles & Galenus docent.

Cur igitur quidam tradunt, corpora ex primarum qualitatum mixtura conſtare?

Accipiunt nomina qualitatum pro ſubiectis ipſis, Id eſt, Elementis.

Quæ ſunt primæ qualitates?

Caliditas. Humiditas, Frigiditas, Siccitas.

Cur dicuntur primæ?

Quia ex his naſcuntur aliæ.

Quæ ſunt aliæ?

Secundæ,

Secundæ, ut leue, graue, durum, molle, aſperū, glabrum &c. Similiter & tertiæ, quas ſpecificas uocant, ut attrahendi ferrum in Magnete, facultas attrahendi paleas in Succino.

Eſt ne alia qualitatum diuiſio?

Eſt: Caliditas & frigiditas actiuæ, humiditas & ſiccitas, paßiuæ qualitates appellantur.

Nunquid reſtat de Elementis?

Duo ſunt leuia, ut Ignis, Aër. Duo ſunt grauia, ut Aqua, Terra.

Quis eſt ordo Elementorum?

Ordinem ſequentibus uerſibus Ouid. deſcribit:

Ignea conuexi uis & ſine pondere cœli
Emicuit, ſummumq́; locum ſibi legit in arce.
Proximus eſt aër illi leuitate locoq́;,
Denſior his tellus elementaq́; grandia traxit,
Et preſſa eſt grauitate ſui, cirumfluus humor
Vltima poſſedit, ſolidumq́; coërcuit orbem.

Quomodo terra poteſt eſſe in medio, cùm animantia in ea habitent?

Ipſa quidē terra eſt in medio uniuerſi, cæterū propter utilitatem, & habitationem animantiū, quædam portiones aquis extant, non totum Elementum.

DE TEMPERAMENTIS.

Ex Elementorum mixtura naſcuntur temperamenta,

menta, quæ nihil aliud ſunt, quàm qualitates ex Elementorum mixtione, in corporibus mixtis productæ.

Nouem ſunt temperamenta. Vnum temperatum, octo diſtemperata. Temperatum ſiue εὔκρατον, proprie dicitur, in quo nulla qualitatum ſenſibiliter alias excellit. Dicitur & aliquãdo quod in quoquo genere eſt perfectiſſimum, ubi non æqualitas, ſed harmonia qualitatum inter ſe ſpectatur. Diſtemperatum ſiue δύσκρατον, in quo una uel duæ qualitates excedunt. Huius ſunt octo ſpecies. Quatuor ſimplicia, ut calidum, frigidum, humidum, ſiccum. Quatuor compoſita, ut calidum & ſiccum, calidum & humidum, frigidum & humidum, frigidum & ſiccum.

Exemplum de plagis terræ ex Ouidio, in quo natura temperamentorum clarè cerni poteſt.

Vtq; duæ dextra cœlum, totidemq; ſiniſtra
Parte ſecant zonæ, quinta eſt ardentior illis,
Sic onus incluſum numero diſtinxit eodem
Cura Dei, totidemq; plagæ tellure premuntur:
Quarum quæ media eſt, non eſt habitabilis æſtu.
Nix tegit alta duas, totidem inter utrãq; locauit,
Temperiemq; dedit miſta cum frigore flamma.

Plura exẽpla in textu de humoribus, de partibus Anni, de ſignis Zodiaci, de partibus mundi, de

planetis & ætatibus animalium, poſtea enumerabuntur.

Quid eſt, quod dicitur, potentia, ſeu uirtute calidum?

Dupliciter à Phyſicis dicitur aliquid calidum, frigidū, humidū, aut ſiccū. Actu uidelicet, & potētia. Actu idē eſt quod tactu. Sic ignis dicitur calidus. Aqua humida, glacies frigida, terra ſicca: &c. Sol uerò eſt calidus potētia, id eſt, habet uim calefaciendi. Luna eſt humida, id eſt, habet uim humectāndi. Ita quoq; uinū, ruta, mel, pulegiū, poteſtate calida eſſe, id eſt, uim calefaciendi corpora noſtra, habere dicuntur.

Quomodo temperamenta cognoſcuntur?

Temperamenta hominū cognoſcūtur ex moribus, affectibus, colore, habitu corporis, et ſimilib. Plantarū uerò craſes, ex qualitatibus ſecundis, id eſt, ſaporibus, odoribus, præcipuè deprehēdūtur.

Sunt ne temperamenta mutabilia?

Sunt. Mutātur aūt uel naturaliter, uel ratione uictus aliena. Cōueniens enim cōſeruat temperamentum. Naturaliter, ut in ætatib. Videmus enim iiſdē hominibus diuerſam diuerſis ætatibus eſſe tēperaturā. Victus prauus corrūpit bonam naturā, bonus malā emēdat. Hinc ſequitur duplex eſſe tēperamentū. Natiuū, et aliunde accerſitū, de quo cōmodiſsimè à ueteribus dictū eſt, Cōſuetudinē eſſe acquiſiticiā naturā.

De

DE HVMORIBVS.

HVmores ſic inde trahunt à quolibet unũ, Qualitates humorum ad Elementa.
Quos tamen in uerſu uix ceciniſſe queas.
Terra Melancholicis, aqua confertur pituitæ:
Aër Sanguineis, ignea uis choleræ.
Sicut enim ſicca eſt natura & frigda terræ,
Vis elementaris friget & humet aqua.
Sicut & humorem calido commiſcuit aër,
Siccus ut eſt ignis, uimq́; caloris habet:
Sic uis humorum reſpondet quælibet uni,
Ordine ſi repetas, quo mihi dicta uides.
Vena tumet, rubet, & ridet, laſciuit & audet,
Cui nimius pleno corpore ſanguis ineſt. Sanguinis abundantis ſigna.
Nil ſapit, os humet, faſtidit, ſomniat undas,
Humida cui nimio phlegmate mẽbra madent. Phlegmatis.
Tinnit ab aure, ſitit, furit, ardet, ſomniat ignes, Choleræ.
Cui nimius choleræ corpora ſanguis agit.
Anxius, & niger eſt, timet omnia triſtia, dormit, Melancholiæ.
Mole ſua bilis quem nimis atra premit.

ANNOTATIONES.

Elementis reſpõdent qualitatibus humores, Bilis igni, ſanguis aëri, pituita aquæ, nigra bilis terræ.

Sunt autem humores corpora liquida, ex alimentis in epate nutriẽdi corporis gratia genita. Vnde per uenas, tanquàm per canales, in omnes corporis partes deriuantur.

Sanguis eſt calidus & humidus, ruber, dulcis, & mediocris ſubſtantiæ. hinc ſanguinei dicti ſunt, colorati, carnoſi, hilares, ἀϛικοί. In ſumma, omnium horarum homines.

Pituita eſt frigida et humida, inſipida ſubſtãtia, et colore ſimilis albuminis oui. Pituitoſi, ſiue phlegmatici, ſunt albi, leuiter tincti, obeſi, ſanguineis paulò inferiores moribus, et adfectibus Eſt enim pituita nihil aliud, quàm ſanguis imperfectè coctus.

Bilis eſt calida et ſicca, tenuiſsimæ ſubſtantiæ, colore flauo, & ſapore amaro. Efficit homines pallidos, graciles, & agiles, leues, patheticos.

Melancholia eſt frigida & ſicca, craſsioris ſubſtantiæ, nigra, acerba. Melãcholici ſunt nigro colore, corpore craſſo, & tardo, cogitabundi, cõſtantes, & laborum patientes. Atq; hæc de de bonis & naturalibus humoribus tantùm intelligi debent, non de uitioſis.

Suntne igitur alij humores?

Sunt. Nam humores prædicti quando degenerant, id eſt, quando conditiones ſuas amittunt, dicuntur innaturales, ſeu uitioſi. Non enim nutriũt amplius, ſed malorum morum & morborum cauſæ ſunt.

Cur Ariſtoteles tantùm ſanguinem, & non reliquos etiam humores nutrire tradit?

Ariſtoteles

Ariſtoteles omnes humores coniunctos in uenis ſanguinem uocat. Separatos autem à ſanguine, excrementa appellat. Excrementa autem nulla nutriunt.

Quomodo ſeparantur?

In generatione humorum bilis ſuperflua ſegregatur à reliquis humoribus, & deriuatur in ueſiculam fellis. Melancholia inutilis in lienem tranſponitur. Aquoſa ſuperfluitas cum ſanguine in renes transfertur.

Humorum uitioſorum ſpecies ſunt ſanguis billioſus, phlegmaticus, aut melancholicus.

Pituita aquoſa, ſalſa, acida, craſſa, uitrea.
Bilis, uitellina, uiridis, æruginoſa.
Melancholia, aduſta, acida.

Materia humorum eſt cibus & potus. Ex bono cibo et potu fiunt boni humores, ex uitioſis mali & uitioſi humores gignuntur.

QVALITATES HVMORVM ad horas anni, & ſigna Zodiaci

QVatuor humores hos anni quatuor horis
Confer, & obliquæ ſigna timenda rotæ.
Aeſtati choleram dabimus, tria ſigna ſequentur
Ignea, nempe aries, tenſa ſagitta, leo.
Autumni nigra bilis erit, tria ſigna ſequentur
Terrea, bos uector, candida uirgo, caper.

Vere tumet ſanguis,ſed et hûc tria ſignaſequētur
Aërea,ut gemini,lanx uaga,fuſor aquæ.
Humores ad regiones & ætates. Phlegma æquabit hyems, per aquatica ſigna notandum.
Hæc ſunt,retrogradus,trux nepa,piſcis iners.
Nunc age limitibus concluſum quatuor orbem
Aſpice,& ætatum quamlibet inde nota.
Sanguine Sol oriens pueriles uendicat artus,
Firma dies choleram,læta iuuenta tibi.
Phlegmatis Occaſus plenam facit eſſe ſenectam,
Bile nigra Boreæ ſed plaga decrepitos.
Ver uelut infantes natiuo germine paſcit,
Quos placido ſpectans ſidere Phœbus amat.
Planetæ, ætates & horæ anni. Aetatem iuuenum notat æſtas,Martis in illa
Exultant uires,& furor arma mouet.
Maturos autumne ſenes,quos frigida luna
Inſtabili uarios lumine ſemper agit.
Decrepitos hyemis natura æquabit inertes,
Quos uorat immiti falcifer ore ſenex.

Hæc exempli potius cauſa recenſentur, quàm quòd propriè huc pertineant; Ideoq; non explicanda.

DE MEMBRIS, VIRTVTIbus, Actionibus, & Spiritibus.

Qvatuor hinc etiā noſtræ inſtrumēta ſalutis
Seruare arcana relligione decet.

Pectoris

Pectoris in fontem ſanguis tenuiſsimus intrat, Spiritus. Virtus uitalis.
Nobilis aſſurgens ſpiritus inde uenit.
Viribus inde uigent toti uitalibus artus,
Dicitur hic reliquis purior eſſe uapor.
At cerebro uelut ætherea dominantur in arce Animalis.
Effectus, uirtus quos animalis habet.
Epatis & ſtomachi uis naturalis ab oris
Effluit, omnigeni ſanguinis iſta domus.
Ergo ſpiritui ſanguis deſeruit, at ille
Senſibus, hi famulos ceu rationis agunt.
Quiſquis amas igitur ſtudiorum intendere curis,
Hæc tanta in promptu cõmoda ſemper habe.
Qualis enim ſenſus de ſanguine ſpiritibusq;,
Talibus ingenium uiribus eſſe ſolet.
Cuſtodire potes medicas hæc firma per artes,
Si frugi uitam uiuere forte uelis.
Hæc tibi Palladio quicunq; ex puluere laudem
Quæris, habe, ſed nos utraq; turba manet.

SCHOLIA.

Pectoris in fontem. Cor.
Nobilis ſpiritus. Vitalis ſpiritus.

HIC LOCVS EX MARSILIO FICINO ſumptus eſt, quem quia elegans eſt, ſubijciam.

Inſtrumentum eiuſmodi ſpiritus ipſe eſt, qui apud Medicos uapor quidã ſanguinis purus, ſubti-

lis,calidus,& lucidus definitur. Atq; *ab ipſo cordis calore ex ſubtiliore ſanguine procreatus uolat ad cerebrũ,* Ibiq; *animus ipſo ad ſenſus tã interiores,quàm exteriores exercendos aßiduè utitur.* Quamobrem *ſanguis ſpiritui ſeruit,ſpiritus ſenſibus,ſenſus deniq; rationi.* Sanguis *aũt à uirtute naturali, quæ in iecinore ſtomachoq; uiget, efficitur.* Tenuiß. *ſanguinis pars fluit in cordis fontẽ,ubi uitalis uiget uirtus, inde creati ſpiritus cerebri,& (ut ita dixerim)* Palladis *arces aſcendunt,in quibus animalis,id eſt,ſentiendiq; mouendiq; uis dominatur.* Itaq; *talis plurimũ fermè contẽplatio eſt,quale ſenſus ipſius obſequium.* Talis *autem ſenſus,qualis & ſpiritus.* Spiritus *uerò talis, qualis eſt ſanguis,et tres illæ uires,quas diximus,* Naturalis *ſcilicet, uitalis, & animalis, tales, ut ſunt à quibus, per quas,in quibus ſpiritus ipſi concipiuntur,naſcuntur,atq; fouentur.*

De membris ſiue partibus corporis.

Partes corporis ſolidiores membra dicuntur. Membrorum *quædam ſunt ſimplicia,ſimilaria ab* Ariſt. *dicta,ut carnes,oſſa,cartilagines,uenæ,arteriæ,nerui,chordæ,ligamenta,panniculi.* Dicuntur *autem ſimilaria quòd partes totius appellationem retinent,ut pars carnis dicitur caro.* Reliqua *quoniam ex his componuntur, cõpoſita uel diſsimilaria adpellantur,nec horum partes adpellationem totius retinent.* Nam *pars manus non dicitur*

citur manus, nec pars pedis pes dicitur. Horum quædam quia præcipuis ac principalibus actionibus ſeruiant, membra principalia appellantur, ut cerebrum, cor, epar. Quædam minus principalia, ut uentriculus, pulmo, ſplen, & reliqua.

Quæ eſt materia membrorum?

Materia membrorũ propinqua, non eſt eadẽ. Quædam enim ex ſemine fiunt, & ideò ſpermatica dicuntur, ut omnia ſimplicia, carne excepta. Quædam ex ſanguine ortum habent, unde ſanguinea appellantur, ut caro, & membra carnoſa.

De uirtutibus.

Conſtat hominẽ ex corpore, & anima conflatum eſſe. Quæ ad corpus pertinent, breuiter & ſummatim oſtendimus. Reſtat igitur ut de altera, nobiliſsima ac præſtantiſsima hominis parte, aliquid dicamus. Non aũt hic de eſſentia animæ agemus, ſed tantùm potentias, & actiones eius enumerabimus. Sunt autẽ uirtutes, ſiue potentiæ qualitates membrorum, per quas anima agit.

Diuerſæ ſunt potentiarũ diuiſiones. Alij quinque, alij duas, alij, quos nos ſequemur, tres numerant, uidelicet, naturalem, uitalem & animalem.

De uirtute naturali.

Naturalis, quæ actiones naturales in corpore efficit, eſt triplex: Generatiua, Augmentatiua, & Nutritiua. Sedes eiuſ eſt epar.

Generatiua *eſt uis naturalis, inſita corporibus, ſibi ſimile producens.* Hæc *eſt neceſſaria ad ſpeciei conſeruationẽ.* Incipit *aũt certo tempore, & in poſtrema ætate deſinit.* Materia *ſiue obiectum eius eſt, ſemen & ſanguis maternus.* Organa *propria, partes genitales in utroq; ſexu.*

Augmentatiua *eſt uis, qua corpora ſecundum oẽs dimenſiones æqualiter extenduntur, & iuſtã quantitatẽ acquirunt.* Hæc *cũ ipſa uita incipit, & ubi ad ſtatũ uentum eſt, ceſſat.* Materia *ſiue fomenta incrementi, ſunt alimenta, quæ dũ creſcit animal, copioſiora, quàm per reliquum uitæ curſum eſſe oportet.* Nã *non ſolum ut nutriatur corpus, uerùm etiã ut aliquid ipſi adijciatur, neceſſe eſt.* Ideo *et calor natiuus eo tẽporis ſpacio copioſior, ut materiæ multum uincere poſſit.* Quare Hipp. *rectè ſcribit:* Qui *creſcunt, plurimũ habent calidi innati. Plurimo igitur indigent alimento &c.*

Nutritiua *eſt, quæ alimentũ corpori aſſimilat, ſiue quæ alimentum in ſubſtantiam corporis conuertit.* Hæc *ad indiuidui conſeruationẽ eſt neceſſaria, & per omnem uitam durat.* Nam *omne quod uiuit, nutriatur oportet, ut* Ariſto. *ait:* Organa *huius facultatis ſunt:* Os, *gula, ſtomachus, epar, uenæ.* Obiecta *ſunt, alimenta.*

Quomodo fit nutritio?

Vt *nutritio fiat ſingulis particulis, quatuor alia*

liæ facultates quaſi miniſtræ additæ ſunt: una mẽbro familiare nutrimentũ attrahit: Altera attractum tantiſper dũ alteretur, detinet. Tertia alterat. Quarta ſuperfluũ alienũ per certos meatus excernit. Vocantur igitur, Attractiua, retentiua, alteratiua, & expulſiua.

Quomodo alimenta corpori aſsimilari poſſunt, cùm ſint planè diſsimiles ſubſtantiæ?

Alimenta cruda non ut ingeruntur, nutriunt, ſed præparantur priùs, & aliquoties recoquuntur, ut quidquid alienũ eſt à bono, ſeparetur. Demum adponuntur partibus, adglutinantur, atq; aſsimilantur. Ita fit nutritio.

Sunt ne plures coctiones?

Tres ſunt coctiones. Prima fit in ſtomacho. Secunda in epate. Tertia in ſingulis membris.

Quomodo?

Ex cibo & potu ingeſto uirtute et calore ſtomachi, uicinorumq; membrorũ, fit tanquam puls quædã, χύλον Græci uocãt. Hæc eſt prima coctio. Chylus deinde è ſtomacho & inteſtinis per uenas meſaraicas in Epar tranſuehitur, ibiq; in ſanguinem cõuertitur. Hæc eſt ſecunda cõcoctio, et ſanguificatio appellatur. Sanguis ex epate in uniuerſum corpus diſtributus ex uenis exudat, & in cauitatibus membrorum ceu ros quidam cõtinetur. Quæ humiditas propriè nutrimentum eſt, quod

dum ad ponitur, agglutinatur, & aſsimilatur, nutritio fit. Eſt enim nutritio perfecta alimenti aſsimilatio.

De uirtute uitali.

Vitalis eſt, quæ corpori uniuerſo uitalem calorem præbet. Huius ſedes eſt cor, à quo per arterias cum ſanguine in omnes partes corporis diſtribuitur. Huc & adfectus pertinent, de quibus in ſecunda parte agetur.

De uirtute animali.

Virtus animalis eſt, quæ corporis partibus uim ſentiendi & mouendi præſtat. Huius domicilium Galenus, contra Ariſtotelem, cerebrũ eſſe, rectè affirmat. Sicut autem epar uenis, cor arterijs, ita cerebrum neruis, ceu canalibus quibuſdã utitur, per quos ſenſum & motũ omnibus partibus reliquis impartit. Senſus ſunt duplices: Exteriores, & interiores. Exteriores quinque: Viſus, auditus, guſtus, adoratus, tactus. Interiores: Imaginatio, cogitatio, ſeu ratiocinatio, & Memoria.

Motus animalis eſt, quo membra ſeu partes corporis pro arbitrio mouentur. Organa eius ſunt muſculi.

De Actionibus & Spiritibus.

Tot ſunt actiones & ſpiritus, quot uirtutes, ſcilicet, Naturales, Vitales, & Animales. Virtutes enim actionũ cauſæ ſunt, ſpiritus inſtrumenta. Sunt aũt ſpiritus puriſsimæ & tenuiſsimæ ſub-

ſtantiæ, in principalibus membris, ut ſint organa uirtutum, genitæ. Vulgò ſpiritus definitur eſſe uapor ſanguinis purus, ſubtilis &c.

Hæc de prima parte dixiſſe ſufficiat. Qui integram de conſtitutione hominis notitiam habere cupit, legat commentarium D. Philippi de Anima, in quo totus homo egregiè deſcribitur.

SECVNDA PARS.

PRAECEPTA GENERAlia, de ſanitate tuenda, ſiue de uſu rerum, ad uitam neceſſariarum.

ERgo age quiſquis eris, ſiue iſta ſequenda putabis,
Seu minus, & forſan ſplendidiora petis.
Hic quoq;, ne dubita, pars eſt tibi iuſta ſalutis,
Parua etiam magnum plurima pondus habent.
Sit tibi præcipuè ſimplex & recta uoluntas,
Velle animi ſana conditione frui.
Quòd ſi non ualeas, fruſtrà ſeruare laboras
Corpora, quæ medicæ munere mentis egent. De affectibus animi
Omnia curarum fomenta relinque, nec ullis
Pectus habe preſſum ſollicitudinibus.
Anxia mens non ipſa ſibi, non rebus agendis Triſtitiæ
Conſtat, ab hac uitium corpora ſæpe trahunt.

Hinc

Hinc uariæ peſtes, morborum hinc mille figuræ,
Crede animum noſtri corporis eſſe ducem.
Sæpe graues iſta ueniunt ex arce labores,
Sicut ab aëreis peſtilis aura plagis.
Lætitia. Quære igitur, ſed honeſta, tuis ſolatia curis,
Quæ tibi nec ſomni, nec loca ſola dabunt,
Vtere conuiuiis non triſtibus, utere amicis,
Quos nugæ & riſus, & ioca ſalſa iuuant.
Quē non blāda iuuent uarij modulamina cantus?
Hinc iecur, & renes, ægraq; corda ſtupent.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melicæ nobile uocis opus.
Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit,
Dulciſonum reficit triſtia corda melos.
Ira. Ira animis letale malum, procul abſit, ab illa
Mors ſæpe ingenijs corporibusq; uenit.
Turbat enim, cæcaq; animos caligne uerſat,
Et ſenſus tota cum ratione rapit.
Sicut enim tactæ ferro candente lacunæ,
Sic motu calidi ſanguinis ira fremit.
Hinc ſubitis fractos accendit febribus artus,
Sæpius his etiam deteriora facit.
Hinc flauam ratione omni præuertere bilem
Conuenit, & cauſis non ſtatuiſſe locum.
Gaudium. Quid referam nimio gliſcentia gaudia motu?
Metus. Quid referam nimio pectora fracta metu?
Cætera quid referā, quæ mentes plurima noſtras
Euertunt, miſeris noxia corporibus?

SCHO-

SCHOLIA.

Velle ſana conditione frui. *Primus gradus tuendæ ſanitatis eſt, uoluntas & ſtudiũ rectè ualendi, idq́; de mente præcipuè intelligendũ eſt. Nam corpus ſequitur mentem tanquã ducem. Conandũ igitur eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.*

Omnia fomenta. *Occaſiones.*

Non rebus agendis conſtat. *Ideo poëta inquit:*

Carmina proueniunt animo deducta ſereno.

Pectus. *Cor, Quia cor eſt ſedes affectuũ, in pectore collocatum.*

Nec ſomni. *In ſomno enim diurnæ cogitationes recurrunt, & ob oculos uerſantur.*

Loca ſola. *Solitudo enim auget atram bilem, & effectus eius, nempe triſtitiam & metum.*

Quere igitur. *Remedium triſtitiæ. Preſtãtiſsimũ remedium eſt gaudiũ. Contraria enim contrarijs, ut Medici ſcribũt, curantur et depellũtur.*

Sicut enim. *Alludit ad definitionem Iræ.* θυμός ζέσις ἐστὶ τοῦ περὶ τὴν καρδίαν θερμοῦ.

Deteriora. *Epilepſiam, apoplexiam, furorem, podagram, & ſubitaneam mortem.*

Hinc atram. *Flauam legendum. Remedium, uel potius cautio, ſiue præſeruatio iræ. Quia enim corpora, in quibus bilis abũdat, facilè incenduntur: Ideo cauendum, ne materia apta inflammationi in corpore reperiatur. Natura enim non agit niſi in*

materiam

materiam prædiſpoſitam. Deinde occaſiones, ſiue obiecta diligenter cauenda ſunt. Id enim eſt, quod hîc dicit, cauſis non ſtatuendum eſſe locum. Sunt enim hæ duæ cauſæ iræ: Corpus bilioſum, & obiectum, bilem mouens & incendens.

Cur Ariſtoteles iram probat. Scribit enim: Ira non ut duce, ſed ut milite utendum?

Hîc immoderata ira, quæ hominē prorſus præcipitat, improbatur. Ariſtoteles loquitur de heroico illo impetu, quo homines feruntur ad obiectum arduum perſequendum, ratione monſtrante uiam.

ANNOTATIONES.

Expoſuit breuiter, quomodo & ex quibus rebus humanū corpus componatur: Nunc quo pacto conſeruetur, oſtendet. Vocatur hæc doctrina, ut ſuprà dictum eſt, ὑγιεινὴ, & in ſex rebus cōſiſtit, in quibus explicandis ordinē Autoris ſequemur.

DE ADFECTIBVS.

Adfectus ſunt motus cordis, proſequentes aut fugientes obiecta ſenſibus oblata, ut Amor, odiū, ſpes, metus &c.

Duplices ſunt adfectus, Quidam ſunt ſubiti & uehementes motus, quidam diuturni. Subiti motus reliquis ſunt pernicioſiores. Nā omne ſubitaneū & uiolentum eſt naturæ inimicum. Conſtat autē multos

multos terrore, ira, gaudio repentino eſſe extinctos, aut grauiſsimis morbis correptos. Ex diuturnis *alij ſunt moderati, ut moderatū gaudium.* Alij *immoderati, ut odium, inuidia.* Inter omnes *adfectus moderatum gaudium naturæ maximè cōueniens & amicum eſt.* Nam *calorem naturalem excitat, ſpiritus uitales & animales temperat, et puriores reddit, atq; uериſsimum eſt, quod* Propheta *ſcribit:* Cor *lætum exhilarat mentem, triſtitia tabefacit oſſa.*

Adfectuum *alij alios humores cient.* Metus & *triſtitia* Melancholiam *mouent,* Ira *flauam bilem,* Gaudium *ſanguinem, & ſpiritus à corde in totū corpus diffundit.*

Rectè ne humores mouere dicuntur adfectus?

Non. Verùm *aliæ naturæ ſiue temper… alijs adfectibus, propter humoris cognation… gis obnoxiæ ſunt, ſicut aliæ materiæ alijs fa… ignē concipiunt.* Bilioſi *reliquis facilius comm… uentur.* Melancholici *leui occaſione, timore aut mœrore afficiuntur.* Sanguinei *ad gaudium ſunt prompti, &c.* Diſcamus *igitur primùm omniū nos ipſos, hoc eſt, noſtram naturam cognoſcere, ut …fectus recta ratione gubernare, et mala q… moderatis aut uiolētis adfectibus naſcūt… queamus.* Sunt *etiā aliorū naturæ nobi… dæ, maximè illorū, quibus cum uiuimus*

mores ipſorum attemperare, eosq; arte tractare ſciamus. Oportet enim nos amicorum mores noſſe, non odiſſe, ut in prouerbio dicitur.

DE HIS QVAE AD CORpus pertinent.

DE EBRIETATE.

QVòd ſi uis conſtare animo, ſtudia, atq; labores
Corporis obſerua cum ratione tui.
Immodici ſenſus perturbat copia Bacchi,
Inde quis enumeret, quot mala proueniant?
exhaurit ſuccos, animiq; uigorem
imit, ingenium ſtrangulat atq; necat.
in ſicca gaudebit piſcis arena,
oblite modi quàm tua damna canam.

Ergo

Ergo modum præſcribe Deo tam grande nocenti,
Cùm uenit accepta conditione, iuuat.

SCHOLIA.

Perturbat. *Quia turbat ſpiritus organa ſen ſuum: Eſt enim ebrietas perturbatio uirtutis animalis, & omnium actionum eius, ab immoderato potu profecta. Cato dicere ſolebat, Ebrietatem nihil aliud eſſe, quàm uoluntariam inſaniam.*

Corporis exhaurit ſuccos. *Ebrietas replet corpus ſuccis, Ergo non exhaurit.*

Reſpon. Replet crudis & uitioſis humoribus, natiuam autem humiditatem opprimit, & bonum ſanguine debilitato calore inſito, generare facit.

Accepta conditione. *Modicè, quãtum neceſſe eſt. Nullum enim præſtantius magisq; conueniens alimentum uino homini natura producit.*

Effectus & incommoda ebrietatis, pete ex Plinio lib. 14. cap. de uitanda ebrietate.

PROBLEMATA QVAE-
dam de Ebrietate.

I. Quare alij alijs citiùs inebriantur?

Quibus debile caput eſt, facilè inebriãtur. Deinde, qui calidam & humidam cerebri temperaturam habent, ijs etiam ex facili caput impletur;

II. Quare quidam ebrioſi ſobrijs diutius uiuunt?

Id bonitati naturæ adſcribendum eſt, quæ uincit incommoda potus. Quamuis autem ſatis diu uiuunt, multa tamen mala ob aßiduam potationē experiuntur. Quòd ſi eiuſmodi homines continētem uitam uiuerent, non dubium eſt, quin longißimam uitæ metam ſine animi corporiſq; incommodis conſecuturi eſſent.

III. Quare ebrioſi, cùm à potu abſtinent, malè habent & grauiter offenduntur?

Quia natura non poteſt ferre ſubitas mutationes. Etſi enim ebrietas à natura aliena eſt, & ebrioſorum conſtitutio ſiue temperatura, uitio nō caret, tamen longa potandi conſuetudine naturalis eſſe cœpit. Itaq; ſubita atq; inconſueta abſtinētia ebrioſus læditur. Rectè igitur Plinius capite de ebrietate, ſcribit, Conſuetudine augeri bibendi auiditatem. Sicut enim hydropici quò plus potant, eò magis ſitiunt, ita etiam ebrioſis potando magis magiſq; ſitis excitatur.

IIII. Quare inter potandum alij rubent, alij pallent:

An quia in quibus calor debilis eſt, opprimitur, in quibus autem multus & fortis eſt, inflammatur potu uini.

V. Quo-

V. Quomodo uinum, cùm calefaciendi facultatem habeat, producit adfe-ctus frigidos, ut cruditatem, pallorem?

Vinum modicè ſumptum, auget calorem natiuum, & bonum ſanguinem gignit. Verùm cùm modum excedit, naturalem calorem uel obtundit, uel reſoluit atq; debilitat. Debilitato calore, frigidi & crudi humores in corpore coaceruantur, unde frigidi morbi originem trahunt. Eſt autem pallor nota frigiditatis.

VI. Quare ebrij balbutiunt?

An quia humectato & multa humiditate grauato cerebro, nerui muſculiq; linguæ relaxati minus ad motum idonei ſunt.

DE PRAESERVATIONE & remedio Ebrietatis.

QVoniam uerò etiã temperantes interdũ largius bibunt, aut ab alijs in conuiuijs cogũtur, ut plus ſolito ſe potu obruãt, uiſum eſt quaſdã cautiones recẽſere, uel ut ne facilè inebriemur, uel ne ab ebrietate inſueta nimiũ lædamur. Primũ igitur eſt, ne multũ inter bibendum comedamus, cibus ſiquidem diſtributionẽ potus ad ueſicã, remoratur. Deinde, ne in principio auidè et confertim pocula exhauriamus, ſed paulatim. Tertio cauendum,

quantũ fieri poteſt, ne uaria potuũ genera commi-ſceantur, niſi alius potus aliũ temperet, ut bibẽtes uina fortia, per interualla Embecenſem cereuiſiã adiungere, maximè in fine, poſſunt. Hæc enim calorem uini mitigat. Poteſt & aqua admiſceri. Sunt qui pharmacis, Græci ἀμέθυσα uocant, utuntur ad arcendã ebrietatem. Alij amygdala amara, alij ius braſſicæ conditæ præſumunt. Dicitur abſinthiũ manè ieiunis epotũ, arcere ebrietatem. Item myrti flos, & myrrha, & ruta trita ex aqua. Cæterùm aptiſſimũ ebrietatis remediũ uomitus eſt, ſi modò corpora ad uomendũ idonea ſunt, aut aſſuefacta. Ita enim quidquid in uentriculo cõtinetur, reijcitur, & cruditas prohibetur. Qui uomere nõ poſſunt, bibant copioſè frigidã aquã, ſi modò uentriculus illã, nõ auerſetur, aut lorã cereuiſiæ. Hæc ſiquidẽ calorẽ uini temperant, & crapulam impediunt. Deinde quieſcendũ, & ſomno quod reliquũ eſt, concoquendum, atque conficiendum, nec ſurgendũ niſi crapulã diſcuſſam eſſe intellexeris. Hinc conſtat, non rectè illos facere, qui temulenti diſcurrũt, & crudũ corpus uehementer dimouẽt. Poſtridie nõ mox ingurgitandus eſt alius potus, ut quidam docent, heſternã crapulam matutina repletione curandũ eſſe, ſed corpus primùm omniũ ſuperfluitatibus exonerandũ, deinde placidè exercendũ. Nec manè uinum ſublimatũ cruditatis tollendæ gratia bibendũ, ſed potius aliquid zingiberis

ris conditi aſſumendum. Quibus ſitis moleſta eſt, & fauces arent, his paretur iuſculũ ex aqua, uel tenuiſsima cereuiſia. Quidam lauari & fricari caput curant, quorum morem nõ probo. Nam hoc pacto magis impletur & grauatur, niſi cruditas omnis ſublata fuerit, ita demum rectè utrunq; fiet, ut reliquiæ uaporum diſcutiantur. Sed pergam ad alia.

DE EXERCITIIS.

MAnè relucentes caput erecturus in auras, Frictio.
Et caput & corpus leniter omne frica.
Tum porrò manibus puro de fonte lauatis, Lotio.
Os, oculos, dentes purior unda lauet.
Tum comato uagos, ſed eburno pectine, crines, Comptio.
Hæc cerebro res eſt non medicina leuis.
Dũ licet, ante cibum ſtomacho ſine põdere corpus Exercitiũ.
Omne bis exerce, ſed modicè & leuiter.

SCHOLIA.

Sine pondere. *Vacuo, ieiuno.*

Bis. *Ante prandium, & ante cœnam.*

Sanitas abſque exercitijs cõſiſtere aut durare non poteſt, ſicut ignis ſine uentilatione euaneſcit. Sunt autẽ exercitia animi uel corporis motus uehementiores, ualetudinis cauſa ſuſcepti. Ex his *quæ corpus mouent ad ſanitatis tutelam, reliquis*

ſunt accommodatiora. Excitant enim, augent, & cuſtodiunt calorē naturalem, alimenti digeſtionē in corpus, adiuuant, mēbra corroborant, atq; ſuperfluitates expellunt. Si uerò modū exceſſerint, corpus uehementer exiccāt, et bilioſo humore implent, unde febres atq; calidi adfectus naſcuntur. Si intra modum ſubſiſtunt, frigidum pituitoſumq; corpus efficiunt. Quod deinde obſtructionibus uiſcerum, comitiali morbo, apoplexiæ, deſtillationibus & fluxionibus obnoxium eſt. Priuſquàm autem de generibus exercitiorum dicam, quo tempore ſint exhibenda, oſtendam.

De Tempore.

Pleriq; hominū in ea ſunt opinione, corpus à cibo mouendū eſſe. Ita enim fore putant, ut is melius conſidat in ſtomacho, & excitato calore faciliùs concoquatur. Quæ opinio erronea ac pernicioſa eſt. Nam motus repleto ſtomacho uehementior alimentū aſſumptum traijcit & expellit, non ſiſtit.
1. Relaxat enim orificiū uentriculi inferius. Ideo nō ſatis fideliter ſibi commiſſum alimentū detinere,
2. multò minus cōcoquere poteſt. Deinde diſtrahit calorem, eumq; ab officina coctionis in totum corpus diſpergit, unde (etiamſi ſtomachus probè clau
3. ſus ſit) mala & imperfecta coctio ſequitur. Ad hæc motus à cibo, quod grauiſſimum eſt, non ſolùm calorem diſtrahit, ſed etiam crudum alimentum è uentriculo in omnes animalis partes digerit atque

que

que diſtribuit. Teſtatur *etiam experientia, mul* 4.
ta incommoda intempeſtiuas corporis motiones ſequi: Laßitudinem totius corporis, ſitim, dolores capitis, caliginem oculorum & mentis. Exhalant enim è uentriculo non probè clauſo crudi & craßi uapores, qui ſpiritus animales turbant. Poſtremò uidemus bruta animalia ſine ullo monitore paſta quieſcere. Ex quibus omnibus ſequitur, à cibo quieſcendum potius, quàm exercitijs uacãdum. Quòd cùm ita ſit, non uulgi opinionem, ſed doctißimi Hippocratis *conſilium, tanquam oraculum, ſequi debemus, qui ſcribit: Labores cibos antecedant.*

Cur igitur poſtea dicitur, A cibo ambulandum?

Non omnis motus eſt exercitium, ſed uehementior tantùm, ut dictum eſt, is improbatur. Leuis ambulatio non eſt exercitium. Quare eo tempore paulatim ambulare aut ſtare, non eſt alienum. Hoc enim pacto alimenta ingeſta conſident, et melius uniuntur. Quare uentriculus rectiùs clauditur, ſuumq; officium facit.

Cur quidam, qui uehementer ſe ſumpto cibo mouent, non offenduntur, ſed plurimùm ſe iuuari dicunt?

In cauſa eſt longa cõſuetudo, quæ res etiam na

turæ aduerſas uincit familiareſq; efficit. Præſtat tamen ſemper illa agere, quæ natura expetit, & quæ cum ratione conſonant, quàm aliquid contra naturæ rationem ſuſcipere, aut conari. Conſuetudo enim ſeruire debet naturæ, non natura conſuetudini.

De Frictione.

Ad exercitia frictiones quoq; pertinent. Sunt autem frictiones leuißimæ exercitationes. Calefaciunt & aperiunt meatus corporis, reuocant calorem ab interioribus ad exteriora, et excrementorum inſenſibilem excretionem promouent. De generibus frictionum plura Medici tradunt, quos ſi libet conſule. Hinc non obſcurum eſt, quo conſilio manè caput ſit fricandum.

De Alimentis.

Hippocrates triplicia eſſe alimenta omnium animalium ſcribit, cuius hæc ſunt uerba: τὰ γὰρ σώματα &c.

Cur igitur hic autor aërem omiſit, ſiquidem nutrimentum eſt?

Cur omiſerit neſcio. Sed Medici omnes primo loco in hac artis parte de aëre agunt, neq; immeritò, eſt enim præcipuum alimentum, quo ſingulis ferè momentis ad uitæ ſuſtentationem indigemus, quare nobis ſilentio non prætereundus.

De Aëre.

Rei ruſticæ ſcriptores adeò curioſè aëris naturam

turam expendunt, ut non habitandum eſſe niſi in loco ſalubri cenſeant. Hinc quidam primum gradum *felicitatis eſſe dixiſſe fertur, bene habitare.* Eſt autē aër *optimus, qui prorſus eſt purus.* Eiuſmodi *uerò fuerit, qui nec ſtagni, nec paludis halitu ſit infectus, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpiret, qualis circa Sardis & Hierapolim, alibiq; terrarum uiſitur: nec qui ex cloacis, quæ urbem aut numeroſum exercitum purgent, uitiū contraxit.* Nec *qui ex animalium, olerum, aut leguminum putredine, aut fimo coinquinatur.* Nec *qui ob ſtagnum uel flumen uicinum nebuloſus eſt, nec qui editis undiq; montibus, in cauo loco clauſus, nullum recipit perflatum. Suffocans enim putrisq; eſt, ſimilis ei, qui in domibus quibuſdam eſt incluſus, in quibus ob putredinem, & perflatus defectum, plurimus aceruatur ſitus.*

De Ordoribus.

Cognatus locus eſt de odoribus. Sicut autem fœtidæ res offendunt ſpiritus uitales, ita odorata ſuauiter recreant. Quapropter *aër floribus atq; rebus odoratis temperandus eſt. Sed nunc ad reliqua alimenta ueniam.*

De cibo & potu.

Alimenta dicuntur, quæcunq; corpori aßimilari, ſiue in corporis partes mutari poſſunt. Horum *alia (præter aërem) ſunt liquida, alia ſolidiora. Illa potus, hæc cibi uocantur. In ciborum aſ-*

ſumptione conſideranda, tempus, qualitas, quantitas, modus, uarietas, ordo &c. De quibus per occaſionem dicemus.

DE TEMPORE.

Expectandum appetitum.

PRandia non adeas, niſi amor te cogat edendi,
Et uacuum ſtomachum noueris eſſe cibo.
Peius enim nihil eſt humano in corpore, quàm ſi
Miſtio diſcordans fiat uterq; cibus.
Vina ſitim, comedenda famem ſpectare decebit,
Inuito ſtamacho qualiacunq; nocent.

S C H O L I A.

Niſi amor te cogat edendi. *Niſi uentriculus appetat.*

Prandia non adeas. *Non capias cibum.*

Et uacuum ſtomachum. *Non eſt ingerendus alius cibus, niſi prior ſit confectus, & excrementa expulſa.*

Peius enim. *Ratio.*

Mixtio diſcordans. *Pugnans.*

Fiat uterq; cibus. *Crudus & ſemicoctus. Cùm enim cruda ſemicoctis miſcentur, diſsidium oboritur.*

Vina ſitim. *Non priùs comedendum, aut bibendum, quàm neceßitas, id eſt, ſitis & fames urgent.*

Inuito ſtomacho. *Non appetente. Illa enim ſtomachũ ſubuertunt, quæ ſtomachus auerſatur.*

ANNOTATIONES.

De appetitu.

Duplex eſt ſenſibilis appetitus: Fames et ſitis. Fames eſt appetitus ſolidioris nutrimenti. Sitis eſt appetitus potus.

Cur dicis, ſenſibilis?

Omnia enim membra exhauſta nutrimentū ſibi familiare expetunt, uerùm ſine ſenſu. Sed orificium uentriculi, quod eſt ſubiectum famis & ſitis, dum ſentit defectum, alimentum adpetit.

Quomodo igitur fit adpetitus?

Galenus elegantiſſimè rationem, & diuerſitatem appetitionū depingit, quem locum quia ualde eruditus eſt, ſubſcribam: Cū quodlibet animal in ambientem aërem per cutem diſſipetur, principiò partes cuti ſubditæ inanes redduntur. At natiua harum facultas eſt (quemadmodum in commentarijs de potentijs naturalibus demonſtrauimus) ut cibum ex uicinis partibus ad ſeſe alliciant, ut impleatur id quod erat inane, mox illæ rurſus ex ſibi uicinis, ac tertio loco eæ ex ſibi proximis. Ita ex proxima quaque parte facto ſemper celeri tractu perinde quaſi in choro quopiam tandem uenæ ad uentriculum productæ inanes euadunt, quæ & conſueuerunt, & poſſunt cibum ex uentriculo ad ſe conuellere, ueluti ſtirpium radices in terram demiſſæ. Quippe tota hæc

actio

actio cum non ſit animalis, ſed naturalis, haud aliter animalibus, quàm in plantis perficitur. Igitur terra uentriculi uice plantis tantiſper promptum abundantemq́; cibum miniſtrat, quoad anni tempora naturalem temperiem ſeruauerint: ueluti ſi aliquando ob ſqualoris exceſſum humor ipſius exaruerit, ſtirpes quoque ob alimenti penuriã exareſcent. Animalibus uerò, utpote, quæ terræ (præter pauca quædam) non adhærent, fabrefecit natura uentriculum, ueluti promptuarium quoddam cibi, quemadmodum ſtirpibus terram. Addidit inſuper facultatem, qua penuriam ſentiret, ut animalia ad cibum potionemq́; excitata, eodemq́; tempore implerentur, uocaturq́; huiuſmodi plenitudinis deſiderium appetentia. Hæc ortum habet à penuriæ ſenſu, cùm uenæ ex ipſo uentriculo trahunt, ueluti mulgentes ſugenteſq́;: uentriculus uerò huiuſmodi ſuctionem non ferens, ſed tanquàm diuulſus huius moleſtiæ remedium cibum exquirit. Sic enim uenæ ad exhibitũ cibũ conuerſæ, iã ex ipſo, non ex uentriculo, trahunt alimentum. Accidit autem poſt exhibitionem, ut ſimul atq; uenæ ad cibos ſe conuerterint, uentriculus quoque trahat ex ipſis ad ſeſe, quantũ antea uenæ ab ipſo detraxerant. Igitur ſuctionis ſenſus eſt fames. Cum igitur uentriculus nõ appetit, ſignum eſt membra nondum refectione indigere, ſed ſatis alimentorũ in promptu habere. Itaq; ſi quid tum ingeritur,

grauatur natura, non iuuatur. Et rectè dicit Autor:

Inuito ſtomacho qualiacunq; nocent:

DE MODO, SIVE QVOTIES ſit aſſumendus cibus.

Bis tibi quoq; die cibus eſt ſumendus, at ille Cibus.
Sit bene conditus, ſit leuis, & modicus.
Mœſta procul fugiant longæ faſtidia menſæ: Satietas.
Sic pota ut ſitias, ſic ede ut eſurias.

SCHOLIA.

Bis tibi. *Bis comedendum in die. Pueri autem & ſenes ab hac regula excipiuntur. Nam pueri, quoniam creſcunt, plurimo, & propter uaſorum exiguitatem crebro alimento opus habent. Senum autē uires ſunt debiles, calor eſt exiguus, paucis igitur fomentis egent, quæ crebrò potius quàm ſimul offerre oportet.*

Sit bene conditus. *Probè coctus uel præparatus, non crudus. Ita enim malim hunc locum intelligi, quàm de condimentis. Nam homini cibus utiliſſimus ſimplex, accruatio ſaporum peſtifera, & condimenta pernicioſiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria &c. autore Plinio. Adhæc non conueniunt condimenta omnibus* Li.2.ca.53. *naturis. Nam calidis & bilioſis imprimis noxia ſunt.*

Sit

Sit leuis. *Coctu facilis, εὐαλλοίωτος*

Et modicus. *Reſpectu caloris.*

Mœſta procul fugiant. *Nec cœna nec prandiũ protrahi debent iuſto diutius. Impeditur enim concoctio. Et illa occaſione diu ob oculis obuerſantibus cibis, plus quàm par eſt ingeritur.*

Sic ede ut eſurias. *Non eſt ad ſatietatem uſque comedendum, ſed quantum ualetudo poſtulat. Quoniam uerò plerumq; & plus appetimus quàm par eſt, & conſpectu ciborum irritato appetitu, plus quàm neceſſe eſt ingerimus: Ideo conſulunt autores, ut in tempore finem edendi faciamus. Conueniunt hæc cum Ouid.*

Néue diu præſume dapes, ſed deſine citra
Quàm cupias, paulò quàm potes eſſe minus.

ANNOTATIONES.

De quantitate.

De quantitate alimentorũ ueriſſimum atq; utiliſſ. preceptũ M. Cicero tradit, cùm ſcribit: Tantum cibi & potionis adhibendũ ſſe, ut uires reficiantur, non opprimantur. Non autẽ ſolùm immoderatis alimentis opprimuntur, & ſuffocãtur uires, ſed etiã defectu reſoluuntur. Quare ex caloris quantitate quid facto opus ſit, colligere oportet. Debet enim alimentum ſemper ἀνάλογον eſſe innato calori. Hîc uariat pro ætate, uitæ genere,

tempore anni,conſtitutione cœli,& ſimilibus. Nã qui creſcunt,ob caloris copiam,copioſo nutrimẽto indigent. Sic Athletæ quia reliquis calidiores ſunt, liberalius etiam comedant neceſſe eſt. De tempore Hipp. ſcribit. Ventres hyeme & uere natura calidiſsimi ſunt, & ſomni longiſsimi. His igitur temporibus alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Spirante Borea animantia plus appetunt & concoquunt,quàm dum Auſter ſpirat.

De qualitate.

Duplices ſunt cibi: Quidã tantùm nutriunt: quidam præterquàm quòd nutriunt, etiã alterãt corpus. Illos ſimpliciter aut abſolutè cibos,hos cibos medicamentoſos uocant. Quidam enim calefaciũt, quidam refrigerant,quidam exiccant,quidam humectant,quidam aluum aſtringunt,quidam ſoluũt, alij flatuoſi,alij flatus diſcutiunt,quod medicamentorum proprium eſt, de qua differentia in hoc opuſculo nulla fit mentio.

De uarietate.

Varietatem ciborũ Medici iure improbant. Cùm enim non omniũ eadem ſit natura,neceſſe eſt coctionem diuerſitate diſtrahi,quod Hipp. ſignificare uoluit,dũ ſcribit: τὰ γὰρ ἀνόμοια ϛασιάζει. Huic conſonat illud Ariſt. ποικιλία νοσώδης τροφῶν. Adde quòd uarietate uehementer gula irritetur, cùm ſimplicis & unius cibi facilè ſatietas homines capiat.

De ordine.

Cùm plerunq; fercula in una menſa diuerſa ponantur, cõſiderandum quid primo loco ſit ſumendum, quid ultimo. Conuenit autem inter omnes Medicos liquidiora, & quæ faciliùs concoquuntur, ante alios cibos aſſumenda eſſe.

Differentia inter potum & cibum.

Differt potus à cibo, quia illo citiùs nutrit. Id fit propter ſubſtantiæ tenuitatem. Citiùs enim penetrat, Ergo & citiùs alit. Eſt etiam uehiculum cibi, ſeu, ut Græci loquuntur, ὀχημα τροφῆς.

Eſt ne aqua potus?

Triplex eſt potus. Vnus qui non nutrit, talis eſt aqua. Nam non nutriendi cauſa, ſed ut digeſtionẽ in corpus adiuuet, aſſumitur. Alius eſt qui nutrit, ut uinum cereuiſia. Tertius qui non ſolũ nutrit, ſed etiam alterat, ut uina, & cereuiſiæ conditæ, Talis potus rectè medicamentoſus adpellatur.

Eſt ne à potu inchoanda cæna, ut uulgo dicitur: De potibus incipe cœnam?

Non puto. Cùm enim diluendi cibi gratia ſumatur, ſequitur non priùs bibendum, quàm cibi ſint aſſumpti. Scribit Galenus: Vina ieiuno ſtomacho ſumpta plurimùm nocere.

Vtrum

Vtrum eſt ſalubrius, inter edendum bibere, aut finita menſa, ſicut iumenta faciunt. Vnde Germani prandium equorum uocant, in quo nihil bibitur?

Affirmare rationibus non poſſunt, utrum melius ſit. Sequar igitur uulgarem uerſiculum: Inter prandendum ſit ſæpe parumq́; bibendum. Quanquàm alterum quoque non admodum improbo, maximè ſi tempore confirmatum eſt. Qui inter edendum bibunt parcius, & ſæpius faciunt, qui poſt cibum largius.

Cur igitur Medici prohibent poſt cibum bibere?

Prohibent non immediatè, ſed dum clauſo ſtomacho concoctio inchoata eſt.

Ergo nihil eſt bibendum poſt cibum?

Nihil niſi abſoluta prima coctione. Tunc enim non impedit naturam, ſed ut celerius χυλὸς penetret, & ad epar perueniat, facit. Quod ſi citius ſitis urget, neceſſitati & defectui ſuccurrendum eſt.

De bellarijs.

Quæſtio hoc loco eſt de ſecunda menſa, ſiue de bellarijs, ad quam facilè eſt ex ſuperioribus reſpondere. Quæ facilè corrumpuntur ante cibum,

quæ difficulter coquuntur, aut adſtringendi facultatem obtinent, poſt cibum aſſumere oportet. Ceterùm bellaria, quæ ex ſimilagne fiunt, concoctu difficilia, & mali ſucci ſunt, uiſceraq; obſtruunt.

DE EXERCITIIS animi.

Studium à cibo. *NEc properè à menſa ſtudijs intenderis unquã,*
Sed tribus, aut horis quatuor inde uaca.

SCHOLIA.

Nec properè. *Non ſtatim ingeniũ à cibo exercendum eſt. Si enim corpori pernicioſus eſt motus uehemens, ut ſuprà diximus, multò magis animo.*

Horis quatuor. *Hoc intelligendum eſt de uehementioribus exercitijs, non de quolibet animi motu:* Alioqui enim *nimium temporis ſine fructu ſtudiorum periret.*

Suprà diximus duplicia eſſe exercitia, Animi & corporis, de illis prius tractatum, nunc de reliquis agit, Sunt autem exercitia animi, imaginationes, cogitationes, exercitationes memoriæ. Imò tota noſtra ſtudendi ratio potiſsimum in ingenio exercendo conſiſtit.

DE

DE SOMNO MERIdiano.

QVòd ſi fortè tibi quiddã dormire neceſſe eſt, Somnus a cibo.
Altera poſt epulas fluxerit hora uide.

SCHOLIA.

Si dormire neceſſe eſt. Duplex eſt ſomnus Nocturnus & diurnus. Natura noctem quieti & ſomno deſtinauit, diẽ uerò laboribus & exercitijs. Igitur ſomnus nocturnus eſt naturalis. Diurnus uerò à natura alienus, & ab omnibus autoribus improbatur. Quia uerò negocia aut inſomnia interdum iſtum ordinem interturbant, & tamẽ quieti nihil detrahi oportet, interdiu, quod noctu neglectum, compenſandum eſt. Ideo dicit: quòd ſi neceſſe eſt quiddam dormire. Non probat meridianum ſomnum, ſed quid urgente neceßitate agendum ſit, docet.

Quare noctu potius quàm interdiu dormiendum?

Primò, Quia, ut diximus, ordo naturalis, qui nequaquàm confundi debet, id poſtulat. Deinde quia nox frigida & humida eſt: Frigiditas autem et humiditas ſomnum inducit. Tertiò etiam ad cõciliandum ſomnum, non parum tranquillitas nocturna facit. Simile enim ſimili gaudet & conciliatur. Turbæ autem ſomnum impediunt, interrũpunt, non accerſunt.

DE QVIETE.

Otium. *OTtia perturbant ſtomachum, iuuat actio, ni ſit*
Nondum concocto turbidus ille cibo.

SCHOLIA.

Otia perturbant. *Id eſt, lædunt.*

Iuuat actio. *Patet. Verũ otium non per ſe (nihil enim agit) ſed ex accidenti ſtomachum offendit. Cùm enim non exercetur corpus, ſuperfluitates colliguntur & coaceruantur. Vnde etiam ſtomachus grauatur.*

Turbidus *Occupatus impeditus. Nã non eſt crudo exiſtente cibo, exercitium adeundum.*

Non ſolùm exercitia, ſed etiam quies ad ualetudinem tuendam neceſſaria eſt: Nam,

Quod caret alterna requie, durabile non eſt:
Hæc reparat uires, feſſaq; membra leuat.

 Vt

Vt elegantiß. poëta Ouidius ſcripſit. Eſt igitur effectus quietis, recuperare uires. Nam aßiduus labor reſoluit calorem, & uires exhaurit. Ideo interponitur quies, ut animal ad ſe redeat, ac durare queat. Eleganter igitur alternam quietem uocat. Sicut enim non ſemper laborandũ, ita nec ſemper quieſcendum.

DE GENERIBVS EXercitiorum corporis.

VTiliter *uegetant uocalis uerbera linguæ,* Exercitiũ.
Arma, pilæ, ſaltus, teſſera, curſus, equi.
Qui benè concoxit, multo ſatis ille labori eſt, Concoctio
Qui malè, præſcripta ſe ratione gerat.

SCHOLIA.

Vtiliter uegetant. *Commodè exercent.*

Vocalis uerbera linguæ. *Clara lectio, huic cognata eſt cantatio.*

QVAESTIO.

Vtrum uectio uel equitatio ſit ſalubrior.

Equitatio. Eſt enim motus magis actiuus, & æqualis, uectione mouetur corpus uariè, & inæqualiter, nunc in hanc, nunc in illam partem, nunc celerius, nũc tardius, pro uiarum natura. Hinc fit, ut ſtante curru quaſi uertiginem ſentiunt qui ue-

buntur, quod equitantibus uſuuenire non ſolet. Eſt tamen equitatio debiles pedes habentibus inimica.

Equi. *Equitatio, hæc eſt debilibus pedibus & cruribus inimica.*

Multo ſatis ille labori eſt. *Aptus eſt grauioribus exercitijs.*

Præſcripta. *Leuius ſe exerceat.*

Hic locus ex C. Celſo ſumptus eſt, cuius uerba cùm plurimum lucis ad præſentem materiam adferant, ſubijciam. Prima autem eius curatio exercitatio eſt, quæ ſemper antecedere cibum debet. In eo qui minus laborat, & bene concoxit, amplior. In eo qui fatigatus eſt, & minus concoxit, remiſsior. Commode uerò exercent, clara lectio, arma, pila, curſus, ambulatio.

ANNOTATIONES.

Varia ſunt genera exercitioru͂. Quædam enim corpus & animu͂ ſimul exercent, ut ludus paruæ pilæ, teſte Gale ars digladiatoria. Quædam ſolu͂ corpus, ut ambulatio. Ex his alia omnes corporis partes æqualiter mouent, quæ rectè uniuerſalia dicuntur, ut gladiatoria. Alia tantùm quaſdam partes, particularia dicta, ut lectio clara, ambulatio, remigatio, Lectio enim clara pectus mouet, ambulatio pedes & crura, remigatio brachia, & ſuperiorem corporis partem.

DE

DE CRAPVLA.

VT peccat, ſtomachũ qui mole grauauit iniqua,
Sic plerunq; nimis continuiſſe nocet.

SCHOLIA.

Mole iniqua. *Nam ubi cibus præter naturã plus ingeſtus eſt, is morbum facit.* Hic Medici *faciunt duplam repletionem cibi.* Ad *uaſa,* & *ad uirtutem.* Ad *uaſa uocant, cùm plus ingeritur, quàm ſtomachus aut commodè ferre, aut complecti poteſt, unde diſtentio, & aliorum uicinorum membrorum compreßio, & quo minus probè ſtomachus claudatur, ſequitur.* Ad *uirtutem, cùm natura grauatur, id eſt, cùm non ſeruatur proportio cibi ad uires ſiue calorem.* Nam *etſi uentriculus oblatum alimentũ facilè capit, tamen uires id uincere & concoquere non poſſunt.* Debilitantur *igitur uires, obtunditur calor, oritur cruditas, quæ eſt, ut* Meſue *ſcribit, morborum mater.* De *hac repletione Autorem noſtrum intelligo, quanquàm de utraq; uera eſt ſententia.*

ANNOTATIONES.

Rectè *uulgo dicitur: Saluberrimũ eſſe ueſci citra ſaturitatem, et impigrè laborare.* In *ijs enim duob. præcipuè tota ratio tuẽdæ ſanitatis cõſiſtit.* Cùm *autem ſanitas maximè ſit ſecundũ naturam, et συμμετρία quædam primarũ inter ſe qualita-*

tum, ſequitur omne immoderatum, tò quod à natura alienum eſt, etiam ſanitatem corrumpere. *Quare crapula bonam corporis ualetudinem uehementer lædit, mentis actiones impedit. Plenus etiam uenter non gignit tenuem ſenſum: Impedit enim, debilitat, & opprimit calorem natiuum, ad quem alimenta reſpicere debent.*

DE ABSTINENTIA, *ſiue Fame.*

Sicuti nimia repletio, ita quoq; nimia abſtinentia naturæ inimica eſt, ſed diuerſa ratione. Hæc enim exhaurit uires, diſſoluit calorem naturalẽ, natiuam humiditatem conſumit, & corpora extenuat. Nam calor natiuus non poteſt eſſe ocioſus, deficiente nutrimento in corpus agit, & bonos ſuccos depaſcit. Optimum autem abſtinentiæ genus eſt ueſci citra ſaturitatem. Poſtulat tamen nonnunquàm neceßitas, aut corporis diſpoſitio, ut aliquandiu à cibo abſtineatur. Fieri enim non poteſt, quin ex aßidua illa & quotidiana comeſtione, atq; exercitiorum intermißione, aliquid crudorum humorũ in corporibus colligatur, ad quos conficiendos utile eſt certis temporibus, uel prandium, uel cœnam negligere. Niſi enim id fecerimus, aucta cruda materia tandem morbos producit. Poſſunt igitur cum magna utilitate talia cor-

pora

pora ieiunare. Calidis uerò & ſiccis naturis aduerſiſs.res eſt media. Quare ieiunia uitent.

DE BALNEIS.

LOtus ubi exieris thermas,fuge frigora;pranſus Balneum.
Stare potes,modicè,ſi libet, ire potes.
Stantis enim cibus in ſtomacho conſedit,euntis Quatenus ſtandum eundumq;.
Eſt eadem ratio,ſi pede tardus eat.

SCHOLIA.

Thermas. *Hîc impropriè ponit pro balneo artificiali.*

Fuge frigora. *Aërem frigidum. Duæ ſunt cauſæ, quare à balneo calido frigus uitare oportet. Prior, quia omnis ſubita alteratio eſt naturæ moleſta & inimica. Altera, in balneo corporis meatus, πόροι dicti, relaxantur, atque aperiuntur. Itaque facilè frigidus aër rareſactū corpus penetrare atq; lædere poteſt.*

Cur igitur quidam, antequàm egrediũtur balneum, aqua frigida perfundunt corpus, idq́ꝫ plurimùm conducere experientia teſtatur?

Hoc cōfit, ut calor naturalis, circundante aëre calido, balneis & frictionibus diſsipatus, inq́ꝫ totum corpus diſtractus, recolligatur, & ad originem repellatur. Itaq; perfuſio tantùm momenta nea eſt, Ad hæc aqua ob craßitudinem ſuam, non ita poteſt penetrare corporis meatus, ut aër tenuißimæ ſubſtantiæ. Verùm talis perfuſio craßioribus, & corpulentis potißimum competit.

Pranſus ſtare. Cauſa ſuprà dicta eſt.

Stantis enim. Ratio.

ANNOTATIONES.

Duplicia ſunt balnea. Spontanea & artificialia. Spontanea thermæ uocantur. Varia ſunt genera thermarum, & diuerſæ naturæ. Referunt enim uires illarum rerum, quas reſipiunt. Omnes tamen uim exiccandi corpora habent, quare humidis, laxis, & quæ exiccari operæprecium eſt, conueniunt.

Artificialia ſunt triplicia: Ignea, aërea, aquea. Ignea, cùm aliquis lapidibus candentibus, ſudoris prouocandi gratia inſidet. Aërea, quando uaporibus

ribus ſimplicibus, uel medicatis ſudor mouetur, cu iuſmodi uulgaria ſunt balnea Aquea, cùm in aqua lauamus. Hæc ſunt aut frigida, aut calida. Calida uim habent humectandi, reſoluendi, digerendi, molliendi. mouendi ſomnum. Hæc omnibus ſanis idonea ſunt: frigida uerò non niſi iuuenibus carnoſis, & æſtiuo tempore conferunt, macilentis inimiciſſima ſunt. Eſt enim frigus neruis, neruoſiſq; membris inimicum. Macilentorum nerui ob carnis inopiam expoſiti læſioni ſunt. Vnde & Poëta Tragicus Euripides uerè dixit: Ψυχὸς δὲ λεπτῷ χρῶτι πολεμιώτατόν.

DE EXCREMENTIS.

MEiere profuerit, quoties ueſica laborat: Mix
Fęce grauis uenter nec cohibendus erit. Excr

Nec

Crepitus. *Nec flatum retine, niſi noxia cogat honeſtas,*
Hic eſt, natura præſide, turpe nihil.
Ructus. *Edicto uetuit, crepitus ructusq; teneri*
Claudius, ó Medici principis imperium.

SCHOLIA.

Meiere profuerit. *Vrina quoties neceßitas exigit, reddenda, nec diutius iuſto retinenda. Retentio ſiquidem eius longa, interdum urinæ ſuppreßionem adfert; interdum calculum, aut difficultatem mingendi, item aquam intercutem efficit. Nec tamen illos probo, qui canum more aßiduè mingunt. Præter alia enim incommoda, in poſtrema ætate retinere urinam ægrè poſſunt. Laudo igitur eos, qui ſtatis temporibus excrementa ueſicæ, maximeq; alui excernunt, ut ſine impedimento ſuum munus adminiſtrare poßint. Ideo enim natura ueſicæ colli & ſedi muſculos addidit, ut continere excrementa aliquandiu poßint.*

Fece grauis. *Excrementa alui non ſunt ultra iuſtum tempus retinenda. Nam uentoſitates & tormina generant, & caput offendunt.*

Nec flatum. *Crepitum. Hinc etiam inflationes, crepitus, colica, dolores capitis, & uertigo oriuntur. De ructu eſt idem iudicium.*

ANNOTATIONES.

Dixi ſuprà, alimenta eſſe quæ in ſubſtantiam con-

conuerti poßint. Conſtat autem, etiamſi multa et uaria edulia capiantur, parum admodum tamen retineri, & membris aßimilari. In cauſa eſt magna dißimilitudo alimentorum & partium nutriendarum. Quoniam igitur nec uniuerſus cibus et potus in chylum, nec chylus totus in ſanguinem, nec ſanguis omnis in membrũ conuertitur, neceſſaria in corpore excrementa exiſtũt, quæ quia nullum uſum præſtant, & capiti oneri, non adminiculo ſunt, excernantur neceſſe eſt. Excrementa igitur dicuntur, quæcunq; ab alimentis ſeparata, alendo corpori non idonea ſunt. In omni enim coctione ſuperflua & inutilia ſeparantur, quarum quædam ſponte à corpore exeunt, quædam à nobis excernuntur. Hæc ſunt triplicia: Craſſa, fluida, & halituoſa. Craſſa, ut excrementa alui: fluida, ut urina: flatuoſa, ut flatus, ructus, de quibus generale præceptum eſt, Excrementa eſſe tempeſtiua excernenda.

Sed quomodo reliqua excernuntur excrementa?

Suprà dixi ſingulis particulis inſitam eſſe facultatem quandam, qua inutilia & moleſta à ſe depellant. Hæc etſi naturalis eſt, & ſponte agit, tamen iuuatur calore natiuo, motu corporis exuſcitato, dilatante meatus, & excrementa ad expulſionem quaſi præparante. Huius generis ſunt:

ſudor,

ſudor, ſordes corpori adhærentes, & quæcunq; in ſenſorijs colliguntur excrementa. Hæc nos deinde auferre oportet.

Vrina.

Vrinā plerią; definiunt, eſſe ſerum ſanguinis, ex epate & uenis per renes in ueſicam delatum. Eſt enim aquoſitas à ſanguine in renibus ſegregata, & in ueſica paulatim collecta. Huic cognatus eſt ſudor. Nam eſt etiam aquoſum excrementū, quod per poros cutis guttatim expellitur.

DE PRANDIO ET Cœna.

Cœna. ESSE magis frugi cœnam, quàm ſumptibus auctam,

Lauta quidem, ſed non fercula multa uelim.

ANNOTATIONES.

Vſitata & à multis agitata, et quæ in utranq; partē diſputari ſolet, hoc loco quæſtio eſt utrū uidelicet ſit largius prandendū, uel cœnandū. Quæ cùm ad hanc materiā propriè pertineat, et ab Autore attingatur, præterire nullo modo poſſum. Subijciā igitur breuiter rationes, quibus plus cibi in cœna aſſumendū eſſe, probari poteſt. Deinde oſtendā cauſam, quare quidā diuerſum ſentiant. Poſtremò meā quoq; ſententiam de hac quæſtione adiungam. Ex ſuperioribus conſtat, qualitatem ali-

alimentorum debere innato calori proportione reſpondere. Color aũt *noctu,* & *propter quietem quamobrem* & *ſanguis introrſum concedit,* & *propter nocturnum frigus in interioribus auctior eſt, quàm interdiu. Plus igitur cibi quàm in die concoquere poteſt. Adde quòd longius ſpacium eſt, ad conficiendum alimentum, à cœna ad prandium, quàm ab hoc ad illam. Hæc ſunt, ut mihi quidem uidetur, ſatis bonæ rationes, alias ſtudio breuitatis omitto. Qui uerò diuerſum ſentiunt, magis autoritate* & *recepta conſuetudine, quàm rationibus mouentur. Dicitur enim uulgari uerſiculo: Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis. Idem hic autor ſcribit. Verùm hæ ſententiæ non collatione prandij, ſed cœnæ intelligendæ ſunt. Nam etſi largius comedendum ueſperi, quàm meridie, modum tamen ſeruare ubique expedit. Eſt enim ratio, quæ obſtare uidetur. Interdiu plus diſſoluitur,* & *diffluit à corporibus, propter motus* & *aëris caliditatem. Ergo hoc nomine plus cibi in prandio, quàm cœna capiendum. Hoc eſt ſpecioſum argumentum, quod cum illo, quare hyeme uberius edendum, quàm æſtate concedit. Quanquam aliqua diſsimilitudo eſt. Ad conſuetudinem, quæ in omni uita plurimum ponderis habet,* & *quaſi alteram naturam inducit, tantùm reſpondeo ex Hippocrate qui ſcribit: Longo tempore conſueta,* & *ſi inſuetis*

deteriora ſunt, minus tamen illis moleſtiæ adferre. Seruiendum igitur conſuetudini potius, quam rectæ rationi: uerum ſi ſimpliciter de nondum ad alterutrum adſuefacto pronunciandum, præſtat ueſperi pleniore alimento frui. Atq; hæc de ſanis tantum, & quorum caput inculpatam ualetudinẽ habet, quiq; nocturnis morbis non uexantur, intelligo atq; ſentio. Qui autem ex capite laborant, aut catarrho moleſtantur, illos ad noctem parcius comedere oportet:

DE VIGILIIS SIVE NOcturnis lucubrationibus.

Studium a cœna. A Cœna uigilans unam ne exceſſeris horam,
Ne cerebro noceat nox uigilata tuo.

SCHOLIA.

Vnam. Ego multas horas, legere malim. Tam citò enim à ſumpto cibo, cubitum ire, & inſalubre (replet enim caput) & à uocatione cuiuſq; alienum eſt. Sententia igitur eſt, nocturnas lucubrationes, maximeq; ueſpertinas, eſſe fugiendas. Nam matutinæ ad ſtudia alioſq; labores aptiſſimæ ſunt, quod primum antiquiſſimus poëta Heſiodus, hoc uerſu teſtatur:

Ηως δὶ προφέρει μὲν ὁδοῦ προφέρει δὲ ἔργου.

Idem Ariſt. 1. Oeconom.

Ne noceat cerebro. *Ratio.* *Nam uigiliæ immodicæ cerebrum offendunt, temperaturam eius exiccant, delirium accerſunt, impediunt etiam coctionem alimentorum, & cruditates efficiunt, quibus corpora decolorantur.*

DE SOMNO.

Quando cubitum eundum, quandoq́; ſurgendum?

Occiduo cum ſole cubilia ſtrata ſubintra,
Tu quoq; de plumis, hoc redeunte, redi.
Sic etenim ratio naturæ ſuadet, & illas
Condidit ingenijs corporibuſq; uices.
Tempora nam ſomno nocturna, diurna labori
Cùm daret, hæc uoluit nos data iuſſa ſequi.

SCHOLIA.

1. Sic etenim. *Cauſa. Natura enim deſtinauit noctē ſomno & quieti, diem uerò laboribus. Hæc eſt una ratio, etiam idiotis nota, ſed non contem-*
2. *nenda. Sunt duæ aliæ magis philoſophicæ. Prior: Nox temperamento ſuo, uidelicet humiditate &*
3. *frigiditate ſomnum mouet. Altera, quies nocturna ad conciliandum ſomnum plurimum momenti adfert. Turbæ enim ſomnum impediunt, atque interrumpunt.*

Cur, quum ſtrepitus ſomnum impediat, Virgilius ſcribit: Sæpe leui ſomnum ſuadebit inire ſuſurro?

Id intelligendū de leui murmure, non de uehementi ſtrepitu, qualis interdiu eſt diſcurrentium, equitantium, curruum. Ad hæc diurnum ſiue pomeridianum tempus ad perficiendam coctionem non ſufficit.

QVAMDIV DORMIendum?

SEd quia tardat hyems Phœbum, quia tempore meßis
Exorta citius luce calorat humum:
Somnus naturalis. *Ipſa parens rerum tibi tres aut quatuor horis*
Deputat, hæc iuſtæ tempora noctis erunt.

SCHO-

SCHOLIA.

Sed quia. *Occurrit tacitæ obiectioni. Maxima eſt dierum & noctium inæqualitas: tempore æquinoctiorũ æquales ſunt dies, aliàs inæquales. Hyeme ſunt noctes longiſſimæ, æſtate breuiſſimæ. Abſurdum autem & alienum uidetur, ſomni ſpacia eodem modo uariare, & incerta eſſe. Quare ſubijcit.*

Ipſa parens. *Natura, quæ ſecundum Philoſophos eſt cauſa omnium rerum naturalium.*

Tres aut quatuor horas. *Septem horæ plerunq; ſomno ſufficiunt. Alijs tamen alijs diutius ſomno indulgendum. Terminus igitur ſomni eſt perfecta ciborum concoctio, quæ ex uigore & alacritate tum corporis, tum animi cognoſcitur. Ructus & uentris contractio imperfectam coctionem arguunt.*

Eſt ne unum & certum ſpacium concoctionis?

Non. *Sed uariat, pro calore & ingeſti cibi quantitate aut qualitate. Nam pauca & probè præparata citiùs: multa uerò, uaria, aut non ritè cocta aut quæ difficulter alterantur, tardiùs à calore confici atque concoqui poſſunt. Neq; igitur cibus unum habet in omnibus præfinitum tempus, neq; potus. Quare concoctionis abſolutionẽ prædictis ſignis æſtimare ſatius eſt, quàm tempore definire.*

QVOMODO CVBANDVM.

Dormiture latus dextrum preme, manè ſiniſtrum,
Ingeſtum ratio concoquit iſta cibum.

SCHOLIA.

Dormiture. Principiò in dextro latere cubandum, deinde in ſiniſtro.

Eſt ratio. Quia iuuat alimenti coctionem. Deinde, unum latus non ſufficit ſuſtinendo ſemper totius corporis oneri. Eſt igitur opus uiciſsitudine.

ANNOTATIONES.

Quatuor ſunt formæ decubitus: Pronus, ſupinus, in dextro latere, & ſiniſtro. Pronus non omnino inutilis eſt. Promouet enim concoctionem, ſed facilè oculos offendit. Ita enim cubantibus ſuperfluitates in oculos declinant, maximè ſi fuerint natura debiliores. Supinus ab omnibus damnatur, ac grauiſsimorum morborum, incubi, apoplexiæ, ſtuporis, occaſio eſt. Eſt igitur in lateribus cubandum.

Appendix de ſomno.

Reg. cap. 97. Somnus eſt quies facultatũ animalium, ab utili humiditate cerebrum madefaciente, proueniẽs, cuius duæ ſunt differentiæ, ex temporis diuerſitate ſumptæ. Nocturnus, & diurnus. Vtilitates ſomni ſunt, leuare laßitudinẽ corporis, iuuare concoctionem.

coctionem, humectare membra exercitijs exhauſta, interiora calefacere, & corporis & animi dolores mitigare, perturbatam mentem emendare. Immoderatus ſomnus calorem obtundit, caput replet malis humoribus, ueternum inducit.

QVAESTIONES.

Quomodo uapores è uentriculo exhalant, cùm orificium eius, dum cibus coquitur, ſit clauſum?

Vapores ſunt tenuiſsimæ ſubſtantiæ, quare nũquàm tam arctè clauditur, ut illos intercipiat, aut omnino exire prohibeat.

Quare non à prandio etiam dormitur, cùm non ſecus atque à cœna uapores exhalent?

Quia natura temperatura diei, & turbæ obſtant:

Quare primus ſomnus omnium eſt profundiſsimus?

Quia ineunte nocte, & craßiores & copioſiores fumi ex prima coctione caput occupant. Vnde cerebro grauato profundus ſequitur ſomnus.

DE VENERE.

QVæritis an Veneri liceat parêre uocanti? Venus.
Hîc quoq; erit certus (ſicut ubiq;) modus.

Multa Venus uires exhaurit, ſpiritibuſq;
Noxia, conſumit corpora mille modis.
Rara leuat, corpuſq; iuuat Venus. Optima uita eſt,
Quæ neq; caſta nimis, nec nimis eſt petulans.
At tu, cui ſtudij flores, fructuſq; petuntur,
Si poßis Venerem ſpernere, ſanus eris.
Nanq; nec Aonidũ Venus improba ludit in hortis,
Nec turpes flammas Muſa pudica probat.
Ipſa gubernatrix ſtudiorum caſta Minerua eſt,
Artibus ingenuis eſt inimica Venus.

SCHOLIA.

Quæritis. *Prima quæſtio eſt, an liceat re Venerea uti, & an Veneris uſus ſit ſecundum naturam, cùm Veteres conſeruationem genituræ inter ſaluberrima tria recenſuerint.*

Modus. *Reſponſio. Moderata Venus conceditur. Videtur autem Autor alludere ad illam Hippo. ſententiam:* πόνοι σιτία ποτὰ ὕπνοι πάντα μέτρια. *Moderatum autem ad aliquid dicitur. Nam quod calido & humido moderatum, id ſicco inimicum eſt. Quilibet igitur ex ſua natura, non ex alia, quantitatem æſtimet.*

Multa Venus. *Incommoda Veneris immoderatæ* Rara. *Commoda.*

Leuat corpus. *Quia uacuat materiam.*

Finem pulchrè cõplexus eſt Virgil. his uerbis:

Vina

Vina ſitim ſedent, natis Venus alma creandis
Seruiat, hos fines tranſiliiſſe nocet.

ANNOTATIONES.

Hunc locum obiter percurrere, non explicare adoleſcentibus ſoleo, neq; enim ad eam ætatem pertinet, ſed ad prouectiores, qui in coniugio uiuunt, quibus non inutile eſt, aliquid certi de Veneris uſu cognitum habere. Itaq; principiò ſciendũ, Venerem inter euacuationũ genera à Medicis referri, quoniam quod ſuperfluum, & corpori moleſtum eſt ſemen, euacuat. Nulla autẽ ſuperfluæ rei euacuatio eſt inſalubris, niſi imtempeſtiua aut immoderata fuerit. Ita dictum prouerbiale ex Plutarcho accipere oportet, cui Hippocrates in paulò antè ſcripta ſententia adſtipulatur. Conſtat enim grauiſsimos morbos utriq; ſexui, ex intempeſtiua, aut quæ modum excedit, continentia exoriri, quod uerboſius explicare Medicorum eſt. Subijciatur nunc quibus naturis amica, quibus aliena ſit Venus. Siccis naturis aduerſiſsima eſt. Nam eas prorſus areſacit, & ſenium accelerat. Quare incontinentes citò ſeneſcunt, nec lõgæuitæ ſunt. Exẽplo, præter alia, ſunt paſſeres, qui propter inſignem ſalacitatem biennium rarò excedunt. Humidis uerò & calidis (nam in his abundat ſemen) tutiſsima & omnino neceſſaria eſt Venus, à multisq; morbis præſeruat. Sed pergamus ad alia.

QVID AGENDVM BEne ualentibus?

IAm ne cuncta putes paruo uoluiſſe libello
Claudere, quæ nemo dinumerare queat:
Accipe conſilium, quo non eſt uerius ullum,
Atque ita naturam dicere tibi crede.
Sanus es, & nullis confectus corpora morbis
Et tuus es, nec te iuſſa aliena trahunt:
Nullius obſtrictus Medicorum legibus eſto,
Deformet corpus nullus alipta tuum.
Quin potius uarium uitæ ſectare tenorem,
Teq; tibi ſimilem ne patiare diu.
Nunc rurana potes tractare negocia, ſæpe
Rura graues caſus non habitura petes.
Mille uoluptatum ſpecies tibi rura miniſtrant,
Non aliquo poteris ſanior eſſe loco.
Nunc timidum longa captabis arundine piſcem,
Nunc udo aëreum uimine fallis auem.
Nunc errare greges pecudum ſpectabis ab alto
Vertice, nunc ſyluas, frigidaq; antra ſubis.
Nuſquam commodius, quàm uiuere rure beato,
Illa poteſt ipſos uita decere Deos.
Felices, quos rura iuuant, quibus illa uoluptas
Contigit, hoc optem uiuere poſſe modo.
Hac ego uel Crœſos uita mutare ducentos,
Hac aſini nolim ditia ſceptra Midæ.
Sæpe hic profuerit placidæ indulſiſſe quieti,
Sæpius, at ſanis, præſtat agenda dari.

Rusticæ uitæ laudes & commoda.

Perdit enim ualidas uecors ignauia uires: Ignauia.
Confirmat modicus reſtituitq; labor. Labor.
Illa ſenectutem citius, quàm debuit, adfert,
Hic æui florem donat adeſſe diu.
Interdum thermas, interdum frigida inibis
Balnea, ſæpe unges corpora, ſæpe minus.
Sæpe cibis tutò poteris uulgaribus uti:
Sæpe frequens, alio tempore ſolus eris.
Nonnunquam plus quàm decuit ſumpſiſſe ciborũ.
Nunc potes audacem non habuiſſe gulam.
Vtilius multum, qui concoquit omnia, ſumit,
Nulla quidem ſanis regula certa datur.
Hæc poterunt ſeruare alacres, & corpore firmi,
Ius libertatis nullius æger habet.
Sanus es, auxilium noli conſumere morbi,
Vt ſi fortè cadas, tu medeare tibi.
Nam citò deſtituunt conſumptæ corpora uires,
Reſtituunt ualidæ quàmlibet ægra ſibi.

SCHOLIA.

Iam ne cuncta. *Præciſio.*

Sanus es. *Hic locus ex* C. *Celſo translatus eſt, cuius uerba, quia ad* Autoris *ſententiam rectè intelligendam plurimum faciunt, poſtea ſubijciam. Summa aũt eſt, ſanis, & qui ſui iuris ſunt, uarium uitæ genus eſt accommodatiſſimum. Verùm hæc ad ſtudioſos non ſunt transferenda, quos non uagum, ſed certum uitæ genus ſequi oportet.*

Mille. *Digreſſiúcula ἐγκώμιον rei ruſticæ.*

Sanior eſſe loco. *Experientia teſtatur, ruſticos urbanis eſſe robuſtiores, meliori ualetudine, eius rei cauſæ ſunt, uaria & continua exercitia, ciborum ſimplicitas, & aër ſiccior.*

Felices. *Idem Horatius ſentit, Ode 2. Epodō.*

Beatus ille, qui procul negotijs,
Vt priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fœnore &c.

Perdit enim uires. *Conuenit cum ſententia Ouidij.*

Cernis ut ignauum corrumpunt ocia corpus,
Et capiunt uitium, ni moueantur, aquæ.

Hæc æui florem. *Contrà.*

Labor exiccat.
Siccitas ſenium accelerat:
Igitur labor deſtruit, non conſeruat florem ætatis.

Reſp. Vehemens & immoderatus labor exhaurit & conſumit natiuam humiditatem. Sed moderatus, de quo hic agitur, eandem conſeruat.

Hæc. *Epilogus.*

Auxilium conſumere morbi. *Debilitare uires.*

Tu medeare tibi. *Nam uires, ſiue naturæ robur, eſt medicatrix morborum.*

Nam citò deſtituunt. *Natura robuſta fa-*

cilè

cilè uincit morbum, debilis uerò ſuccumbit. Sicut uulgo dicitur: Naturæ forti nihil impoßibile.

Celſus lib. 1. cap. 1.

Sanus homo, qui et bene ualet, et ſuæ ſpōtis eſt, nullis obligare ſe legibus debet, & neq; Medico, neq; alipta egere. Hunc oportet uariū habere uitæ genus, modò ruri eſſe, modò in urbe, ſæpiuſq; in agro, nauigare, uenari, quieſcere interdū, ſed frequentius ſe exercere. Siquidē ignauia corpus hebetat, labor firmat: illa maturā ſenectutē, hic lōgam adoleſcentiā reddit. Prodeſt etiam interdum balneo, interdū aquis frigidis uti, modò ungi, modò idipſum negligere, nullū cibi genus fugere, quo populus utatur, interdū in conuiuio eſſe, interdū ab eo ſe retrahere, modò plus iuſto, modò nō amplius aſſumere, bis die potius quàm ſemel cibū capere, & ſemper quàmplurimū, dummodò hunc concoquat. Sed et huius generis exercitationes cibiq; neceſſarij ſunt, ſic athletici ſuperuacui. Nam & intermiſſus propter ciuiles aliquas neceßitates ordo exercitationis corpus affligit, & ea corpora, quæ more eorum repleta ſunt, celerrimè et ſeneſcūt, et ægrotāt. Cōcubitus uerò neq; nimis cōcupiſcēdus, neq; nimis pertimeſcēdus eſt. Rarus corpus excitat, frequens ſoluit. Cùm aūt frequens nō numero ſit, ſed natura, ratione ætatis et corporis ſcire licet, eum nō inutilē eſſe, quem corporis neq; languor, neque dolor ſequitur. Idem interdiu

peior

peior eſt, noctu tutior, ita tamen, ſi neque illum cibus, neq; hũc cum uigilia labor ſtatim ſequitur. Hæc firmis ſeruanda ſunt, cauendumq; ne in ſecunda ualetudine, aduerſæ præſidia conſumantur.

TERTIA PARS.

DE FACVLTATIBVS Alimentorum.

PLinius primum ſcribentis officium eſſe exiſtimat, ſæpe titulum inſtituti operis inſpicere, idq; non ſolùm in ſcribendo, ſed etiam in docendo, & explicandis autoribus uerum eſt. Ego uerò non titulum ſolùm, ſed multò magis principalem operis alicuius diuiſionem crebrò & inſpiciendã & repetendam eſſe, omnino mihi perſuadeo. Ita enim res minori negotio diſcuntur, & faciliùs retinentur. Quapropter & nos paucis ſummam, in memoriam reuocabimus. In hoc libello inſtituta eſt doctrina de ſanitate tuenda. Diuiditur autem in tres partes, ſiue capita. Principiò explicatur natura ſiue conſtitutio hominis. Deinde generalia quædam præcepta, ad tuendam ualetudinem, traduntur. De utraq; parte hactenus egimus. Nunc ſequitur tertius locus, de facultatibus alimentorũ, quem ſatis copioſè pertractat. Principiò autem oſtendit cauſas, quare alimenta ſint neceſſaria,

qui locus planè philoſophicus eſt, & cognitione dignißimus. Deinde uaria genera alimentorũ, eorumq́; naturas recenſet.

SIMPLICIVM CIBORVM FAcultates aliquot.

Nunc tibi, quæ ratio, quæ ſit natura ciborum,
Verſibus imparibus noſter Apollo canet.
Non tamen omnigenũ (quis enim queat?) iſta futu
Præmetium meßi carmina pauca damus. (ræ
Sicut edax ignis præpinguem lampada paſcit, Naturalis ratio ciborum a ſimili.
Donec ſtuppa calens, quo foueatur, habet.
Poſtquã deinde ſequax flammã defecerit humor,
Ipſa perexiguo tempore tota perit.
Sic calor in noſtro bibit humida corpore, donec Calor & humor in corpore.
Naturæ faciles ſint alimenta cibi.
Quæ ſi deficiant rimantem cuncta calorem,
Certum eſt hoc animam depereunte ſequi.
Nanq́; ubi iã, quod agat, nõ inuenit, efflat in auras,
Materia uires deſtituente ſuas.
Illa igitur ratio eſt, quæ corpora noſtra foueri.
Præcipit, & uires ſuſtinuiſſe cibo.
Nam quia diſſoluunt calor, & qui circuit, aër,
In loca, qui ſubeant, eſt opus eſſe cibos.
Qui quia ſunt uarij, nec ab una lege petendi,
Refert accipias, quóſue, quibúsue modis.
Vtq́; hinc incipiam, quaſdam quæſiſſe uidemus, Differẽtia animaliũ.
Quæ caro plus uegetat corpora, quæq́; minus.

Bruta

Bruta feris uideo prælata domeſtica, quorum
Plus alimentorum carnibus eſſe putant.
Illa tamen durant, & fortia corpora reddunt,
Hæc ut ſana magis conſtituantur, agunt.

SCHOLIA.

Sicut edax ignis. *Similitudo. Quia uerò ad uitam ſuſtentandam nutrimentis opus eſt, iuxta illud* Ariſt. *Omne quod uiuit nutriatur oportet, ut antea quoq; diximus.* Ideo *non alienum ab inſtituto uidetur, de uita aliquid attexere.* Vita *autem eſt quaſi* ἐνδελεχία *caloris naturalis, qui non poteſt ſine materia, & fomento exiſtere.* Rectè *igitur* Ariſto. *uitam in calido & humido conſiſtere, memoriæ prodidit.* Non *autem hæc de quolibet calore & humore intelligi debent.* Etenim *duplex calor eſt: Innatus & alienus, ſiue aduenticius. Natiuum* Hippo. ἔμφυτον. Ariſt. *uerò* φυσικὸν θερμὸν, *eò quòd uel ſua natura ineſt corporibus, uel quòd naturam conſeruat, adpellant.* Ad*uenticius aliundè accedit, atque naturalem, uel diſſoluendo, uel abſumendo materiã corrumpit, quæ corruptio mors eſt, ut deinde dicetur.* Ita *& materia duplex:* Alia *enim apta fouendo calori.* Alia *uerò contrà.*

Animam depereunte ſequi. *Deficiente alimento, reſoluitur calor, & mors ſequitur.* Eſt *enim mors, autore* Ariſtot. φθορά τοῦ θερμοῦ φυσικοῦ.

νικῶ.Vel ut Galenus definit, ὁ θάνατος σβέσις ἐστὶ τῆς ἐμφύτου θερμασίας.Hæc duob.modis ac cidit,aut reſolutione, uel defectu materiæ,ſicut li num incenſum pinguedine deſtitutum extingui tur, uel ſuffocatione, aut redundante materia. Materia autem uel ſua copia,uel qualitate redũdat,quemadmodum ignis extinguitur, uel multis lignis impoſitis,uel uiridibus. Sic calor ſuffocatur,uel multitudine,uel qualitate materiæ.Idẽ doctiſsimus uir Marſilius Ficinus ſentit. Eius uerba hæc ſunt: Vita quidem tanquam lumen in naturali calore conſiſtit. Caloris uerò pabulum eſt humor aëreus,atq; pinguis quaſi oleum. Siue igitur humor eiuſmodi fortè deficiat, ſiue prorſus excedat, uel inquinetur, calor naturalis ſtatim debilitatur, & tandem debilitatus extinguitur. Si humoris defectu calor debilitatur,et perditur, mors reſolutione contingit. Si potius obruitur, humoris exceſſu uel uitio, uita ſuffocatione perit.

Eflat in auras. *Euaneſcit. Nam calor non poteſt eſſe ſine obiecto.*

Nam quia diſſoluunt. *Duæ ſunt cauſæ, quare alimentis indigeamus.Calor internus agẽs, & conſumens aër externus acris, diſſoluens humores.*

Circuit aër. *Ideo à Medicis περιέχων uocatur.*

Qui

Qui quia ſunt uarij. *Variant plurimum cĩbi non appellationibus ſolum, ſed etiam facultatibus. Dicendum igitur poſthac de differentia illorum aliquid in genere.*

Quæ caro plus uegetet. *Nutriat.*

I.

Quidam cibi multum nutriunt, πολυτροφοὶ Græcis dicti. Quidam Parum, ὀλιγοτροφοί. Inſtrumentis enim plus nutrimenti eſt, quàm in leguminibus. In his plus, quàm in oleribus. In carne plus quàm in ullo alio.

Bruta feris. *Exemplum.*

II. *Diuiſio.*

Ciborum alij boni ſunt ſucci, εὔχυμοι, alij mali ſucci, κακόχυμοι, Græci ut loquuntur, idq; uel ſimpliciter, ut caro hircina, caſeus putris: uel cõparatione, quemadmodum hic.

Differentia inter feras, & domeſticas carnes.

Fera animalia ſiccius, minusq; excrementiciũ alimentum quàm domeſtica præſtant. Idem de cicuribus, quæ ſub paſtore uictum quærunt, collatis ad ea quæ ſaginantur, ſentiendum eſt. Omne enim animal, quod exercitio caret, excrementoſum eſt.

DE CARNIBVS QVAdrupedum animalium.

De Suilla & Hœdina.

Quis neget? utq; negat nemo, ſic prima ſuillis
Carnibus, & merita gloria laude datur.
Erepti pauidis lactentes matribus hœdi, Hœdina.
Et multis nuper nata capella placet.
Attamen eſt ratio palmam tribuiſſe ſuillis,
Quòd ſimiles hominum carnibus eſſe ferunt. Suilla humanæ ſimilima.
Quod uerum docuit rerum experientia doctrix,
Quæ potior cauſis omnibus eſſe poteſt.
Sæpe humana aliquos in uiſcera caſus adegit,
Atq; homines iuſsit mandere dira fames.
Ne quid inexpertum Medicina relinqueret, olim Erophilus, & Eraſiſtratus.
Membratim uiuos execuiſſe ferunt.
Atq; ita diuinum paucorum crimine munus,
Facta (ne fas dictu) carnificina fuit.

Quæ uelut è ſpacioſes me tulit, ergo ſuillæ
Vis naturæ hominum proxima carnis erat.

SCHOLIA.

Attamen. *Collatio. Carnes ſuillæ ſunt optimæ, quoniam proximè ad humanam carnem accedunt, quod ex odore & ſapore conſtat.*

Rerum experientia doctrix. *Locus communis. Cauſæ certitudins omnium rerum in Philoſophia, ſunt experientia et ratio. Verùm experientia certa & uniuerſaliter nota, omnibus rationibus præſtat.*

Ne quid inexpertum. *Altera probatio, ab Anatomia Medicorum. Duplex Anatomia. ſiue diſſectio corporum humanorum fuit in uſu, uiuorum ſcilicet, & mortuorum. illa quia crudelis adminiſtratu, & horrenda ſpectatu fuit, maturè abrogata eſt, alteram propter neceßitatem omnes ætates retinuerunt.*

QVAESTIO.

Cur igitur non omnibus conceditur
ſuilla caro, ſiquidem optima,
& homini cognatiſ-
ſima eſt?

Quia non ab omnibus concoqui poteſt, teſte Galeno, qui ita ſcribit: Porrò omnium quas noui-
mus,

mus, maximè nutriens ſuilla caro eſt, uerùm non æquè ac prædicta concoctu facilis eſt. Præterea glutinoſum ſuccum craſſumq; generat.

De ouina, hircina, caprina:

LAnigerarum ouium ſucco peccante redundat
Hircus olens, itidem capraq; crimen habet.

SCHOLIA.

Lanigerarum ouium. *Scilicet caro.*

Succo peccante. *Excrementicio. Sunt enim oues pituitoſæ ualde, & mucoſæ magis reliquis animalibus, atq; morboſæ propter immoderatam humiditatem. Quare caro ouilla mali ſucci eſt. Hircina propter fœtorem ingrata, & inimica eſt ſtomacho, difficulter concoquitur, & ad bonum ſanguinem gignendum parum idonea eſt. Similiter ex caprina non gignitur bonus ſuccus, ob acrimoniam.*

De Bubula & Vaccina.

DE boue ſemper edat, qui bilem deſpicit atram,
Quò ſenior bos eſt, hòc caro peior erit.
Viſcera ſi quis edit uetulæ prærancida uaccæ,
Implicitus duris febribus eſſe uolet.

SCHOLIA.

Qui bilem deſpicit atram. *Qui nō curat ſiue metuit atram bilem. Gignit enim nigram bilē caro bubula, ſi frequenter edatur.* Non tamen ab

illa (ſicut à nulla alia) ex toto abſtinendum eſt, ſed omnibus interdum utendum. Optimis uerò, quantum fieri poteſt, plerunq;.

Viſcera uaccæ. *Κατὰ συνεκδοχὴν, pro omni carne uaccina. Nam non hîc, ſed in ſequenti capite de partibus animalium agitur.*

Duris febribus. *Longis, ſolutu difficilib. Nam ex craſſo & terreſtri humore, diuturnæ, maximeq; quartanæ febres naſcuntur.*

De Leporina.

ME *Lepus hyberno caulem depaſtus in horto,*
Quantumuis bilis terreat atra, capit.

SCHOLIA.

Inter aues turdus, ſi quis me iudice certet,
Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Hîc Martialis primas tribuit inter quadrupedes leporinæ carni, magis fortaſſe Apitiorum in electione iudicio, quàm rationibus Phyſicis adductus. Cæterum uariant ſententiæ. Alij æſtiuos lepores, alij hybernos præferũt. Aeſtiui, ſi quis ætatem & paſcua ſpectat, ſunt meliores, hyberno tẽpore capti, etiam ſuam laudem habent.

Atra bilis. *Gignit leporina caro atrambilem, ſed minus prædictis carnibus.*

De Cuniculina.

ME *tenere è cæcis data præda cuniculus antris,*
Me tenerũ quicquid luſtra domusq; ferũt.

S C H O-

SCHOLIA.

Cuniculina caro cognata eſt leporinæ.

DE Sciurina.

ME tenere hæc inter, certum licet ipſa Sciuro
Ridiculo nomen lingua Latina neget.

De Ceruina.

COncoctu nimium dura eſt ceruina, ſed illam
Conditam calidis ſumere ſæpe licet.

III. Diuiſio ciborum.

Quidam cibi citò & facilè coquuntur, quidã difficulter, & non niſi longo tempore.

SCHOLIA.

Concoctu nimium dura. *Id eſt, difficilis concoctu propter ſiccitatem, & duritiem. Quò enim ſicciores carnes, eò difficilius, & quò humidiores atque molliores, eò facilius concoquntur.*

Conditam calidis. *Aromatis. Habent enim aromata uim calefaciendi uteri, augent calorem natiuum, concoctricem facultatem adiuuant. Hîc obiter obſeruandum eſt, uitia quædã quæ natura inſunt rebus, præparatione artificioſa emendari ac tolli poſſe.*

De Vitulina.

LAudatur uitulina magis, ſed ab ubere matris
Rapta modò, eſt ueteri gratia nẽpe minor.

SCHOLIA.

Rapta modò. *Non tamen nimis recens ſit.*

Sciendum enim eſt extremas ætates uitia habere. Medias optimas, & ſaluberrimas eſſe. Nam nimis recens caro mucoſa, & excrementicia eſt, uetuſta dura, ſicca & neruoſa.

QVAESTIO.

Quare uitulinæ & hœdinæ carnes commendantur, bubula uerò & caprina improbantur?

Siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior eſt, præſtant, & minori momento conficiuntur. Cùm uerò adoleuerint, ob ſiccitatem ægrè concoquuntur. Contrà humidioribus animalibus carnes progreſſu temporis conſumpta humiditate ſuperflua, aptiores & ad concoquendum, & ad nutriendum redduntur.

Regula generalis.

Recentes. Vetuſtæ. *SVmmatim, noua ſunt ſemper meliora uetuſtis,*
Et ſtomacho poſſunt commodiore coqui.

SCHOLIA.

Meliora. *Non ſimpliciter, ſed collatione, ideo addit uetuſtis. Media enim ætas optima, ut dixi.*

Et ſtomacho poſſunt. *Sunt enim humidiora, molliorāq;, ideo facilius alterantur.*

Sic

Regula.

SIc maribus caſtrata, præibunt pinguia ſiccis
Quadrupedum, nec nos cætera turba mouet.

SCHOLIA.

Variant caſtrata à reliquis temperatura, & corporis habitu. Sunt enim humidiores pinguioresq́; Ideo facilius concoquuntur, & melius nutriunt. Idem ſentiendum quoque de non caſtratis.

Hunc locum ferè ad uerbum ex Paulo Aegineta, ut pleraq; alia, in hac poſtrema parte tranſtulit. Ita enim ſcribit: Καθόλου δὲ τὰ μὲν νέα ὑγρότερά τε καὶ μαλακώτερα, καὶ εὐπεπτότερα τῶν παλεῶν, καὶ τὰ εὐνοῦχα τῶν ἐνόρχων, καὶ τὰ εὔτροφα ἰσχνῶν.

De reliquis quadrupedibus, quæ non ubiq; locorum in uſu ſunt.

VIdi ego in Arctöis impexum Tartaron oris, Victus Barbarorũ equi.
Immanes auidis dentibus eſſe feras.
Vidi & equina fero laniare cadauera morſu,
Crudaq́; Sauromatis fruſta fuiſſe cibum.
Quas ego non Alces immania monſtra comedi? Alces.
Quos ego non uros, ſemiferasq́; boues? Vri.
Dij melius tali uitam, quàm degere cultu,
Qui nihil humani, nomina præter, habet.
Nos cœlo meliore ſati, meliora ſequemur:
Corporis atq; animi quo tueamur opes.

Quæ quibus adfuerint, non illis aurea deerit
Copia, nec regnum diuitis omne Midæ.
Tam bene ſi ualeas animóq; & corpore, uinces,
Quæ bona cunq; homini maximus orbis habet.
Hoc poteris medicas pulchrè tenuiſſe per artes,
Si modò non ſordent hæc elementa tibi.

SCHOLIA.

Quæ quibus adfuerint, ἐγκώμιον *ſanitatis.*

Vinces bona quæcunq; orbis. *Alludit ad Græcorum ſenarium:* οὐκ ἔς' ὑγιείας κρεῖττον οὐδὲν τῷ βίῳ. *Vnde in prouerbium abijt,* ἄριστον μὲν ὑγιαίνειν.

DE PARTIBVS animalium.

ERgo ubi carne famem pulſurus es, hoc quoque cura,
Quid faciant ſtomacho ſingula membra tuo.

SCHOLIA.

Quemadmodum non omnium animalium eadem natura eſt, ut in præcedenti capite oſtendimus, ita quoque partes, etiam eiuſdem animalis, multum inter ſe differunt, nec eadem facilitate præditæ ſunt. Sequuntur autem compoſita membra (de quibus nunc agitur) naturam ſuorũ ſimplicium,

plicium, ex quibus componuntur. Et ſicut *ſimplicium partium caro maximè nutrit, ita compoſitarum cares uberrimum nutrimentum præſtant. Quo igitur membra longius à carne recedunt, eò minus nutrimenti corporibus noſtris præbent.*

De Auribus & roſtris.

AVribus & roſtris, quæ ſunt in quoq; animali,
Et caro durior eſt, & minus apta coqui.

S C H O L I A.

Caro durior eſt: *Sunt enim partes cartilagnoſæ, & ob id duræ:*

Et minus apta coqui. *Dura enim difficulter alterantur, atq; concoquuntur, nec cocta multum nutrimenti habent.*

De Lingua.

LIngua parum nutrit, quia laxa & ſanguine caſſa eſt,
Siue ſit illa auium, ſiue ſit illa boum.

S C H O L I A.

Lingua parum nutrit. *Reſpectu ſolidioris carnis, non aliarum particularum.*

Quia laxa. *Ratio.*

De Mammis, glandibus, & renibus.

MAmmarum de glande ferunt præſtare ſuillas,
Exangues renes non citò poſſe coqui,

SCHOLIA.

Vbera conſtant carne glandulosa, ideo ambo coniungit. Sunt autem ſuilla cæteris meliora, ac in delicijs propter ſuauitatem à quibuſdam habentur.

Exangues carnes. *Renes dura & ſolida carne constant, Ideo difficulter concoquuntur. Inter omnes tamen uitulini potißimi ſunt propter compoſitionis à reliquis diuerſitatem.*

De Cerebro.

SAepe auidis cerebellorum pituita moleſta eſt,
Aptè cocta tamen conuenienter alunt.

SCHOLIA.

Pituita moleſta eſt. *Cerebrum eſt membrũ pituitoſum, craßi maliq; ſucci, ægrè tranſit, ſtomacho aduerſum, nauſeam mouet. Ideò rectè uulgo puluere Zingiberis, ad corrigendam frigiditatem, & humiditatem, conditur.*

IIII. *Ciborum diuiſio.*

Ciborum alij ægrè tranſeunt uenas, Βραδύποροι Græcis dicti, alij facilè tranſeunt, nec remorantur distributionem.

Aptè cocta. *Si tamen probè coquatur, ſatis nutrit.*

De Medulla.

Medulla ſpinarum. *SPinarum ſimilis cerebro ſolet eſſe Medulla,*
Dulcia guſtanti plus tamen illa ſapit.

SCHO-

S C H O L I A.

Duplex eſt Medulla. Quæ in ſpina dorſi continetur, aſpectu & uiribus cerebro ſimilis eſt. Inde enim originem ſumere dicitur, ſed ad edendum minus accommoda. Quæ in cauitatibus aliorum oßium reperitur, hæc propriè, & abſolutè, ſine adiectione, non ut illa Medulla ſpinalis dicta, Medulla appellatur. A qua uiribus diſtat, pinguis eſt, & ſuauior.

DE VISCERIBVS.

Corde, Iecore, Liene.

Cor, iecur, atq; lien, ſucci ſunt nulla ferentis
Commoda, ſed nigra corpora bile grauant.

S C H O L I A.

Commoda. Mali ſucci ſunt. Differunt tamen inter ſe gradibus. Lienis ſiquidem caro ex his potiß. eſt, & malum melancholicumq; ſuccum gignit. Cordis & epatis carnes ægrè coquuntur tranſeuntq;, ob ſucci quem producunt, craßitudinem.

De Pulmone.

Concoctu facilis pulmo eſt, & laxior illis,
Sed nimio utentes phlegmate tardat ali.

S C H O L I A.

Pulmo quidem faciliùs concoquitur dictis uiſceribus, uerùm parum nutrit, & pituitoſum ſanguinem gignit.

De Inteſtinis.

Inteſtina quoq; humorem craſſum omnia gignũt,
Incondita magis, puluerulenta minus.
Cætera præſtabunt Medici maiora profeßi.
Noſter in exiguo puluere ſudat equus.

SCHOLIA.

Inteſtina dura, concoctu difficilia, & pituitoſa.

Incondita. *Condiuntur enim Zingibere, more cerebri, ut melius in ſtomacho conficiantur.*

Cætera. *Reliqua à Medicis requirenda, qui integram artem docent.*

Noſter in exiguo. *Nos tantùm elementa tradimus.*

DE AVIBVS.

Diſcrimen inter auium & quadrupedum carnes. Quæ uolatu nituntur animalia, facilius quidem concoquuntur, quàm quæ pedibus fidunt, ſed non ita copioſum nutrimentum præbent, ut illa.

Aues.

Plumigerarum auium ratio eſt diuerſa, quòd illæ
Digeſtu faciles, corpora peius alunt.

SCHOLIA.

Diuerſa. *A quadrupedibus.*

Digeſtu. *Concoctu. Aliud autem Medicis digeſtio ſignificat.*

Peius. *Minus, non deterius. Nam bonum gignunt ſanguinem.*

Perdix, Columbi, Phaſiani.

E*X his præcipuè Perdix, tenerique columbi,*
Et quæ de Scythico Phaſide nomen habet.

Gallinæ.

G*Allinæq; hominū manibus data pabula paſtæ,*
Coniugio pingues Galle Propheta tuō.

Galle Propheta. *Prædicit enim futura, ut mutationes aëris, tempeſtates, &c.*

Attagen.

E*T quas priſca ſuis celebrauit Ionia menſis,*
Ignotæ noſtras (ut reor) inter aues.

Paruæ auiculæ.

F*Irmius in paruis alimentum creditur, ut quas*
Allectas paſtu retiā parua trahunt.

Firmius. *Solidius alimentum.*

Merula, Fringilla, Paſſer, Alauda.

V*ocales merulæ, fringillaq; frigore gaudens,*
Et paſſer petulans, & galeata caput.
Sed tamē à noſtris patinis procul improbe paſſer
Eſſe uelis, plus te dulcis alauda placet.

Luſcinia.

V*Oce ſua melius uernabit Daulias ales,*
Poßit ut in gratæ quàm cibus eſſe gulæ.

Epops.

Sterco-

Harpyiæ. STercoreos edat ille Epopes, diraſq; Celenos,
Qui tantum poßit non metuiſſe nefas.

Turdus.

INter aues Turdus qui dixit, gloria prima eſt,
Quercubus Epyri uerior ille fuit.
Plus tamen hanc commendat hyems æſtate uolucrem,
Tunc loca iuniperis nanq; referta colunt.
Gratior autumni præpingues copia reddit,
Tunc humiles colles, & loca plana colunt.

SCHOLIA.

Qui dixit. *Martialis.*

Plus tamen hanc. *Alia animalia alijs temporibus ſunt meliora, propter nutrimenti uel copiam, uel bonitatem. Ita turdi autumno quidem ſunt pinguiores, hyeme uerò ſalubriores.*

Pauo.

QVid moror in paruis? menſarum gloria Pauo,
Plus lauti & nitidi, quàm bonitatis habet.
Intulit hunc primus cœnis Hortenſius audax,
Addubites lingua doctior, ánne gula.

SCHOLIA.

Quàm bonitatis habet. *Eſt enim caro eius dura, fibroſa, concoctu difficilis.*

Anſer.

SAepe meas oneret menſas fluuiatilis anſer,
Dũ diſſarcta grauet corpora pinguis adeps.

Corpo-

Corpora multum implet, ſed adhæret inutilis hu-
Et ſtomacho inſidês uix bene digeritur. (mor,

Alæ auium.

Tu tamen implumes ſapienter adederis alas,
Rectius his editur partibus omnis auis.

S C H O L I A.

Implet. *Medicum uocabulum eſt, & ſignificat nutrit. Sic enim loquitur* Hippocrates: ῥᾶον πληροῦσθαι ποτοῦ ἢ σιτίου. *Id eſt, facilius eſt nutriri potu, quàm cibo.* 2. Aph. 11.

Inutilis. *Sed gignit malos humores.*

Alas. *Exceptis alis, quæ inter omnes partes uolucrum ſunt potiſſimæ.*

Anas.

PArnum diſtat anas, ceruice et pectore præſtâs,
Dixerit ergo aliquis, cætera redde coco.

S C H O L I A.

Paruum diſtat anas. *Ab anſere. Eſt enim ualde cognata illi, quòd caro indicat.*

Ciconia, Grus,

MVnda ualebat edi roſtratior omnibus ales,
Sed Palamedeæ præualuiſtis aues.

Cygnus.

QVi primus docuit Phœbæos mãdere Cygnos,
In Phœbum & Muſas impius ille fuit.
Sed tamen hos eadem ratio eſt imponere menſis,
Quæ reliquis rarò parcit aquatilibus.

Eadem ratio. *Scilicet fames, uel potius luxus & gulæ,*

REGVLA.

Aquaticæ omnes.

OMnes nanq; ferè ſunt deterioris eduli,
Quæ uolucrū fluuios pigraq; ſtagna colūt.

DE FRVCTIBVS Arborum.

NVnc quid ab arboribus proſit noceátue legenti,
Parte aliqua tantùm, ſed breuiore, canam.
Nec mea glandiferas quercus nondum orbis adulti
Muſa canet, uerùm temporis huius opes.
Præcipuè autumni prægnantes diuitijs hortos,
Copia quem cornu tota fluente beat.

De Ficis & Vuis.

ERgo tot inter opes regnantis fructibus anni,
Prima locum meritò ficus & una tenent.

Vtraq;

Vtraq; nam ſuccis implet melioribus, & nil
Quæ noceant uicij damna ferentis habent.

SCHOLIA.

Regnantis fructibus anni. *Autumni.*

De Ficis.

Duplex eſt Ficus: Syluestris, quæ caprificus dicitur, nobisq; prorſus ignota eſt: & ſatiua, quæ etiam in Germania à quibuſdam colitur. Verùm eius fructus rarò ad perfectam maturitatem, ob cœli frigidam intemperiem, perueniunt. Adferuntur autem ad nos tria ficorum genera. Vulgares in magnis ſportis, quæ Germanicè Korbfeigen *dicuntur, Deinde aliæ, quibus folia Laurini ſeruntur, uulgo* Laubfeigen *appellantur. Tertium genus Maßilienſes uocant, quòd ex Maßilia adportantur. Eſt & peculiare genus ficorum, quas Caricas Veteres appellauerunt. Quidam utuntur hac uoce pro ſiccis ficis.*

De Vuis.

Vuarum plura genera ſunt, quæ certis nominibus deſcribi haud poſſunt: differunt loco, colore, ſapore, & bonitate. Quæ ex ſaporibus differentia ſumitur, ad præſens inſtitutum ſufficit. Appellationum uarietas, & ad ſingulas ſpecies accõmodatio, à Grammaticis petenda eſt. Quædam igitur ſunt dulces, quædam acidæ, quædam acerbæ, quædam mixtos ſapores habent.

De uuis paſsis.

Vuæ paſſæ ſequuntur naturã uuarum, ex quibus fiunt. Sunt tamen illis meliores, calidiores, ſtomacho gratiores, plus nutriunt, ſed aluum minus molliunt. Harum tria genera in uſu ſunt. Vulgares & omnibus notæ, quæ in ſportis, quemadmodum fici circunferuntur, ſimpliciter uuæ paſſæ dicuntur. Sunt & aliæ maiores atq; grandiores, quas Medici & Pharmacopolæ Cibelas uocant. Minimæ uulgo Paſſulæ, uel Corinthiæ appellantur. Adferuntur ex Luſitania.

Collatio ficorum & uuarum.

Ficus & uuæ primas inter fructus arborum tenent. Nam plus reliquis nutriunt, & ſuccus minus uitioſos gignunt. Verùm ficus melioris ſunt ſucci, & copioſius alimentũ uuis præbent, uentrem ſubducunt, urinam mouent, renes purgant, præcipuè ualde matura. Vuæ ſi non deſcendunt, non concoquuntur, ſed crudum gignunt humorem. Cùm uerò deſcendunt, mediocrem magis.

De Moris.

Alba prius, nũc rubra tuo de ſanguine Thyſbe,
Humida ſunt multum, frigida mora minus.
Ante cibos guſtata alios, ſunt mollia uentri,
Et ſtomacho, quamuis parua alimenta ferant.

SCHOLIA.

Humi-

Humida moraminus. *Humectant uehementer, & mediocriter refrigerant.*

Sunt mollia uentri. *Molliunt aluum ante alios cibos ſumpta, idq; de probè maturis intelligi debet.*

Parua alimenta ferunt. *Sunt exigui nutrimenti.*

De Rubis.

Similes Moris ſunt aliqua ex parte, fructus Bati, & rubi Idæi, ſed non in arboribus naſcuntur. Batos ſiue rubus ſimpliciter duplex eſt. Alter uocatur rubus, Brambeern / *uel* Kratzelbeern ſtrauch. *Fructus, mora rubi. Alter peculiariter uocatur χαμαιβάτος, qui in agris quibuſdam ſerpit, inuiſus ruſticis, fructus prioribus aſpectu & uiribus ſimilis, aſtringit uentrem, maximè ubi non perfectè maturuit. Idæi rubi fructus,* Himpbeer/ *Germanicè appellantur. Conducunt ſtomachicis, id eſt, cibum non continentibus.*

De Fragis.

Cognata dictis fructibus ſunt et Fraga, de quib. plura apud poëtas, quàm Medicos reperiuntur. Virgilius uocat humi naſcētia fraga, propterea q̃ non altè aſſurgant, ſed ad terram declinent. Quō Germani quoq; reſpiciunt, uocāt enim Erdbeer. *Item alibi poëta ſcribit: Montanaq; fraga legebat; hic locus deſcribitur, in montibus ſiquidem copioſiſsimè proueniunt. Duo ſunt genera fragorum.*

Alterum eſt illud notiſsimum, de quo iam propriè dixi. Alterum habet fructum oblongiorem, pallidiorem, atque duriorem. Vnde dum manditur, quaſi fragorem quendam edit. Quare à Germanis Knabelbeer *uocatur.*

De Ceraſis.

Noxia ſunt ſtomacho Ceraſi, prædulcia poma,
Ingerat hæc eadem ſi quis acerba, iuuant.
Illa mouent, hæc aſtringunt communiter aluum,
Vis uuas eadem rubraq; mora tenet.

SCHOLIA.

Noxia ſtomacho. *Dulcia enim omnia ut pectori gratiſsima & amiciſsima, ita ſtomacho parum idonea ſunt.*

Acerba iuuant. *Aſtringunt enim, & corroborant uentriculum.*

Vis uuas eadem. *Hæc eſt generalis regula de omnibus fructibus. Dulcia ſoluunt aluum, auſtera aſtringunt, confortant.*

ANNOTATIONES.

Ceraſa, ſiue ut quidam legunt, Ceraſia, à ceratijs multis modis differunt, ſunt enim ceratia fructus longi, lati, compreſsi, ſubnigri, duro cortice, in quibus nuclei multi, tenaces, & ſubſtantia quæ edendo eſt continetur, Græcis κεράτια, uel ξυλοκεράτα, uulgo in Pharmacopolijs corrupto uocabulo Xylocrata, Germanicè Johans brot/ *&*

Bocckshornichen appellātur. De quibus hoc loco nulla mentio fit. Habēt aūt in ſumma uires aſtringēdi aluū, difficulter cōficiuntur, & parū nutriunt. Ceraſorū uerò differentias uix aliquis proprijs aptisq; uocabulis efferre poteſt, idq; ad Grammaticos magis quàm ad Medicos pertinet. Hîc de uiribus, quæ non ex appellationibus, ſed ex ſaporibus deprehenduntur, inſtituta tractatio eſt.

De pini nucleis.

VT iuuat utilibus uentrem nux pinea ſuccis, Nuces pineæ.
Sic ægrè uires exuit ipſa ſuas.

SCHOLIA.

Vtilibus ſuccis. Bonum gignit ſanguinem, probeq; nutrit.

Vires exuit. Id eſt, concoquitur.

ANNOTATIONES.

Nuclei qui in conis pini reperiuntur, Græcis κονάρια, & στρόβιλοι, in Pharmacopolijs hodie Pineæ nominantur. His noſtri magis in Medicinis, quàm cibis utuntur.

De Perſicis.

PErſica quiſquis edes, cœnæ ſint prima uideto,
Ne noceant alio non citò pulſa cibo.

SCHOLIA.

Cœnæ ſint prima. Primò, uel ante alios cibos ſumenda.

Ne noceant. *Ne corrumpant alios cibos. Sumpta enim poſtremò loco, facilè corrumpuntur, Corrupta deinde alia quoque alimenta uiciant.*

De Armeniacis.

Ex Perſicorum genere ſunt Armeniaca, minora quidem Perſicis, ſed ſuauiora, & palato gratiora, melioraq́;, colore ſubflauo, citò matureſcunt, quamobrem à Romanis præcocia adpellantur. Germani Morellen uocant.

De Malis & Pyris.

Mala dulcia. *DVlcia mala calēt reliquis magis, et citò uentrē*
Reſtituunt: acidis frigidus humor ineſt.
Acida. Auſtera. *At ſtomachū firmant, aluumq́; auſtera coërcent,*
Cydonia. *Præcipuè arboribus quæ legit alta Cydon.*
Pyra. *Quæ pyra nō leuius matura, et grandia proſunt,*
Sed plus corporibus roboris inde uenit.

SCHOLIA.

Calent reliquis magis. *Alijs ſunt calidiora, uel magis calefaciunt.*

Ventrem deſtituunt. *Citò diſtribuuntur ex uentre in totum corpus.*

Acidis frigidus humor. *Acida refrigerant.*

Alta Cydon. *Cydonia, uel cotonea mala.*

ANNOTATIONES.

Malorū & pyrorum quoque non minor quàm

uarum & ceraſorum eſt uarietas, quam deſcribere ut difficilimum, ita ad præſens negotium parum neceſſarium. Ad facultates enim cognoſcendas ſapor conſulendus eſt, quocunque etiam modo appellantur.

De Cotoneis malis.

Variat figura in hoc genere fructuum. Alia enim mala, alia pyra referunt, quamobrem hæc à Germanis Quittenbirn/ *illa* Quittenöpffel *nominantur.*

De Malis punicis, Meſpilis, & Sorbis.

Punica non implent adeò, ſed frigore lædunt,
Meſpila, ut adſtringant, ſorbaq; laxe uora.

SCHOLIA.

Non implent adeò. *Parum nutriunt, ut ſuprà dixi.*

Frigore lædunt. *Frigefaciunt. Non autem lædunt, niſi immodicè ingerantur.*

Mala punica & granata fortaſſe appellantur à multitudine granorum, quæ continent. Eſt etiam reperire genus ſine granis, quæ græci ἀπύρηνα uocant. Tria numerantur genera punicorum, alia dulcia ſunt, alia acida, alia medij ſaporis, ſiue uitioſa. Facultates ipſorum ex ſaporibus facilè cognoſcuntur.

De Iuglandibus, & auellanis.

IVglandes prodeſſe ſerunt, nec paſcere multi:
Paſcere auellanas plus, ualuiſſe minus.

S C H O L I A.

Valuiſſe minus, Difficiliùs concoquuntur.

A N N O T A T I O N E S.

Nuces dici, à nocendo, Grammatici autumant. Græcorum quidam κάρυα, quòd κάρυ βαρείαν faciant, nominari tradunt. Quanquam non omnes nuces lædunt, aut caput grauant. Nux abſolutè ponitur pro iuglande. Vt Ouid. de Nuce, Iuglādes quid ſint, nemini nō conſtat. Vocantur Græcis κάρυα βασιλικὰ. Auellanas Græci λεπτοκάρυα uocant, naſcuntur in Corylis. Eſt & aliud genus auellanarum, Pomica propriè dicta, uulgo Lampartiſche nüſſe, reliquis multò præſtantiora.

Denuce Aromatica.

Obiter nucis Aromaticæ, quam uulgo Muſcatam uocant, mentionem faciendam duxi. Confortat caput, & multos in Medicina uſus habet.

De Amygdalis.

DIues amygdalino menſam ſine lacte caueto,
Pauperibus medicam non tulit ullus opem.

S C H O L I A.

Amygdalino lacte. Succo uel iure amygdalorum. Dicitur autem μεταφορικῶς lac, quia colorem & conſiſtentiam lactis habet.

ANNO-

ANNOTATIONES.

Duo ſunt Amygdalorum genera: Dulcia, & amara, quæ aliâs quoq; nuces amaræ dicuntur. Horum tantum in Medicina uſus eſt, illorum in Medicina & in culina. Attenuant, & uiſcera expurgant ambo, ſed amara magis.

De Prunis.

Barbara longinquis quæ miſit pruna Damaſcus,
Ante cibos aluum ſumpta mouere ſolent.

SCHOLIA.

Quæ miſit Damaſcus. Damaſcena pruna.
Aluum mouere ſolent. Dulcia ſcilicet. Nam uarios ſapores habent. Quare non eſt omnibus eadem facultas.

ANNOTATIONES.

Pruna Germanicè pflaumen. Varia ſunt genera: Damaſcena, & Vngarica, ſunt præcipua, quæ ſiccata Groſſe quetzken dicuntur, Bohemica, Kleine quetzken nominantur. Cerea pruna, Spilling. Brabyla, Kriechen. Syluestria pruna, Schlehen.

De Glandibus, & caſtaneis.

Si quem ſacra tui uictus Dodona iuuabunt,
Setigeri ſtomachum uellet habere ſuis,
Caſtaneas molles patulæ ſub tegmine fagi,
Ipſe ego pro duris glandibus eſſe uelim.

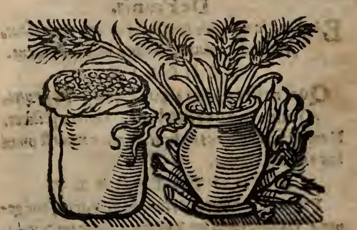
SCHOLIA.

Tui uictus. Glandes

Setigeri ſuis. *Eſt enim pabulum ſuum potius, quàm hominum.*

Pro duris eſſe uelim. *Nam omnibus modis caſtaneæ glandibus meliores ſunt.*

DE LEGVMINIBVS.

SVnt etiam uario diuerſa legumina paſtu,
E quibus audaci legimus iſta manu.

Vario paſtu. *Ex quibus uaria edulia conficiuntur.*

De Lentibus.

LAxior exiguas lentes potes eſſe, ſed illis
Ater in exiguo corpore ſuccus ineſt.

SCHOLIA.

Laxior potes eſſe. *Quia aſtringunt.*

Ater ſuccus ineſt. *Melancholicus humor.*

ANNOTATIONES.

Lens,

Lens, German. Linſen/ inter reliqua legumina mali ſucci eſt, inflat, atram bilem gignit, bis cocta præſertim, aluum conſtringit. Ius uerò illius ſoluit aluum.

De Fabis & Piſis.

SAepe fabæ leni ſufflârunt corpora flatu,
Piſa minus, bilem ſed peperere nigram.

S C H O L I A.

Piſa minus, Ambo inflant, ſed piſa minus.

De Cicere.

AT tibi quæ clarum peperere legumina nomen,
Nomine ſunt Cicerò nunc quoq; grata tuo,
Exhauſtis reparant genitalia ſemina membris,
Nec uenerem uires deſeruiſſe ſinunt.
Quin etiam lapidem ueſicæ ſæpe minutim
Duriter hærentem deſecuiſſe ſolent.

A N N O T A T I O N E S.

Cicer, Kichern/ uariat colore. Aliud enim album. aliud nigrum, aliud rubrum eſt, uiribus conuenit. Omne enim Cicer inflat, ideoq; Venerem ſtimulat, geniturain auget, lactis abundantiam facit, calculum renum ueſicæq; minuit, aperit, menſes ducit &c.

De Lupinis.

REptilibus Cynicum ueſcatur turba Lupinis,
Immundos decuit ſordida pera canes.

A N N O T A T I O N E S.

Lupino-

Lupinorum, Feigbonen / nullus iam uſus eſt amplius in culina, ſed tantum in Pharmacopolijs. Difficulter concoquuntur, crudum humorem gignunt, & ægrè tranſeunt. In Medicina uerò multas utilitates habent, quas hoc loco referre alienum eſt.

De Fœno græco.

Sæpe aliquem memini de fœno dicere græco,
Ante cibum ſumptum calfacit & ſoluit.

ANNOTATIONES.

Nec hoc legumen apud nos inter cibos refertur, quare de eo dicta ab ipſo autore ſufficiunt.

DE OLERIBVS.

Plura nec hic opus eſt, nec uulgi poſtulat uſus,
Ergò etiam hic olerum nomina pauca canam.

De Lactuca.

Hortorũ Lactuca decus, quia friget & humet,
Sæpe leues ſomnnos conciliare ſolet.
Atq; ut corporibus reliqua omnia uincit alendis,
Sic uiui ſuccus ſanguinis inde uenit.

SCHOLIA.

Quia friget & humet. Habet uim frigefaciendi & humectandi.

Somnos conciliare ſolet. Eſt ὑπνωτικὸν ſiue ſoporiferum. Omnia enim frigida & humida ſunt ſomnifera.

Reliqua omnia. *Olera, non alimenta. Nã olerum exigua eſt alimonia, ſi ad alia edulia conferantur.*

Viui ſanguinis. *Probi ſanguinis.*

ANNOTATIONES.

Lactuca uaria eſt, ſed uires eædem, refrigerat, & humectat, ſomnum conciliat. Quòd ſi quis, ne frigiditate ipſius ſtomachus offendatur, metuit, addat aliquid zingiberis, aut uinum ſuperbibat.

De Beta.

CRuda eſt beta, nocet, coctam ſumpſiſſe iuuabit:
Sumpta frequens ſtomachum uellicat, atque iecur.

SCHOLIA.

Stomachum uellicat. *Mordet, propter amaritudinem, maximè quibus eſt ualde ſenſibilis.*

Beta duplex eſt. Alba, qua utimur loco oleris: & nigra, cuius radix tantum in uſu eſt. Conditur autem & apponitur aßis, & uocatur Roth rũben.

De Braſsica.

BRaßica uentris onus bis cocta comeſtaq; ſiſtet,
Sed ſemel & modicè cocta, reſoluit idem.
Profuit hanc ſucco conſpergere pinguis oliuæ,
Lac auget, multum ſanguinis eſſe facit.

SCHOLIA.

Bis cocta. *Dicitur autem bis cocta, non ut uulgus*

uulgus uſurpat, cùm dicit, à cibo bis cocto, abſtinendum eſſe, qui denuò alio tempore coquitur, ſed quando priore aqua effuſa, alia affunditur, & deinceps coquitur cibus.

Reſoluit. *Laxat.*

Sanguinis. *Seminis legendum. Quæ enim lac augent, augent & ſemen.*

ANNOTATIONES.

Braßica uulgò dicitur Braun Kôl / oder blaw Kôl. *Bis cocta aſtringit aluum. Nam nitroſitas eius qua aluum ſoluebat, in aquam tranſijt. Semel cocta uires ſuas retinet, abſtergit igitur, et inteſtina ad expulſionem irritat. Eſt & aliud genus braßicæ, quod in magna capita accreſcit, braßica Cumana, ſiue ſeßilis dicta. Omnis autē braßica officit oculis, quod literarum ſtudioſis imprimis ſcitu neceſſarium eſt. Quid marina braßica ſit, non eſt huius loci explicare.*

Blitum.

Ignauum ſine honore Blitum, ſine uiribus, eſtur
Hoc ſolo, uentrem quòd bene deijciat,

SCHOLIA.

Ignauum. *Inſipidum.*

Sine uiribus. *Sine excellentibus qualitatib. ſeu, ut Dioſcorides loquitur, οὐδ᾽ ἐμίαν ἔχει φαρμακώδη δύναμιν, nō quòd nullum prorſus uſum habeat. Teſtis etiam noſtræ ſententeniæ eſt Plinius,*

nius, qui ita ſcribit: Blitum iners uidetur, ac ſine ſapore, aut acrimonia ulla, lib. 21. cap. 22.

Hoc ſolo. Nomine.

Olim fuit notiſs. herba Blitum, adeò ut etiam in prouerbium abierit, nunc haud ſcio an ab ullo agnoſcatur. Variant enim opiniones, & adhuc ſub iudice lis eſt. Sed quorſum opus eſt de re non magni momenti curioſe ſcrutari?

Eruca.

HErba ſalax Eruca, deæ gratiſsima amorum,
Sæpe uelim noſtras condiat illa dapes.
Illa leui flamma frigentes calfacit artus,
Illa leuat feſsi tædia longa thori.

SCHOLIA.

Deæ amorum. Veneri.

Feſsi thori. A frigiditate. Habet enim facultatem calefaciendi.

ANNOTATIONES.

Hæc herba non admodum in uſu eſt in culina, in Medicina autem magnum uſum habet.

Satyrion & Vrtica.

MIſcueris dictam Satyrorum à moribus herbam
Vrticæq; leui ſemina trita manu.
Hei mihi ne caſtas ſpectatum uade puellas,
Iſte furor nulla diſsimulatur ope.

ANNOTATIONES.

Neq;

Neq; hæc herba hoc nomine Germanis in uſu eſt. Vrtica uerò cum reliquis oleribus in multis locis coquitur, & adponitur, calefacit, aluũ ſubducit, & parum alit.

Naſturtium.

HInc nigra quæ gelidis gaudent naſturtia riuis,
Offendunt ſtomachum, ſed Venerem ſtimulant.

ANNOTATIONES.

Naſturtio nos magis in acetarijs, quàm cibis utimur.

Intybus, Malua.

RAra cibos ineunt cũ dulcibus intyba maluis,
Rectè utrunq; tamen, ſi libet, eſſe potes.

Hæc quoq; rarò comeduntur.

Attriplex.

FRigidus attriplicum choleræ uim diſcutit humor
Coctarum, crudis uirus ineſſe puta.

SCHOLIA.

Humor frigidus attriplicum. Attriplex quæ habet uim refrigerandi.

Diſcutit. Pellit, curat, Contraria enim contrarijs curantur.

Vim choleræ. Bilem.

ANNOTATIONES.

Attriplex, Melden, duplex: Hortenſis & ſylueſtris,

aeſtris, frigida, & humida utraque, ſed illa magis, mollit aluum, & bilioſis cibus accomdatiſ. eſt.

DE RADICIBVS.

NVnc age quæ ſolis ualeant radicibus herbæ,
Vſibus humanis commeminiſſe iuuet.

SCHOLIA.

Quæ ſolis radicibus. *Quarum radices tantùm in uſu ſunt.*

ANNOTATIONES.

Multæ ſunt partes plantarum: folia, caules, ſemina, fructus, germina, radices, quarum interdũ quædam tantùm uſurpantur, ut in leguminib. exempli gratia uidere eſt. Interdum omnia, ut in quibuſdam oleribus. Cæterùm non ignorandum eſt, non omnium partium ſemper eandem eſſe naturam, imò aliquando planè diuerſam, ideo diligenter, de qua parte autores ſcribant, obſeruare oportet.

De rapis.

COmmoda multiuoris præbent alimẽta colonis,
Ruſtica proiectis eruta rapa comis.
Nam quia naturæ calidæ uim temperat humor,
Inflat, alit, Veneris dulcia bella mouet.

SCHOLIA.

Multiuoris. *Edacibus. Quare autem ru-*

ſtici ſint e daces, petenda cauſa ex ſuperioribus, ubi de adpetitu agitur.

ANNOTATIONES.

Rapum notiſſima radix eſt. Eſt aliud genus raporum in Luſitania latius preßiusq́; & magnā acrimoniam in exteriore parte habens.

De Napis.

Huc & Napi (Steckrüben) *pertinent, ſunt rapis denſiores, & ſolidiores, et non ſolùm cocti eduntur, ſed etiam crudi cum ſale, in delicijs apud quoſdam habentur.*

De Bulbis.

Longa breues ſtomachi pellunt faſtidia bulbi,
Iamq́; olim veneri mortua membra nouant.
Humores grauido uiſcoſos pectore ducunt,
Corpora bis cocti plus aluiſſe ſolent.
Adde garum ſuccumq́; oleæ, magis omnia præſtāt,
Sed tamen & flatus torminaq́; efficiunt.

SCHOLIA.

Breues. *Rotundi.*

Humores ducunt. *Educunt.*

Plus aluiſſe. *Depoſita amara qualitate ipſorum.*

ANNOTATIONES.

Quid ſint Bulbi, nondum in Germania ſatis cōſtat, uocantur autem inde radices bulboſæ, rotunde

dæ uidelicet, & tuberoſæ, ut allij, ceparum &c.

De Paſtinaca.

SVnt etiam calidi menſis ſua munera Dauci,
At uitio, cocti non ſatis, eſſe ſolem.

SCHOLIA.

Calidi. Et humidi.

ANNOTATIONES.

Daucus impropriè pro Paſtinaca ponitur, Sic & Græci quidam δαυκία uſurpant. Notæ ſunt radices, aliæ buxei, aliæ crocei coloris. Viribus cognata ſunt rapis, ſed uiribus minus nutrire feruntur.

De Allio.

ALlia ſi quantas habeant graue olentia uires,
Quæris, habe paucis, quæ meminiſſe iuuet.
Hoc hortenſe genus Græci σκορόδουα uocarũt,
Hoc ceu Theriacam ruſtica turba probat.
Nanq; uenenatis melius uix ulla medentur
Pharmaca, ſerpentes illius arcet odor.
Morſu letifero quem læſit araneolus mus,
Hoc bibat, hoc etiam dira aconita fugat.
Præterea coctúmue cibo, crudúmue comeſtum,
Calfácit, & ſtomachos humiditate leuat.
Eſt tamen ex multis alijs neſcire pudendum,
Quòd nihil hoc Veneri gratius eſſe ſolet.
Verùm oculis ſtomachoq; nocet, ſi copia ſumpti
Multa ſit, & ſicca conficit ora ſiti.

SCHOLIA.

Hortenſe genus. *Eſt enim duplex: Satiuũ & ſylueſtre.*

Ruſtica turba. *Ideo uocatur uulgo Theriaca ruſticorum. Nec immeritò ruſticis ſemper in in promptu eſt, et contra uenena efficax, odoreq́; arcet uenenata animalia, ut & ex illo Diſticho Virgilij patet.*

Teſtilis & rapido feßis meſſoribus æſtu,
Allia ſerpillumq́; herbas contundit olentes.

Cauſam Aemilius Macer ſequentibus uerſibus exponit:

Hæc ideo miſcere cibis meſſoribus eſt mos,
Vt ſi fortè ſopor feſſos depreſſerit illos,
Vermibus à nocuis tuti requieſcere poßint.

Allium notius eſt, quàm ut opus habeat explicatione. Illud tantùm hoc loco referre non alienum uidetur, cùm fœtor allij reliquis, qui id non deguſtauerunt, ſit longè grauißimus, & moleſtiſſimus, quod remedium ſit adhibendum, ut qui ſumpſerunt, alios non offendunt. Macer zedoariæ radicem id efficere tradit, his uerbis.

Allia quem faciunt, fœtorem pellit ab ore.

DE

DE CEPIS.

Vilia mordaces quamuis ſint prandia cepæ,
Cruda tamen ſtomachi diſſoluiſſe ſolent.
Plura malis coctæ (crudas nocet eſſe) medentur,
Eſſe tamen noli, qui memor eſſe uoles.

SCHOLIA.

Vilia prandia. *Parum enim nutriūt coctæ, crudæ nihil, & magis gulæ cauſa, quàm nutriendi gratia alijs cibis adduntur.*

Eſſe tamen noli. *Hoc diligenter literarū ſtudioſis obſeruandum eſt. Lædunt etiam oculos. Rarò igitur deguſtandæ.*

ANNOTATIONES.

Cepæ calefaciunt & deſiccant, bis coctæ aliquid nutriunt, & minus noxiæ ſunt.

De Porro.

OFficiunt oculis capitati ſegmina porri.
Interiora graui uiſcera mole premunt:
Hinc uario ſurgunt inſomnia plena tumultu,
At Venerem, ſicut talia cuncta, mouent.

SCHOLIA.

Talia cuncta. Bulboſa uel flatuoſa.

ANNOTATIONES.

Porrum notum eſt. Calefacit & deſiccat non mediocriter, acrimoniam inſignem habet, conuenit pituitoſis, & qui craßis crudisq́; humoribus moleſtantur propter facultates dictas. Bilioſis uerò inimicum eſt. Bis coctum (ut dicta omnia) magis cõuenit. Nam acrimoniam uitiumq́; omne, hoc pacto præparatum deponit.

De Raphano.

PRæteriturus erã Raphani bona, qualibus aiũt
Radices inter nomen habere bonas:
Ille replet uacuam uentoſis flatibus aluum,
Ante cibos noli ſumere, crimen habet.
Attamen & laudem, ſenſus quia reddit acutos,
Et ſunt ante cibum, qui magis eſſe probent.
Fabula narratur, ſacros ab Apolline Delphos
Omnibus hunc alijs præpoſuiſſe cibis.
Ex auro ut Raphanum ſacrarent, pondere betã
Argenti, plumbum rapa fuiſſe ferunt.

SCHOLIA.

Vacuam. *Ieiunam.*

Et ſunt ante cibum. *Variant opiniones de tempore ſumendi. Alij enim ante cibos, alij poſt cibos eum aſſumi uolunt.*

ANNOTATIONES.

Raphanus eſt ſine dubio radix illa, quam nos Rettich *uocamus. Quoniam uerò de tempore ſumendi dubium eſt, placet mihi ſententia* Aëtij, *qui ita ſcribit: Quare meritò mirari ſubit illos, qui à cœna ipſos crudos edunt bonæ coctionis ergò. Etenim ipſi magnum eius rei experimentum ſe feciſſe iactat, uerùm nemo citra læſionem ipſos imitatus eſt. Sumpti enim poſt cibum coctionem non iuuant, ſed impediunt potius. Subinde enim eructant, uentriculum probè claudi non ſinunt, caput uaporibus replent, eiq; grauitatem inducunt.*

De tuberibus & fungis.

SI quis amat uernæ redolentia tubera terræ,
Virtutis medicæ norit habere nihil.

De Boletis.

LAuta decent nitidæ boleti fercula cœnæ,
Sed niſi percoctis uirus ineſſe puta.
Nam neq; deſipuit, qui qualem Claudius edit,
Boletum (lepido carmine dixit) edas. Martialis.
Cui pituita placet, uel inani frigida ſucco
Pectora, fungorum millia multa uoret.

ANNOTATIO.

Fungorum alij ſunt edendo, alij uerò uenenoſi. Vtrorumq; autem plura genera ſunt, quàm uocabula. Generant omnes ſuccos craſſos & pituitoſos uiſcoſosq;. Vt igitur minus officiant, aromatis condiantur riteq; coquantur oportet.

DE FRVCTIBVS fugacibus.

De Cucurbita.

HVmida frigoribus cognata cucurbita, paruo
Quòd uires faciat pondere corpus alit.

ANNOTATIO.

Fructus fugaces Græci ὡραῖα uocant, citò fiunt, & citò pereunt, nec aliorum more durare multo tempore poſſunt, propter humiditatis copiam. Cucurbita autem præter dicta, uentrem mollit.

De Peponibus.

PVtridis hæc eadem peponũ ſunt omnia ſuccis,
Sed lapidẽ trudunt, membraq; bile grauant.

ANNOTATIO.

Duo ſunt in his fructibus in uſu. Subſtantia ipſa & ſemina. Videndum igitur, de quo agatur. Subſtantia peponum mali ſucci eſt, ad ciendum uomitus procliuis. Semen uim habet extergendi, urinam mouet, & calculoſis conducit.

De

De Cucumere.

His minus humectat cucumis frigetq́;, ſed idem
Et ſucco malus eſt, & malè digeritur.

ANNOTATIO.

Cucumis urinam magis cit pepone, ſed minus humectat, & refrigefacit.

De Anguriis.

Ad hoc genus fructuum, Anguriæ (Gurgken, *ut ego opinor, &* Preuſſiſche Limonien *dictæ*) *pertinent, temperamento cum prioribus conueniunt. Seruantur autem conditæ muria et anetho, atque menſis cum aßis apponuntur.*

DE FRVMENTA-ceis.

Frumentis quoq; non eadem natura, nec idē
Eſt ſapor, ex illis pauca, ſed apta canam.

De Chondro, Ptiſana.

Nobile uiſcoſi genus eſt, nec inutile Chondri,
Grana ſed ut ptiſanæ uilia coctus erit.

ANNOT.

Χόνδρος *aliâs cartilaginem ſignificat, hic uerò frumentum, quod aliquando alica dicitur: Germanic.* Römiſche Gerſten. *Plurimum nutrit, glutinoſos humores gignit.*

De Alica.

Dulci quiſquis amat alicam confundere mulſo,
Aßimilem Chondro noueris eſſe cibum.

ANNOTATIONES.

Alica aliâs ſignificat chondrum, aliâs frumentum repurgatum, & certo modo præparatum, Germanicè Graupen.

De Tritico.

Pabula triticeæ frugis malè cruda coquuntur,
Robur ab artocopo condita maius habent.

De Siligine & ſimila.

Panis ſiligineus. Similaceus

Gratiora è molli ſolet eſſe ſiligne panis,
Mox ſimilæ dotes noſtra culina probat.

ANNOT.

Siligo non ſignificat uulgare & uſitatißimum frumentum, Rocken / quod quidam olyram eſſe putant, ſed eſt ſpecies præſtantißimi tritici. Nec ſimila uel ſimilago eſt peculiare frumenti genus, ſed farina purißima, fitq; ex tritico laudatißimo.

De furfuribus.

Furfuraceus panis.

Seruitijs aptas præſtabunt furfura cœnas,
His eſt per uentrem ianua laxa ſatis.

De Hordeo.

Hordaceus panis.

Hordea deſiccant bene fricta, ſed humida coctis
Vis erit, exiguum roboris inde uenit.

ANNOT.

Hordeũ leuiter refrigerat, & exiccat, aliquid abſter-

abſterſoriæ facultatis, ex quo diuerſa parantur edulia, habet.

De Polenta.

BAlnea uiſurus madidas æſtate polentas,
Ne ſitias, ſiccis faucibus amè uora.
Cætera uel nobis incognita ſunt, uel eiſdem
Viribus, & breuibus non referenda modis.

DE PANIBVS.

HActenus de frumentis dictũ eſt, nũc quædã de panibus ſeorſim adijciemus. Sunt enim panes cibi ex farina frumẽti, aqua ſubacta, calore ignis cocti. Variant autẽ non ſolùm pro ratione propriæ materiæ, ſed etiã aduenticiæ. Sunt igitur alij fermento confecti, alij fermentũ non recipiunt, qui ἄζυμοι Græcis dicitur. Hi planè referunt naturã frumẽti. Qui uerò fermento cõdiuntur, et ſale, calidiores, & ſicciores durabilioresq́; azymis

efficiuntur, ac faciliùs concoquuntur. Horũ quidam ſunt ordeacei, quidam triticei, quidam olyracei. Triticei maximè nutriunt, minus olyracei, ordeacei parum. Horum alij ex puriore farina fiũt, alij ex impura, qui Latinè cibarij, Græcè αὐτοπυρῖται, & συγκομιστοὶ dicuntur. Hi illis minus nutriunt, citò deſcendunt ob uim abſterſoriam, quam furfures habent. Medij autem panes, prout plus minúſue furfurum recipiunt, eò propius ad hos uel illos panes accedunt. Eſt & alia differentia, quæ ex ætate ſumitur. Recentes enim & qui adhuc calent, deteriores ſunt reliquis, qui probè refrixerunt, & iuſtã ætatem habent. Vetuſti autem non probantur, maximè duriores iuſto, aut ſitu ſqualoreq́; obducti. Ex recentibus calentibus panibus quidam ſingulare ferculum parare ſolẽt, addito butyro & lacte, uel ſolo butyro & medullæ panis exactè admiſto. Hic cibus etſi in ſeptentrionalibus partibus uſitatiſſimus eſt, ualde tamen malus eſt. Difficulter enim cõcoquitur, obſtructiones uenarũ meſeraicarum, epatisq́; facit, hinc grauitas & tanquã pondus aliquod in hypochondrijs ſentitur. Poſtremò hoc quoq; obſeruandum, ut panis ſit ritè coctus. Quantumuis enim farina bona eſt, tamen mala præparatione uitioſus panis erit. Qui igitur imperfectè coctus eſt, quod certis notis deprehẽditur, ægrè in uẽtriculo cõficitur, tardè trãſit, crudos ſuccos gignit: qui nimium aſſatus eſt, atrã bilem producit.

DE PISCIBVS.

SEmper edat fatuos, monachorũ prãdia, piſces,
Cui placet elumbis regula Pythagoræ.
Non quia piſcitium ratione probauerit ulla,
Sed quia dixit ali carnibus eſſe nefas.
Et tamen hinc, quod edã, fuerit, ne fortè recuſem,
Quo mea præcipuè luxurioſa gula eſt.

Dixerit eſſe nefas. Quomodo hæc intelligenda ſint, Eraſmus in explicatione ſymboli Pythagorici: A piſcibus abſtineto, dilucidè docet.

De Eſoce & Lupo.

NAnq; nec Eſocis teneri pectuſcula ſpernam
Mollia, nec ſapidi ſquamea terga lupi.

De Anguilla.

ME iuuet anguillæ potius bona fruſtula toſtæ
Mãdere, quàm uetulæ uiſcera cruda bouis.

Præterea

Preterea facilis non ſunt mala prandia mulli,
Et precium cancer, ſi piper adſit, habet.

De Murena.

NEc tãtum è Siculo petitur murena profundo,
Omne, quod eſt uſquam, flumina noſtra ferunt.

ANNOTATIONES.

Piſces natura frigidos & humidos eſſe, neminem latet, ſiquidem in aqua elemento frigido & naſcuntur, educantur, et per omnem uitæ curſum uerſantur. Victui autem temperaturam reſpõdere, ex ſuperioribus notius eſt, quàm ut probatione opus habeat. Quare ad differentias piſcium tranſeamus.

De differentijs piſcium.

Saxatiles. *PRæfertur quod ſaxa colit genus omnibus unũ,*
Lacuſtres. *Nam mala limoſi plura habuere lacus.*
Fluuiatiles *Præſtiterint etiam capti è fluuialibus undis,*
Paluſtres. *Ignauis, quales unda paluſtris habet.*
Pingues. *Qualeſcunq; tamen pingues fuge, pingue uenenum eſt,*
Omnibus & prauus piſcibus humor ineſt.
Phlegmatico turbant tenues humore medullas,
Sanguinis inde aliquid quis putet eſſe boni?

ANNOTATIO.

Sicut alia aqua melior eſt alia, ita quoq; piſces uariant, pro diuerſitate ſuorum alimentorum.

Saxatiles autem, uel qui in ſaxoſis degunt locis, iudicio omnium ſunt præſtantiſſimi, & ſaluberrimi, & concoctu faciles. Deinde marini, uel ubi flumina in mare influunt. Paluſtres & lacuſtres ſunt peſſimi, & mali ſanguinis genitiui. Ex his omnibus qui molli carne conſtant, faciliùs concoquuntur, quàm qui duram habent carnem. Sunt aliæ quoque piſcium differentiæ, quas in præſentia conſultò prætereo.

De piſcibus ſale conditis.

Piſces, ut aliæ res, naturalem temperaturam condiendo amittunt. Sunt igitur piſces ſale conditi calidi & ſicci, habent uim incidendi & attenuandi craſſos humores propter ſalem. Conueniunt pituitoſis, cauendi bilioſis & ſiticuloſis.

De piſcibus exiccatis.

Piſces autem in ſole aëreq; mox ut capti atq; ab interaneis omnibus repurgati ſunt, aut in fumo prius ſole aliquandiu conditi deſiccantur. Siccati ſunt duriores, concoctu difficiliores, & qui ſalem habent, calorem quoque habent.

SVMPTA EX ANImalibus.

De

De Ouis.

Gallinarũ. VEſceris, ſed adhuc à matre calentibus ouis.
Phaſianarũ Optima Gallinæ Phaſiadesq; ferunt.
Anſerum. At quæ Tarpæi cuſtos Iouis excubat anſer,
Anatum. Quæq; parit, non ſunt optima, claudus ands.

Adhuc calentibus. Recentibus.

ANNOTA.

Vna differentia ouorum à tempore ſumitur. Sunt autẽ alia recentia, alia uetuſta, alia media. Deinde differunt oua ſecundum animalia, de quibus rectè Auctor pronuciauit. Cæterùm in omnĩ genere recentia uetuſtis ſunt præferenda, & longè ſalubriora.

Oua cocta.

Vtq; magis uires augere trementia poſſunt,
Sic melius ſtomacho ſorpta uenire ſolent.
Fricta. Fricta meis nolim contingere plurima cœnis,
Ni ſoluant acri miſta Falerna garo.

ANNOTATIONES.

Tertium diſcrimen ouorum à præparatione ſumitur.

ſumitur. Hinc alia ſorbilia dicuntur, quæ ſcilicet leuiter incaluerunt: alia mollia, ſiue tremula, quæ diutius inferbuerunt: alia dura, ſiue cocta. Optimè *nutriunt, et bonum ſanguinem gignunt: mollia, ſorbilia, minus alunt, ſed faciliùs per aluum deſcēdunt, leniunt faucium aſperitatem, cantoribus familiare præſidium.* Dura *oua difficulter coquuntur, tardi tranſitus ſunt, craſſum alimentum corpori præbent:* His *magis aſſata in cineribus.* Fri*cta peßimum inter omnia ſuccum gignunt.*

DE CASEO.

CAſeolos niſi lactantes & ab ubere preſſos,
Ne crebrò comedas, conſuluiſſe uelim.
Inde putri mordax ueſicæ pondus adhæſit,
Gutta nec inde boni ſanguinis ulla uenit.

SCHOLIA.

Ab ubere preſſos. *Id eſt, recentes. Hinc uulgo dicitur: Caſeus quanto propinquior lacti, tanto ſanior.*

ANNOTATIO.

Quòd caſeus ex craßiori & terreſtri magis parte lactis compreſſa & condenſata conficiatur, cuiuis notum eſt. Accedit autem coagulum & ſal. Porrò multæ ſunt caſeorum differentiæ, ex quibus præcipuas tantùm attingam. Cæterùm in genere omnes caſei mali ſunt, exceptis qui ex acido lacte fiunt. Nam ægrè concoquuntur, acidũ ructum gignunt, flatuoſi ſunt, difficulter aluo diſcedunt. Quò autem uetuſtiores, eò calidiores, acriores, ſiticuloſiores, concoctu difficiliores, & ad bonum ſuccum gignendum deteriores, maximè putridi, qui nihil boni in ſe habent. Verùm recentes oxygalactini omnium optimi ſunt. Nam in cibo iucundi ſunt, & ſtomacho præ omnibus alijs innoxij, faciliùs coquuntur & tranſeunt, neque craßi ſucci ſunt, ut reliqui caſei. Ex reliquis autem caſeis recentes meliores uetuſtis, laxi molleſq; denſis ac durioribus, ac dulces ſalſis. Variant deinde pro lacte animalium. Alij ſunt bubuli, alij ouilli, alij caprini, quidam mixti. Adhæc quidam condiuntur herbis, aut ſeminibus, qui reliquis ſalubriores eſſe creduntur.

DE

DE LACTE.

LActe ferũt Nomadum gentes uixiſſe ferino,
Et mulgere truces ſæpe Cynocephalos.
Paſcitur emulctis horrens niue Sarmata bubus,
Quosq; uiros propior Parrhaſis urſa uidet.
Hinc ſua littorei miſerunt dona Suedi,
Hinc uerè fluentes Anglia caſeolos.
Hinc quàm lata patet niuei Germania lactis
Munera, præcipuè Saxonis ora probat.
Quiq; ſuis alacres habitant in montibus Heßi,
Et clauſi æternis rupibus Heluetij.
Quid Phryſios referam? quid Veſtphala rura? quid omnes,
Aſſuetos placito munere lactis ali?
Corpora præcipuè cùm robore firmet alatq;,
Et citò condiſcat ſanguinis eſſe loco.
Hinc niuei craßiq; æqualiter optima uirtus,
Cætera me breuitas dicere iuſſa uetat.

SCHOLIA.

Sanguinis eſſe loco. *In ſanguinem mutatur.*

Hinc niuei. *Notæ boni lactis.*

ANNOTATIONES.

Lac omne conſtat triplici ſubſtantia. Seroſa, pingui, & craſſa. De hac diximus, de reliquis poſtea quædam adiungemus.

Optimum lac eſt, quod purum eſt, mediocriter craſſum, alieni odoris ſaporiſq; expers, guſtantibus dulce. Reliquæ differentiæ, quæ ab animalium habitu, à temporibus anni, à pabulis, & ab ætatibus ſumuntur, dictis comprehenduntur. Non enim lac poteſt eſſe probatiſſimum, niſi ex ſano animali, accommodato pabulo nutrito, apto tempore ſit emulctum. Lac probè coctum bene nutrit, bonos humores gignit. Facilè tamen propter partium diſſimilitudinem alteratur, atque corrumpitur. In frigidiore nanq; uentriculo aceſcit. In calidiore in nitroſam qualitatem conuertitur. In ſano autem ac bene temperato, in bonum ſuccum mutatur. Dentibus & gingiuis inimicum. Diligenter igitur poſt uſum lactis abluendi. Porrò lac coctum plus nutrit crudo. Reliquas facultates, & maximè medicamentoſas, in præſentia omittam.

De

DE BVTYRO.

Bvtyrum recens mediocriter calefacit & nutrit. Progreſſu uerò temporis calidius (ſicut pinguia omnia) redditur. Iuuat pectus & pulmonem, mollit aluum. Sed calidis naturis non æquè ut alijs conuenit, uertitur enim in flauam bilem. In reliquis interdum in uentriculo copioſius ſumptum, innatat, nauſeam & faſtidium cibi excitat.

DE SERO.

Serum eſt tenuiſsima pars lactis, quæ minimùm nutrit, ſubducit aluum, propter facultatem abſterſoriam, quam habet, ſed ſine mordacitate. Vnde & dyſſentericis utiliter exhibetur. Vocatur à quibuſdam urina lactis.

Appendix.

Hactenus ſimplicium alimentorum facultates potiſsimùm expoſitæ ſunt, nunc de præparatione eorum pauca attexere, uel potius repetere operæ precium uiſum eſt. Nam coctione condimentis aut aromatis intenditur, alteratur, mutatur, & corrigitur natura ciborum. Sicut antea de piſcibus declaratum eſt.

REGVLAE.

I.

Cibi ſale, aut aromatis conditi, reliquis ſunt calidiores & ſicciores.

II.

Cibi exiccati humidis tum ſicciores, tum minus nutriunt.

III.

Aſſa, toſta, in ſartagine frixa, elixis ſunt ſicciora. Exempla ex ſuperioribus, ſi libet, ſumere licet.

DE VINIS.

Præteri-

PRæteriturus erã, quod prætérijſſe nocebat,
In partes ſiquidem Bacche uocãdus eras.
Corpore nam quicunq; uoles animoq; ualere,
Scire operæprecium eſt, quid queat iſte deus.
Omne merum uires in corpora præſtat & auget,
Idq; magis, ſi ſit craßius atq; rubens.
Dulce nocet ſtomacho, quãuis alimenta miniſtret,
Conſulit huic melius, quiſquis acerba bibit.
At minus hoc nutrit, multò minus alba, ſed omni
Plus fuluum uino commoditatis habet.
Et ſiccum calidumq; magis uetus omne recenti eſt,
Difficiles etiam ſoluere muſta ſolent.
Omnia reſtituunt cognatum uina colorem, Commoda modice ſumpti uini.
Et citò pars melior ſanguinis inde uenit.
Nam penetrat, parteſq; cibum partitur in omnes,
Membraq; reſtituit, quæ tenuata iacent.
Languentis pellit ſtomachi faſtidia, & auget
Eſuriem, reficit quos pituita grauat.
Bile per urinas uacuat, redditq; calorem,
Exhilarat mentes, robora firma facit.
Talia uina quidem modicè data, cõmoda præſtãt,
Immodicè noli ſumere, ſumpta nocent.
Vtq; frequens nocet ebrietas, ſic rara iuuabit,
Et ſumptum prodeſt euomuiſſe merum.
Inuitant ſtomachum raræ bona pocula menſæ,
Plus nimio corpus multiplicata grauant.
Quòd ſi nec fueris abſtemius, & nec aſotus,
Crede mihi, punctum quodlibet inde feres.

Nec mihi Clitorio quiſquam de fonte loquatur,
Copia dum largum fundat amica merum.

SCHOLIA.

Dulce nocet ſtomacho. Κακοστομα-χόν.

Acerba. *Sunt enim* εὐστόμαχα,

Parteſq; cibum partitur in omnes. *Ideo ab* Hippo. ὄχημα τροφῆς *appellatur.*

Membra tenuata. *Exhauſta & euacuata. Ideò conualeſcentibus ex morbis uinum exhibetur.*

Languentis ſtomachi. *Hoc conſilio D. Paulus Timotheo ſuo uini potionem ſuadet. Ita enim ſcribit: Ne poſthac bibas aquam, ſed uino pauco utere, propter ſtomachum, & crebras tuas infirmitates. 1. Timoth. 5.*

Auget eſuriem. *Excitat adpetitum. Videntur hæc cum Aphoriſmo Hippo. (Famem meri potio ſoluit) pugnare. Sed plana eſt reſponſio. Vinum quoniam uires uentriculi reparat, ac confortat, caloremq; natiuum auget, omnes actiones eius excitatiores reddit Hippocrates uerò non loquitur de naturali appetentia cibi, ſed de uitioſa, quæ uel à frigida intemperie orificij uentriculi, uel ab acidis humoribus, eidem particulæ inſertis, naſcitur, & ad immoderatam cibi quantitatem fertur, quæ Græcis κυνώδης & ὄρεξις nominantur.*

ANNO-

ANNOTATIONES.

In uino conſideranda ſunt, color, ſapor, odor, conſiſtentia, ætas. Ex his natura & potentia eius cognoſcitur. Colores ſunt albus, niger, fuluus, flauus, & ruber, & medij colores. Sapores dulcis, acidus, aſtringens. Odor, quædam uina ſunt odorata; & aut ſuauem odorem, aut medicamentoſum, præ ſe ferunt. Quædam ſunt inodora. Alia craſſam, alia tenuem, alia mediocrem conſiſtentiam habent. Quædam ſunt recentia, quædam uetuſta, quædam mediocria. Omne autem uinum qualecunq; eſt, nutrit, adhæc calefacit et exiccat. Recens in primo, uetuſtum in tertio, medium in ſecundo ordine calidum eſt. Rubens & craſſum reliquis plus corporibus nutrimenti præbet, non tamen plus boni ſucci. Dulce etiam plurimum nutrit, ſed ſtomacho non admodum gratum. Auſterum uerò ſtomacho quidem amicum, ſed parum nutrit, ægrè in corpus digeritur. Album omnium minimè alendo corpori idoneum, præſertim tenue & aquoſum, quod Græci ὑδατώδες & ὀλιγόφορον uocant. Ὑδατώδες, quod tum colore, tū conſiſtentia aquæ non multum diſsimile eſt. Oligophorum, quod parum aquæ in mixtura admittit. Huic contrarium οἰνώδες, πολύφορον, uinoſum, & quod multum aquæ citra iacturam ſuam ferre poteſt. Reliqua ex dictis haud difficulter æſtimari poſſunt.

De lora uini.

Ex uinaceis affuſa aqua lora conficitur, potus uiliſsimus, qui parum admodum ab aqua differt. Ad ſitim reſtinguendã nõ incõmodus, ad nutriendum uerò minimè idoneus. Paratur non uoluptatis, ſed neceßitatis gratia.

DE ACETO.

Vinum ſæpe in acetum degenerat, ſæpe arte coaceſcit, huius magnus in culina uſus eſt. Nam et ad aſſeruandas & ad condiendas alias eſcas plurimum confert. De temperatura magna inter auctores controuerſia eſt. In hoc tamen præcipui conſentiunt, quòd uim habeat refrigerandi magis, quàm calefaciendi. Exiccat tertio gradu, eſtq; ualde tenuium partium, craſſos & glutinoſos humores attenuat atque incidit, adpetentiam cibi excitat, ſed partes neruoſas offendit.

DE AQVA.

AQuæ maximus in uita uſus eſt, non ſolùm ad cibos & potus, ſed etiam ad balnea. Quare de eius uiribus pauca referre non alienum eſt. Optima igitur aqua cenſenda, quæ omnis alieni ſaporis odoriſq; expers, guſtus ſuauis, pura, limpida, & quæ citò ab hypochondrijs diſcedit. Hippocrates ita deſcribit optimam aquam: Aqua quæ citò calet, & citò refrigeratur, leuiſſima, id eſt, optima eſt. Inter perſpicuas enim notas ſalubris aquæ recenſetur facilis alteratio. Reliqua ex ſcriptoribus, rei ruſticæ Mediciſq; petere licebit.

DE CEREVISIA

Qvi docuit craſſo Cererem cõfundere ſucco,
Huic iratus erat Bacchus & ipſa Ceres.
Nam Peluſiaci qui laudat pocula Zythi,
Illi nec cerebrum, nec caput eſſe poteſt.
Renibus & neruis cerebroq; hic noxius humor,
Sæpe etiam lepræ ſemina fœda iacit.

SCHOLIA.

Craſſo ſucco. *Aqua.* Cererem. *Frumentum.*

Peluſiaci Zythi. *Ideo uocat Peluſiacum zythum, quia apud Aegyptios primò inuentus eſſe dicitur.*

ANNOTATIONES.

Quæ mea ſit de craſi et uiribus cereuiſiæ ſententia, infrà de Cereuiſiarum facultatibus abundè expoſui quam hoc loco retractare ſuperuacaneum eſſe duco. Illud tantum repetam, hæc omnia,

quæ

quæ ab autore ſcribuntur, ex ueteribus eſſe ſumpta, & de illorum, non de noſtra Cereuiſia, quæ ſaluberrimus potus eſt, intelligi poſſe.

CONCLVSIO.

Plura quidem potui, ſed me ceu littore abactũ
Longus, immenſi terruit unda freti.
Hæc quoq; quàm metuo, ne me iuueniliter auſum
Plus nimio uiuis inuida fama ferat.
Sed tibi Sturtiadum clariſſima fama Georgi,
Omni parendum conditione fuit.
Nam quia iuſta tuo poteras mandare poëtæ,
Te duce, quæ poterat pondera ferre, tulit.

DE NATVRA ET VIRIBVS CEREVISIARVM ET Mulſarum.

GEORGII AEMILII Elegia.

CVm natura homini dederit potumq; cibũq;,
Hic ut corpus alat, membra ſed ille riget:
Non poſtrema quidem eſt ad uitam cura ſalubrẽ,
Noſcere cùm ſitias, qualia pocla bibas.
Nanq; dapes ualidam gignunt in corpore carnẽ,
Humores potus fluxilitate facit.

ET

Et niſi ſuſciperet commixtos eſca liquores
Arida, nec membris diſtribuenda foret.
Succus enim per ſe cibus eſt humoris & expers
Plurimus, eſt illi quoq; uehatur opus.
Vt nequit in lento procedere flumine nauis,
Fluxilibus porrò ni moueatur aquis:
Sic etiam ſiccam deſcendere neſcit in aluum,
Et reliquas partes abſq; liquore cibus.
Ille grauem lenit commixto humore ſuburram,
Mollius ut pergat, ſubſidiatq; facit.
Temperat & ſiccã liquido moderamine maſſam,
Riuulus ut limphis arida prata fouet.
Hoc ſine defectò ſubſideret eſca palato,
Nec ſibi conſuetum pergere poſſet iter.
Ventriculo quamuis acceptaq; maſſa fuiſſet,
Hic tamen immoto pondere ſtaret iners.
Inteſtina ſiti ſiccata, calore perirent,
Nec foret arentis corporis ulla ſalus.
Hanc igitur nemo doctrinam ſpernere debet,
Quæ nos poclorum de ratione docet.
Expediens quæ ſit uis & natura liquorum,
Quos patriæ tellus ad ſua pocla parat.
Namq; alios potus per ſe natura miniſtrat,
Aſt alios hominum ſedula cura facit.
Cumq; habeant ambo magnum diſcrimen utrinq;,
Non leuis utilitas iſta docere fuit.
Simplicibus quantum diſtent cõpoſta, quid inter
Natiuum ueniat, facticiumq; ſimul.

Hoc

Hoc opus, hic labor eſt, cura docuiſſe fideli,
Hæc hominum uitam, res iuuat, auget alit.
Ergo operam ſumpſit non parua laude uehendam
Placotomus, quando talia ſcripta dedit.
Conſuluitq; tuis ſtudijs, quæ tecta iuuentus,
Regiomontanæ conſpicis alta ſcholæ.
Quinetiam totam uoluit prodeſſe per oram,
Saxona quam lato limite terra patet.
Illius exponens diuerſæ pocula formæ,
Qualeq; diſcrimen, quando bibantur, habent.
Quare hunc commendo Lector ſtudioſe libellum,
Quiſquis eſt, oſtenſa iam ratione tibi.
Quālibet ad Rhenum Bacchi inter munera uiuo,
Grata tamen patriæ pocula laudo meæ.
Carmine ſed laudes ne plus minuantur inepto,
Deſino, tu ſcriptum iam licet ipſe legas.

AMPLISSIMIS ET PRVDENTISſimis uiris, Conſulibus & Senatoribus Regiæ urbis Dantiſcanæ, Ioannes Placotomus, Regiomontanæ Academiæ Profeſſor.

S. D.

CVM aliquandiu in hac Regione uerſatus eſſem, uariasq; & planè diuerſas ſententias de Cereuiſijs audiuiſſem, operæprecium & multis gratum me facturum non dubitaui, ſi peculiare aliquod ſcriptū de hoc potu ederem. Vtile enim eſt quemq; ſcire facultates eius rei, qua

aſſidua

aſsiduè fruitur, ne brutorum more omnia ſine iudicio promiſcuè ingerat. Prædicant aliæ regiones ſua dona, neque immeritò, cur non & nos noſtra commendemus, cùm ea ab exteris quibuſdam iniuſtè uituperari, & tanquam parum utilia reijci non ignoremus? Quaſi ars non poſsit æquè ſalutaria humano generi excogitare, atque natura in quibuſdam terris ſponte producit. Quin imò ars eſt æmula naturæ ſolertiſsima, quæ omnia eius opera, quantum quidem fieri poteſt, imitatione aſſequi & exprimere conatur, idq; non tam in Cereuiſijs quàm Medonibus quibuſdam, qui proximè ad uini naturam aſpectu & uiribus accedunt, clariſsimè cernitur. Et quoniam utriuſque potus creberrimus in his terris uſus eſt, non alienum duxi, utriuſque deſcriptionem coniungere, atque uno opuſculo complecti. Quod ubi abſoluiſſem, ſubijt alia maior cura, quàm ipſe ſcribendi labor, cui uidelicet meas lucubrationes dedicarem, quorum patrocinio me committerem. Eſt enim hoc tempore ualde periculoſum, aliquid in publicum emittere, propter maleuolos quoſdam, qui tantũ aliorum famæ inſidiantur, aliorum conatus malè narrando ac interpretando extenuant, & calumniantur, nõ illorum infirmitati parcent, non excuſant, ſi quid fortè incommodius ſcriptum eſt, nõ Autoris animum aut conſilium expendunt, ſed alienis erratis obſeruandis, publicandis, proclamandisq;

mandiſq́; ſibi perpetuum nomen, & immortalitatem comparare ſtudent. Hæc cogitanti mihi occurrit prudentiſſimus Senatus Damiſcanus, cuius iudicium & autoritatem, non ſolùm in his partibus, ſed ubiq; terrarum plurimum ponderis habituram, omnino mihi perſuadebam. Nam & doctos uiros, & peritia rerum ciuilium præſtantes habet, quorum quidam etſi in literis uerſati non ſunt, hæc tamen noſtra ſtudia non faſtidiunt, non aſpernantur, ſed plurimi faciunt, quod liberi ipſorum, quos ad literas diſcendas, magnis impenſis, tum hîc, tum in alijs Academijs adhibuerunt, teſtantur. Quapropter Conſules prudentiſſimi, ac Senatores uigilantiſſimi, meam qualemcunq; operam, & ſtudiorum meorum primitias, uobis offero & dedico, magnoperéque à uobis omnibus peto, ut hoc exiguum munuſculum, atq; xeniolũ, pro ueſtra æquanimitate, non inuitis manibus accipiatis, boni conſulatis, meiq́; patrociniũ, ſi neceſſitas poſtulabit, in re honeſta, & ad publicã hominum ſalutem ſpectante, ſuſcipiatis. Quod ſi feceritis, ego uiciſſim uobis, ut decet, omnia quæ grata eſſe perſpexero, præſtabo, et ſi uita longior, ualetudoq́; firmior cõtigerit, progreſſu tẽporis, Chriſto fauente, plura dabo. Idẽ & alij Collegæ mei, qui tũ ingenio, tũ doctrina, et uſu rerũ me antecellunt, ubi intellexerint bonis uiris, et præcipuè ciuinis noſtris, noſtra ſtudia nõ improbari, haud du-

bię faciunt. Chriſtus conſeruet uos omnes incolumes, Viri prudentiſsimi, ad nominis ſui gloriam, & Reipublicæ ueſtræ, aliorumq; mortalium utilitatem Valete. In Academia Regiomontana, Calendis Februarij Annis 1549.

AD LECTOREM.

NOn me latet, quantū periculi ſubeant, qui ſe publicæ cenſuræ hoc tēpore edēdis ſcriptis exponunt. Nam ſi quid ab alijs prius dictū retexunt, alienam cantilenam recantare dicuntur: quod ſi non feliciter præſtant deridentur. Qui Cōmentaria ſcribunt, in eodē diſcrimine uerſantur. Si enim ubiq; Autoris ſententiā non aſſequuntur, aut alicubi ſcientes diſſentiunt, malè audiūt. Multò magis hi in periculo ſunt, qui noua edūt, & ab alijs prius nō tractata, maximè ſi à uulgari opinione recedant, quemadmodum nos de temperamēto Cereuiſiæ facimus. Ego itaq; diu deliberaui mecū, & dubitaui, nunquid meā ſententiā publicare uellem, tandē publicæ utilitatis ſpes me ad editionem hortabatur. Quòd aūt hic labor ad publicā ſalutem pertineat, nō in obſcuro eſt. Cereuiſiæ enim uſus nō hîc tantū, ſed etiam in bona Germaniæ parte, maximus & frequentiſsimus eſt. Sunt qui magis hoc potu quàm cibo uiuūt, ſiquidē egregiè nutrit, ideoq; parcius comedunt, eo multū utentes. Vtuntur hoc promiſcuè omnes ætates & ſexus, ſani et ægri.

ægri. Neceſſariũ igitur eſt de tẽperamentis & uiribus aliquid extare, ne qui illo malè utãtur. Nemo aũt hactenus, quod ſciã, hanc prouinciam ſuſcepit, & ſolidi aliquid de Cereuiſijs ſcripſit. Expectaui aliquandiu aliorũ ſententias, id quod multi docti uiri, qui olim cõmilitones fuerunt, cũ quibus priuatim de hoc themate aliquando cõtuli, teſtabuntur, uerùm cũ fruſtra expectarẽ, ut diutius ſaluberrimi potus facultates laterent, cõmittere nolui. Verũ nõ ignorò me nec ingenio, nec dicendi facultate, nec explicãdi dexteritate, tantũ ualere quantũ hoc argumentum requirit. Scio quàm ſit difficile noua, atq; ab alijs non tradita cõmentari. Nec me fugit illud Horatij. Sumite materiam ueſtris qui ſcribitis æquã Viribus. Diu etiã quid ferre ualerẽt humeri, quid nõ, perpendi. Sed animũ addidit alter poëta, qui ſcribit: Vt deſint uires, tamen eſt laudãda uoluntas. Merentur enim ſtudiũ & conatus, in honeſtis rebus ſuam laudẽ, etiamſi non ab omni parte ſcopum attigerint, maximè in noua materia, & in eo homine, qui primum periculum uiriũ ſuarum facit. Quod cùm ita ſit. Lector candide, ueniam mihi dabis ſpero, ſicubi tibi nõ ſatisfecero, aut à ſcopo adhuc parũ abeſſe uidear. Et magnoperè peto, atq; propter publicam utilitatẽ obteſtor, ſi quid emendatione egere putabis, me amicè moneas, ſi quid habes, in cõmune conferas. Decet enim bonos & literatos uiros, aliorũ

ſtudia, & ad publicã utilitatem pertinentia, prouehere, atque promouere, non impedire, multò minus calumniari. Me non pudebit, ab alijs admonitum, uel addere, uel detrahere, uel mutare aliquid, ſi bonas rationes habuero. Vale.

PRIMA PARS.

DE CEREVISIA.

CEreuiſias à Cerere dictas eſſe, haud dubiũ eſt, ex frumento enim, cui Ceres præeſſe à Poëtis dicitur, coquuntur. Eſt enim Cereuiſia nihil aliud, quàm potus ex aqua, frumento præparato, & lupulis coctus.

Multæ autem ſunt Cereuiſiarum differentiæ, ſed præcipua ac principalis, & quæ maximum uſum habet, à materia ſumitur. Nam aliæ ex tritico, aliæ ex hordeo, aliæ ex utroq;, aliæ ex alijs frumentis, uel etiam leguminibus parantur, de quibus in præſentia nihil dicam. Quæ ex tritico fiunt, triticeæ uel albæ, quæ ex hordeo, hordeaceæ: in Polonia et Pruſsia nigræ, in alijs quibuſdam locis rubræ Cereuiſiæ adpellãtur. Quæ uerò ex ambobus æquali, ſiue inæquali portione mixtis confiũt, adpellatione peculiari carent, ſed tamen mixtæ ſiue mediæ iure uocantur.

Denominantur autem non à materia ſolùm, ſed

etiam ab inuentoribus, à loco, ab effectu, aut accidente aliquo, quæ parum ad præſens inſtitutũ faciunt. Nam in hoc opuſculo primùm de natura et *uiribus* Cereuiſiarum *in genere diſſerere ſtatui.* Deinde per quædam illuſtria exempla priora declarabo. Tertiò adijciam ea, quæ ex Cereuiſijs *parantur.* Poſtremò conditarum Cereuiſiarum *uires enarrabo.*

Quia uerò facultates rerum cognoſcuntur, aut à priori, aut à poſteriori, ego utroque modo meam ſententiam probabo, & Cereuiſias calidas eſſe (nam de hac re præcipuè controuerſia eſt) confirmabo. Quod ut expeditius fiat, primùm materias illarum ſeorſim deſcribam, unde facilè colligi poterit, quod temperamentum ſit Cereuiſiarum, quis uſus.

MATERIAE CEREVIſiarum.

De Aqua.

Potiſſima materia Cereuiſiarum eſt aqua, non medicamentoſa, id eſt, inſigni aliqua qualitate prædita, ſed potabilis, hæc eſt humida, & in primo gradu, quòd eſt parum frigida, & recipit in ſe qualitates aliarum rerum, quæ ipſi admiſcentur, aut cum quibus coquitur. Nam cum frigidis cocta, frigidior fit, cum calidis contrariam qualitatem induit, & naturam amittit.

eet in aceruos exiccandi gratia congeritur, & ne omnino putreſcat crebrò uerſatur. Deinde toſtio, ſiue torrefactio auget calorem, & empyreuma quoddam hordeo addit. Nam eſt quaſi quædam aſſatio, & leuis aduſtio.

Quod autem ex Galeno obijcitur, hordeum nulla apparandi ratione calefieri, id non intelligo de putrefactione atque toſtione, ſed de coctione, ſiue in panem fingere, ſiue ptiſanam coquere, ſiue polentam inſtituere libeat. Nam ipſe Galenus zythum hordeo non parum acriorem eſſe, ex putredine nimirum acrimonia contracta, docet. Si acrior, ergo & calidior, quod idem autor eodem loco his uerbis oſtendit: Cum partim acris eſt, & calidus &c. Si enim ſiccitatem amittere poteſt ptiſanæ modo incoctum, quid in alteram qualitatem deponet? Adde quòd hordeum uſitato modo præparatum, in ore manſum, ſaliuam moueat, quod non niſi caloris opus eſt.

De Tritico.

Triticum eſt calidum in primo gradu, & temperatum in paſſiuis qualitatibus, glutinoſum, & obſtructionem pariens. Cùm autem per ſe ſit calidum, redditur calidius, cùm hordei modo torretur, præparaturq́;, alieno nimirum calore inſuper aſſumpto.

Sumendum autē frumentum optimum, matu-

mentum maceratum, reſiccatum, toſtum, & mola contractũ, atq; in farinã craßiorem redactum, primũ ſeorſim cum aqua coquitur, certo tẽporis ſpacio, uel aqua feruida irrigatur, deinde colatur, colatura floribus lupuli iniectis coquitur, donec amaritudo ipſius nonnihil deponatur. Decocto *hoc iterum colato ac tepefacto adduntur* Cereuiſiæ *feces, ut ferueat: quod ubi factum eſt, in dolia conditur.* Neq; *uerò dubium eſt, quin ex hac etiam coquendi feruendiq; ratione aliquid caloris, ſiue empyreuma quoddam concipiat.*

Ex his omnibus colligi probabiliter poteſt, cũ plus calidæ & ſiccæ materiæ quàm frigidæ & humidæ ad Cereuiſias *ſumatur,* Cereuiſias *calidas & ſiccas eſſe, non frigidas, ut uulgus exiſtimat. Nam etſi de hordeacea, ſi quis tantùm materiam ſpectet, dubitari poteſt, tamen triticeam calidam eſſe, contra omnium ferè ſententiam, ſine ulla controuerſia affirmo. Si autem hordeo accedit caliditas ex præparatione, multò magis tritico, per ſe calido, ut dixi.*

Hæc eſt una probatio à priori, hoc eſt, à cauſis ſumpta. Nunc *ſi quis huic parum fidei habet, & rationes dictas non omnino firmas eſſe contendit, ad alteram accedam, & idem ab effectibus probabo, cui nemo non opinor ſuum calculum adijciet, cùm in ſenſus incurrat, et cuiq; contingat. Videmus corpora bibentiũ ſenſibiliter calefieri,*

ubi paulò largius cereuiſiam, ſiue albam, ſiue nigram hauſerint, id quod & externæ notæ faciei produnt. Nam & caput non ſolũ bibentibus, ſed tangentibus quoq; calidius ſentitur, et rubicundũ, quod caloris ſignũ eſt, aſpicientibus adparet. Id fit quoniam calor calidis excitatur, augetur, & in corpus diffunditur, & maximè in caput ſua leuitate rapitur. Idem non accidit aquam ſimplicẽ uel hordeaceam bibentibus, utraq; enim refrigerandi uim habet. Deinde quia euaporat in caput, & ebrios potantes efficit. Nihil aũt quod inebriat, frigidum eſt. Calida tantùm caput petunt, calida tantùm ebrietatẽ efficiunt. Ex his ergo omnibus haud obſcurè ſequitur, Cereuiſias eſſe per ſe, & ſua natura calidas, nec refrigerare, niſi ex accidente poſſe. Cæterùm caliditatem augent præter enumerata quædam extrinſecus accedentia, ut pix uaſorum, de qua poſtea.

Quòd aũt obijci poteſt, Cereuiſias ſedare ſitim, ideoq; refrigerandi & humectandi facultatẽ habere, cùm ſitis ex uentriculi orificij ariditate oriatur, Reſpondeo uinũ quoq; remediũ ſitis eſſe, nec tamen humectare, quanquam utrunq; actu refrigerare & humectare non negamus. Itẽ, Cereuiſia cõceditur febricitantibus, nõ igitur calida eſt. Calida enim augent morbum. Reſpondeo, non oẽs Cereuiſias conceſſas eſſe in febribus, ſed tantũ tenuiores, quæ reliquis minus calefaciũt, pleniores

uerò

uerò,ut Dantiſcana et Hamburgenſis,in hoc morbo cauere oportet. Quòd ſi quis morbos frigidos à Cereuiſiæ potu oriri cauſetur, reſpondeo,frigidos morbos ex accidente fieri, cùm uidelicet modus bibendo exceditur. Immoderatus nanq; potus qualiſcunq; fuerit, calorem naturalem obtundit,ut copia lignorũ uiridium ignem extinguit, unde poſtea cruditas frigidiq; morbi omnis generis proueniunt. Quòd autem Cereuiſiæ ſomnum conciliant,fit propter copiam uaporum, in corporibus præcipuè humidis, & hoc commune cum uino habet. Quidam tali argumento utuntur.

Omnia flatuoſa ſunt frigida.
Omnis Cereuiſia eſt flatuoſa:
Ergo omnis Cereuiſia eſt frigida.

Cùm nec cuncta flatuoſa frigida ſint. Nã nec allium,nec cepæ,nec eruca, nec mel crudum,nec uinum dulce frigidum eſt,etiamſi inflent. Ex Cereuiſijs uerò ſolùm recentes turbidæ, aut fæculentæ flatus gignunt,reliquæ nequaquàm. Non igitur ualet argumentum.

Qualis ſit potus Cereuiſia?

Hactenus de temperamento Cereuiſiarũ diximus, & calidas ſiccasq; eas eſſe oſtẽdimus, nunc qualis ſit potus adiũgemus. Neq; enim ſimplex potus eſt,ſed medicamentoſus. Nã et alterat corpora,quod medicamentorũ proprium eſt, et ſubſtãtiam auget,inq; ſanguinẽ cõuertitur,quapropter nutrimen-

nutrimentum eſt. Sunt tamen gradus horum effectuum. Nam aliæ multum, aliæ parum, aliæ mediocriter, uel alterãt, uel nutriunt, ut inſequentibus clarius oſtendemus. Nutriunt autem omnes probatæ Cereuiſiæ, & ſunt boni ſucci, uires roburq́; corporibus addunt, quemadmodum in partibus Septemrionalibus (ubi tantùm eiuſmodi potu incolæ fruuntur, homineſq́; formoſiſsimi pariter, ac robuſtiſsimi inueniuntur) uidere eſt.

Vnde Cereuiſiæ nutriendi uim habeant.

Principiò cõſtat aquam non nutrire. Idem de lupulo quoq; ſtatuẽdum eſt, qui non modò nõ alit, uerumetiam ualde alterat corpora. Nutriendi igitur facultas omnis à frumento proficiſcitur, quod non ſolũ qualitates ſuas in aquã tranſmittit, uerumetiã ſubſtantiam aquæ impartit, cũ qua ita unitur, ut non amplius ſeparari queat, cuius rei euidens nota eſt, quòd frumenta atq; lupuli nõ ſolùm qualitates ſuas amittunt (nam inſipida propemodum ambo redduntur) ſed etiam aliquid ſubſtantiæ, nam aqua craſsiorem ſubſtantiam acquirit. Vis ergo nutriendi in Cereuiſijs, non aquæ, non lupulo, ſed frumento aſſcribatur oportet. Hinc ſequitur Cereuiſias cuiuſcunq; generis fuerint, craſſas, quia plurimum frumenti habent, uberius nutrimentum præbere, tenues ob exiguitatẽ

materiæ, exiguum, & quò craßiores ſiue tenuiores, eò magis minúſue nutrire.

Collatio ueterum & noſtræ Cereuiſiæ.

Veteres potum ex hordeo factum, Zythum, Curmi, uel Phucas uocant, ac mali ſucci eſſe una uoce omnes tradunt, neruis ac cerebro inimicum, flatuoſum, idq; uerum eſt de ipſorum Zytho. Nã ex ſola aqua et hordeo crudo parabatur, non addebant lupulum, quamobrem etiam durare nõ potuit, ſed citò acorem contraxit, unde neruoſa læduntur: uerùm noſtra Cereuiſia durare, & ad uetuſtatem peruenire poteſt. Non igitur ex ueterum *libris de hac iudicium fieri oportet.*

Verũ hoc loco Eobani uerſus opponi poſſunt, autoris ſatis recentis, quem de noſtra, non aliena, aut ueterum, cuius uſus hoc tempore ignoratur, Cereuiſia ſcripſiſſe, uerißimile eſt. Cuius hæc ſunt uerba:

Qui docuit craſſo Cererem confundere ſucco,
Huic iratus erat Bacchus & ipſa Ceres.
Nam Peluſiaci qui laudat pocula Zythi,
Illi nec cerebrum, nec caput eſſe puto.
Renibus & neruis cerebroq; hic noxius humor,
Sæpe etiam lepræ ſemina fœda iacit.

Reſpondeo. Locum illum ad uerbum ferè ex Dioſcoride eſſe translatum. Quod facilè adparebit

bit legenti. Ita enim *ſcribit lib.*2.*cap.* 79.*Zythus ex hordeo paratur, mouet urinam, renes & neruos lædit, et præcipuè cerebri membranis noxius, gignit flatus, mali ſucci eſt, & elephantiaſin facit &c.* Et paulò pòſt: *Quod Curmi uocatur, & ex eodem hordeo fit, & pro uini potu ſæpe uſurpatur; capitis dolores, & malos corporis ſuccos facit, neruisq; nocet.* Conficiuntur & ex triticea fruge huiuſmodi pocula, ut in occidentali Hiberia & Britannia. De Zytho idem Galenus quod Dioſcorides ſentit, qui libro 6. de ſimp. med. fac. ita ſcribit: *Zythus acrior eſt non parum hordeo, & ſucci praui, utpotè qui ex putredine proueniat, eſt & flatuoſus, tum partim acris eſt & calidus, partè uerò plurima frigidus, aqueus, acidus.* Eadem Aegenetæ, & Aëtij, adeoq; *ueterum Græcorum omnium ſententia eſt; ex quibus* Simeon Sethi, Magiſter Antiochiæ *poſtremus in hunc modũ ſcribit:* Phucas *(ſic enim Zythum appellat) ſimplex quidem præparatus frigidus eſt, compoſitus uerò ſiccus eſt & calidus: ac quidem antiqui oẽs exiſtimant, mali eſſe ſucci, & neruis noxium capitisq; dolorẽ efficere. Vtilis uerò eſt aduerſus ſacrum morbum, & ex uino conceptam crapulam ſanguinisq; acuitatem ſedat. Sed enim ſatius eſt unius uſu abſtinere, quòd facilè corrumpitur, qui ex eo fit ſuccus, & neruis nocumentum adfert.* Ferunt etiã, *quòd ebur in eo ad tempus immerſum, maceratur*

maceratur molleſcitq́;,ut cera. Recentiorum autem quidam, priſcorum rationes redarguunt, aiuntq́; hunc in multis eſſe utilem, incolumitatemq́; ac ſanitatem efficere. Et reuera quidem prodeſt ijs, qui calidiore ſunt temperamento, & inprimis uentriculo. Qui uerò per exceſſum calidi ſunt, quiq́; æſtuoſa afficiuntur ſiti, & magis quando duplex eſt, hoc eſt, compoſitus. Sedat enim ſitim, & appetentiam ſuſcitat, & uentrem cit, eſt & quando lotiũ. Iis autem qui ſtomacho udo ſunt, & qui temperatura frigidiores habent, ualde nocet.

Collatio albæ & nigræ Cereuiſiæ.

Quod ad tẽperaturas & uſum pertinet, in genere omnes Cereuiſiæ conueniunt, differunt deinde gradibus, & quælibet ſpecies aliquid peculiare habet. Albæ nigris magis, ſi cætera paria ſunt, id eſt, ſi æquam frumenti portionem habuerint, nutriunt, idq́; ratione materiæ. Nutriendo enim triticum uincit hordeum. Huius rei non infirmum indicium eſt, quòd copioſius lac nutricibus albæ ſuppeditant. Magis etiam uidentur ob eandem cauſam calefacere, ſed facilè non tam craſſitudine, quàm dulcedine obſtructiones uiſcerum, & anguſtiã pectoris difficultatemq́; ſpirandi pariũt.

Collatio ſimplicis & mixtæ Cereuiſiæ.

Quæſtio

Quæſtio hîc mouetur, utrum ſimplex, uel mixta Cereuiſia ſalubrior ſit? Sed hæc quæſtio parum utilis eſſe uidetur. Non enim miſcentur *frumenta, ſicut uinum & aqua, ſed ſicut diuerſæ uuæ, ex quibus unum uinum efficitur.*

Collatio Vini & Cereuiſiæ.

Præter alia innumera dona, quibus Deus Septentrionali plagæ proſpexit, & multa quæ deſunt, & in alijs tantùm regionibus proueniunt, uberrimè cōpenſauit, non minimum eſt Cereuiſia. Quid enim ea ſublata bibituri eſſent homines? quid facerent, quibus nec uinum conuenit, nec contingere per inopiam poteſt, & quorum natura aquam reſpuit? Itaq; clementiſſimus pater, pro ſua inenarrabili bonitate, & erga humanum genus beneuolentia, ne quid ad uitam ſuſtentandam deeſſet, pro uino hunc potum ſaluberrimum monſtrauit, qui omnibus temporibus, et ubiq; locorum parari poteſt, nec ſolùm, ut uina, ab autumni temperatura pendet, nec tantùm ubi calidior cœli facies eſt naſcitur. Hinc meritò uinum Germanicum, uel potius Septentrionale ab omnibus appellandum eſſet.

Cæterùm differt à uino multis modis: uina citius nutriunt, Cereuiſiæ maximeq; triticeæ magis. Bibentes enim Cereuiſiam minus comedunt, quod non fieret niſi copioſum alimentum ſuppeditaret.

ditaret. Adde quod in his terris craſsiora, & etiam robuſtiora corpora reperiantur, quàm ubi uinum tantum in uſu eſt. Nec *dubium eſt, quin hic potus naturæ ſit gratiſsimus & accommodatiſsimus, cùm aſsiduè frumentis, ex quibus paratur, alijsq; rebus ex eadem materia confectis, in cibo utantur.* Natura *enim, ut in alijs omnibus, ita in alimentis quoque aſſuetis maximè gaudet, ut* Hippocrates *autor eſt.* Neque *etiam à puerili ætate uinorum more alienus eſt, ſed tum ipſis moderatè eum exhibere, tũ nutricibus aſſumere tutò licet. Poſtremò non lædit neruos neruoſaq; membra, etiamſi ieiuno ſtomacho bibatur aliquando, ideò nec articulorum dolores, nec podagræ, nec chiragræ, nec cõuulſiones, nec diſtentiones, tã frequentes, quàm ubi uinum tantùm bibitur, apud nos cõſpiciuntur.* Verùm *hæc mala fortaſſe non uino, ſed abuſui, uidelicet quando intempeſtiuè, aut immodicè hauritur, attribuenda erunt.* Quanquàm *autem etiam in Cereuiſijs immodicus uſus ſua detrimenta adfert, ſunt tamen minora illis, nec ita uiolenta.*

Aliæ Cereuiſiarum differentiæ.

Differunt præterea coctione, conſiſtentia, colore, odore, ſapore, ætate, & ratione uaſorum, in quibus continentur, de quibus omnibus ordine breuiter agam.

De Coctione.

Quædam ritè et perfectè coquuntur, quædam uerò malè, uel ob lignorum inopiam, uel propter artificum incuriam. Vocantur igitur hæ crudæ, præcipuè quando lupulus non probè coctus eſt, quæ ſtomachum offendunt, cruditatem pariunt, renibus et ueſicæ officiunt, ſtranguriam ſimiliaq; ueſicæ mala creant. Similiter quando non probè deferbuerunt, uel propter frigus ambientis aëris intenſum, uel cùm ſero fæces admiſcentur, aut quando non ad ſatietatem uſque deferbuerunt, ſed ante iuſtum tempus in dolia diffunduntur. Hæ Cereuiſiæ rarò exactam claritatem ſortiuntur.

De Conſiſtentia.

Quare aliæ alijs craßiores ſint, ſuprà cauſas expoſuimus, nunc hoc adijciendum, craßiores tenuioribus tardiùs cōcoqui, atq; in corpus uniuerſum diſtribui, magis tamen nutrire. Tenuiores uerò contrà citò alterantur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent urinam, & parū alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter.

Vtrum recens aut uetuſtior Cereuiſia ſit craſsior.

Recens Cereuiſia per accidens craſſa eſt, uel potius turbida, uidelicet nondum depurata, & à fæcibus purgata. Purificata uerò tenuior eſt uetuſta. Nam plurimum adhuc aquoſitatis, quæ tempore

pore abſumitur, habet. Quamobrem ſubſtantiam ipſam craßiorem fieri neceſſe eſt.

De Colore.

Tinguntur Cereuiſiæ & frumento & lupulo (aqua ſiquidem perſpicua & alba eſt, omniſq; coloris expers) & quò hordeum magis toſtum, & lupulus maturior eſt, item quò diutius coquitur, utrunq; eò Cereuiſia tum tinctior, tum calidior redditur. Hinc ex colore de temperaturæ gradu colligi poteſt, uidelicet calidiorē eſſe quæ tinctior, frigidiorem quæ remißioris coloris eſt.

De Odore.

Omnes Cereuiſiæ communem quendam odorem, ſicut & ſaporem, habent, per quæ à reliquis liquoribus diſcernuntur. Præter hunc communē etiam quædam peculiares ſibi qualitates, quibus à reliquis facilè dinoſcuntur, poßident. Sunt quæ aromaticum odorem ſaporemq; præ ſe ferunt, quemadmodum ſelectæ Torgenſes, qui utrum ex lupulis, uel coquendi ratione proueniant, mihi nō conſtat. Hæ præterquàm quòd nutriunt & alterant, etiam confortant cor & cerebrum.

De ſapore.

Saporū maior diuerſitas eſt. Præter enim communē omnib. Cereuiſijs, aliæ dulces ſunt, aliæ ſubamaras, aliæ ſubacres, aliæ uinoſum ſaporem habent, quemadmodū quædā ex albis, maximè cū mediam ætatem excedunt, ſicut Goslarienſis, et albæ

Polonicæ. *Reperiuntur & ſubſalſæ, quæ uehementiùs reliquis exiccant, & ſitim magis incendunt, quàm ſedant.*

Verùm hi ſunt natiui ſapores, alieni à negligẽti præparatione, uaſe & ætate contrahuntur. Siquidem quædam Cereuiſiæ aduſtionem reſipiunt, propter ignem immodicum, & agitationem intermiſſam. Quædam fumum aut fuliginem & olent & ſapiunt, uidelicet quæ ſtraminibus, ſtipulis, ramentis lignorum, aut uiridibus nimium lignis, ſiue reſinoſis coquuntur, quod in quibuſdã Thuringiæ locis penuria lignorum accidit. Contrahunt aliquando Cereuiſiæ alienam & ingratam dulcedinem, quando nimis tardè incipiunt feruere, ut ſuprà dixi.

De ætatibus.

Quemadmodum in plantis, animalibus, aliiſq; rebus omnibus, ita quoq; in potu temperamentum uariat, iuxta ætatis curſum, ſed contraria ratione. Quò enim Cereuiſiæ uetuſtiores, eò calidiores, quò recentiores, eo minus calefaciunt. Fiunt enim progreſſu temporis calidiores, conſumpta tenuiore & aquoſiore parte. Vocatur autem decoctum frumenti & lupuli docendi gratia, antequam feruere incipit lixiuium Cereuiſiæ. Hoc à quibuſdam hominibus, mulieribus præſertim, magis irritante gula, & corrupto adpetitu ſtimulãte, quàm neceſsitate poſtulante, hauritur. Turbat

uentrem,

uentrem, inflationes & tormina mouet, non bene concoquitur, nec in corpus bene digeritur, gignit obſtructiones, hypochondria diſtendit, urinam remoratur. Recentes Cereuiſiæ, *nempe quæ adhuc ferruent, aut uix deferbuerunt, eadem mala, ſed minora tamen creant.* Vetuſtæ *cùm aceſcere incipiunt, uentriculum, renes, uterum, neruos, & reliqua neruoſa membra offendunt, urinam cient.* Aceſcunt *Cereuiſiæ non tantùm uetuſtate, ſed etiam lupuli paucitate, & coctionis imperfectione.*

Cauſæ durabilitatis Cereuiſiarum.

Hoc loco non alienum uidetur, cauſas durabilitatis, cùm aliæ celeriter corrumpantur, aliæ uerò diu integræ maneant, ac multam uetuſtatem ferant, referre. Prima *itaq; ac præcipua cauſa eſt quantitas lupuli, cuius munus eſt, ut ſuprà diximus, integrè conſeruare uires.* Quæ *igitur multum lupulorũ recipiunt, diu incorruptæ manẽt.* Quoniam *uerò quæ diutius coquuntur, diutius etiam ſeruantur, ut experientia teſtatur, alteram durationis cauſam meritò coctioni acceptum ferre decet.* Id *eò accidit.* Nam *humiditas quæ alterationi expoſita, & corruptioni aptiſſima materia eſt, coquendo abſumitur.* Facit *ad durabilitatem non parum quoq; uaſorũ diſpoſitio* In *picatis ſiquidẽ non æquè facilè uitiatur, atq; in alijs.*

De loco quid attinet dicere, cùm omnibus perſpectum ſit, alium locum alio ad conſeruandas Cereuiſias, aliasq; potiones, magis eſſe oportunum. Poſtremò in hac re haud quaquam poſtremū ſibi locū aëris temperatura uendicat. Nam aër circūdans calidior iuſto, corrumpit Cereuiſias, & præcipuè in acetum transmutat. Reſoluit enim natiuum calorē, quo res omnes reguntur, fouentur, atque conſeruantur. Hoc reſoluto paulatim potus aceſcunt, & tandem omnino in acetum conuertuntur. Plurimum quoq; momenti ad conſeruādas Cereuiſias crebra inſpectio habet, quæ cauſa œconomica potius, quàm philoſophica eſt, ideoq; in præſentia obiter tantùm attingenda.

De uaſis.

Reſtat ut de uaſis adhuc aliquid adijciamus, hæc uariant pro lignorū diuerſitate, et quia aliquando ſimplicia Cereuiſiā recipiunt, aliquando pice intrinſecus oblita. Picatæ igitur Cereuiſiæ, ut diximus, diutius quidem durant, ſed caput facilè tentant, maximè quibus id calidum & infirmum eſt.

De uitioſis Cereuiſijs.

Etſi hactenus de uitioſis Cereuiſijs, inter reliqua obiter aliquid dictū eſt, tamē nunc certū aliquem locū eis tribuā. Contrahitur igitur primum uitiū à materia. Nam ex mala materia nunquam bonus potus ulla arte parari poteſt, nec uitia natiua

ra emendationem confectione recipiunt. Illud non rarò accidere poteſt, ut res optimæ mala præparatione & negligentia artificum corrumpantur. Hoc modo ex bono frumento & probatiſſimo lupulo, uel crudæ Cereuiſiæ, uel aduſtionem reſipientes proueniunt. Vt maximè autem nec hic, neq; ibi quidquam neglectum ſit, ſed omnia diligenter expedita ſint, ne uel uaſis non probè elotis aut expurgatis, alienum ſaporem concipiant, neue quando non rectè obturantur, exoleſcant, cautio eſt. De acidis dictum eſt.

DE ACCIDENTIBVS ET SVperfluitatibus Cereuiſiæ.

De Spuma.

DVplex eſt ſpuma Cereuiſiarũ. Alia à cauſa interna oritur, uidelicet quãdo feruet Cereuiſia. Altera fit ab externa cauſa, ex fuſione, aut motione. Illa eſt tanquã flos Cereuiſiæ, rara, criſpa, ſeculēta in ſummo natans, et poſtquã Cereuiſia deferbuit, denſatur, et paulatim ſubſidit adq; fundũ deſcendit. Quæ ex fuſione aut agitatione fit ab illa diuerſa, ſpuma eſt, quæ tandem euaneſcit. Spumæ uerò cõſideratio nõnihil ad iudicandũ de Cereuiſiarũ bonitate facit: uariat enim. Hordeacearum rarior ac copioſior eſt, triticearũ uerò pauca denſior, & lactea quodãmodo, uix ſuperficiẽ tegens, quemadmodũ in Hamburgenſi. Durabilis ſpuma in ſuo genere bonitatis nota eſt.*

De Fecibus.

Feces igitur ſunt craſſum & terreſtre Cereui ſiæ ſedimentum, quæ propter grauitatem imum dolij locum occupant. Habent facultatem calidã & ſiccam, flatuoſam, quarum uarius uſus eſt.

De deuteria, ſecundaria Cereuiſia, ſiue lora Cereuiſiæ.

Ex reliquijs hordei & lupuli affuſa cocta aqua & colata fit lora, quæ uiribus & temperamẽto longiſſimè à Cereuiſia, ad aquæ naturam recedit. Quare nec nutrit, nec calefacit admodum, ſed aquæ ritu contrarium efficit.

De medijs Cereuiſijs.

Præter hanc ſunt quædam mediæ Cereuiſiæ, uarijs adpellationibus in Germanica lingua diſtinctæ. De quibus unam regulam tenere ſatis eſt, nempe quò longius à prima diſcedunt, eò eſſe infirmiores, & quò propiores Cereuiſiæ, eò pleniores & efficaciores, ſiue, quò plus ſecundariæ recipiunt, eò debiliores, quò plus primariæ, eò ualidiores. Fiunt enim ex mixtura amborum.

De præcipuis Cereuiſijs, Exempla.

Hactenus in genere de Cereuiſijs diximus, & eas calefaciendi ſiccandiq; uires habere oſtendimus, hinc facile eſt iudicium facere de reliquis generibus Cereuiſiarum, ſiue ex alijs frumentis, ſiue ex leguminibus effingantur. Nunc ut melius ſuperiora

periora intelligantur, & quæ adhuc explicanda reſtant adijciantur, præcipuarum quarundā mentionem facere, & à Dantiſcana, *quam primas inter omnes tenere, & quaſi* Reginam Cereuiſia*rum eſſe non dubitamus, initium facere uiſum eſt.*

De Cereuiſijs Pruſsiæ.

Etſi Pruſsia *multa genera optimarum Cereuiſiarum habet,* Dantiſcana *tamen omnes lōgè poſt ſe relinquit, & quamlibet etiam* Germaniæ *Cereuiſiam uiribus ſuperat, nec ullam quæ ipſi hoc nomine non cedat, reperire eſt. Eſt ſapore & aſpectu grata, plena, multum nutrit, bonum ſanguinē gignit, ſi modicè ſumitur, efficit bene coloratos, & una uncia ualidior eſt, quàm integer ſextarius tenuis alicuius hordeaceæ Cereuiſiæ. Poſſent aliæ tenuiores hac condiri, & uires acquirere, ut deinde alieno præſidio inter mediocres referrentur. Quidam utuntur ea loco pharmaci mollientis aluum, plurimumq́; ſe iuuari experiuntur. Immodicus autem uſus, ſicut aliarum omnium etiam optimarum rerum malus eſt, & morbos graues progignit. Incendit enim ſanguinem, ſuffundit faciem rubore non naturali, lippitudines oculorū parit, podagras, articulorumq́; dolores excitat, cruditates calore debilitato adfert. Modicè igitur bibenda, nempe quantum uires tolerant, non quantum gula adpetit.*

Enumerarem copioſius laudes huius Cereuiſiæ, & peculiare Encomium inſtituerem, ſi argumenti forma pateretur, uerū id Rhetoribus relinquo. Quæ autem maior laus eſt, quàm inter bonas res primas tenere, & ex laudatiſſimis Cereuiſijs alijs anteponi. Ad hanc propè accedit noſtra aulica Cereuiſia, quæ in Martio cocta Martiana adpellatur, eſt tamen uiribus inferior Ciuitatum etiam Cereuiſiæ probantur, ſed gradibus à ſuperioribus longius diſtant. Eſt & Elbingenſis utilis potus, propter bonitatem, & saporis gratiam. Sunt præter has multæ aliæ, quæ in oppidis magnis & paruis, nec non arcibus coquuntur, quæ uiribus multis laudatiſſimis pares ſunt. Sed nomen obſcurum eſt, uel quia in locis procul à fluminibus remotis coquuntur, uel quia optimarum copia mediocres, ut fit, obſcurat.

De Polonicis.

Polonia inprimis albis Cereuiſijs delectatur, quas & uarias, & præſtantes habet, quæ bene nutriunt, bonum ſanguinem gignunt & egregie ſitim ſedant, maximè quæ uinoſi ſaporis ſunt, palatum amplectitur.

De Lituanicis.

Eodem modo & Lituanicas uehementer commendari audio, in quarum tamen natura explorandа nondum periculum feci.

Pomeranicæ.

Ex Pomeraniæ Cereuiſijs præferri audio S[illegible]nenſem, quam nondum guſtaui. Adfertur Colbergenſis ad nos, non contemnenda Cereuiſia. [illegible] in quibuſdam pagis apud nobiles Cereuiſiæ ualidiſsimas, & nullo modo reijciendas.

Marchiæ Cereuiſiæ.

Marchia multas laudatas Cereuiſias habet, ſed præcipuæ ſunt Bernauenſis, Repinenſis, Garlebienſis, & Soltuuedelenſis. Poſtremæ ego primas tribuo. Coquitur enim ex bona aqua, & ſolido frumento: plena eſt, non nimium lupuli habet, palato grata, boni coloris homines plurimi ibi inueniuntur. Garlebienſis, quia triticum uehementer toſtum recipit, facilè ſtranguriam concitat, & fauces, ſi intemperanter ſumitur, ad noctem areſacit. Bernauenſis æſtate præ cæteris in precio eſt. Repinenſis multum ſubſtantiæ habet, plurimumq; nutrimentum exhibet. Habet quælibet et ex his atq; ſequentibus peculiare etiam nomen, ut Brandenburgenſis, antiquus Nicolaus, quòd bibentes ſomnolentos ac ignauos reddit, uocatur. Verùm cognomina ad temperaturarum cognitionem nihil faciunt. Quare nec ſcribenda, nec explicanda.

De Hamburgenſi.

Quemadmodum inter hordeaceas Cereuiſias Damiſcana, ita inter triticeas quas ego quidē guſtaui, Hamburgenſis primum locum ſibi uēdicat,

grati

grati ſaporis eſt, multum ſubſtantiæ habet, copioſum alimentū, et bonū ſuccum præbet, ſanguini bono gignendo eſt, efficit uenuſtum colorem. Colore *enim eleganti non ſolùm puellæ & mulieres, ſed etiam adoleſcentes plurimi ibi conſpiciuntur: ætatę uires, more aliarum triticearum, citò amittit, nec diu durat.* Non *facilè calculum gigni patitur, neque ſolum colorem bonum natiuum reddit, ſed etiam cutem teneram & mundā lotione facit.* Multi *utuntur ea ad ſoluendam aluum per ſe, aut butyro addito* Phryſico. Sunt *qui ad omnes morbos eam ualere non ſecus ac* Cato Braßicam *ſuam, credunt, ideoq; alia medicamenta omnia reſpuunt, totamq;* Medicinam *contemnunt.* Quaſi *uerò omnia mala corporis alui ſolutione tollātur, totaq; ars medica nihil aliud ſit, quàm ratio molliendi, laxandiue aluum.* Sed *hæc omitto.* Immodicè *autem hauſta turpiter faciem deformat, incrementaq; & tubercula multa producit.* Nam *ob calorem ſuperiora potißimum petit.* Quia *uerò plus nutrimenti, quàm ex uſu eſt, capiti accedit, naſcuntur incrementa, tubercula intumeſcunt partes faciei, & quum ſanguis calidior iuſto ſit, ruborem etiam non naturalem excitat, is tandem in plumbeum, deficiente paulatim natiuo colore, degenerat.*

De Lubecenſi.

Lubecenſes ad huius imitationem Cereuiſiam coquunt, Iſraël dictam, iiſdem uiribus, at infirmioribus, itaque quibus caput non admodum firmũ eſt, hæc illa aptior iudicari debet. Conantur & multæ aliæ uicinæ ciuitates Hamburgenſem ut præſtantiſsimam exprimere, uerùm non admodũ feliciter.

De Goſlarienſi.

Goſlarienſis etſi Hamburgenſi conſiſtentia cedit, eſt tamen non minus quàm illa digniſsima laude: Tenuior illa in principio dulcis, poſtea temporis progreſſu ſaporem (ut antea dixi) uinoſum guſtanti præbet, mediam naturam inter triticeas habet, nutrit & calefacit probè, bonum ſanguinem gignit. Fiunt ex eo iuſcula non ſecus ac uino, palato gratiſsima, ac corpori ſaluberrima.

De Embecenſi, & Brunſuicenſi.

Inter omnes ſiue æſtiuas, ſiue tenues hordeaceas, ſiue lupuloſas (ut ita dicam) Cereuiſias, hæ duæ principatum tenent, & longiſsimè tum terra tum mari, propter inſignes ipſarum utilitates, aduehuntur. Sunt enim ualde inter ſe tum qualitatibus ſenſibilibus, tum uiribus cognatæ, adeò ut ſæpe una pro altera uendatur bibaturq́;. Verùm utra præſtantior ſit, non facilè iudicatu, nec pronunciatu ſatis tutũ. Quiſq́; enim ſuam cõmendari,

ri, ac cæteris præferri cupit, alij aliam præferunt. Vt ut autem res ſe habet, mihi Embecenſis magis probatur. Nam ſaporem gratiorem illa habet. Suſpicor Brunſuicenſis aquam, ex qua fit aliquid uitij, ex riuo influente contrahere. Ambæ minus calefaciunt reliquis, minus nutriũt, celerrimè penetrant, urinam mouent, propter ſubſtantiæ tenuitatem, & lupuli naturam, non ita petunt caput, ut pleniores, euehunt aliquid bilis, æſtiuo tẽpore omnibus potibus præferendæ, febricitantibus ut nihil gratius, ita uix quidquã ſalubrius. Brunſuicenſis facilè dyſuriam adfert, & calculum generat. Plurimi enim calculoſi reperiuntur non ſolùm in illa ciuitate, ſed etiam in uicina. Idem de Embecenſi iudicium. Sunt ambæ reliquis frigdiores, quod etſi experientia haud obſcurè confirmat, uidetur tamen in quibuſdam ratione carere, cùm amaritudine, quæ caliditatis nota eſt, uincat alias. Quod etſi non negamus, conſtat tamen ex ſuperioribus, non lupulum tantùm, ſed etiam frumentum conſiderandum eſſe, quod aliæ copioſius habent.

De Roſtochienſi.

Roſtochienſis Cereuiſia utilis potus eſt, æſtiuo præſertim tempore. Quare à quibuſdam pro Brunſuicenſi apud nos æſtate bibitur.

De Cerbeſſenſi.

Hæc

Hæc Magdeburgenſibus præ cæteris hominibus in delitijs eſt. Guſtui nãq; grata, plena, benéq; nutrit, in quibuſdam mingendi difficultatem, atq; urinæ ardorem proritat. Itaq; eiuſmodi naturis cauenda, aut rariſsimè bibenda.

DE THVRINGIACIS.

De Neoburgenſi.

Hæc in Thuringia celebratiſsima eſt, neq; immeritò. Nam multum ſubſtantiæ habet, bene cocta eſt, multum nutrit, calorem genuinum auget, et nulla re quæ ad bonæ Cereuiſiæ conditiones requiritur, caret. Facilè autem caput tentat, hinc quidam eam obcæcare potantes clamant; neq; id mirum eſt, cùm non tam oculis, quàm mente capiantur, ſi immodicè & perinde ut iumenta aquas infundant.

De Erphordenſi.

Dignus eſſet hic potus honeſtiore cognomine, nec uideo, quid in eo deſiderari queat. Nam boni ſucci eſt, uberrimum alimentum corporibus exhibet, ſaporem & colorem non alienum, ſed palato delectabilem, habet. Me primùm cùm Erphordiam uenirem, aliquandiu nominis fœditas ab eius uſu ut abſtinerem mouit, poſtquam autem ſemel eam guſtaui, gratiſsima mihi fuit. Miror aliunde eos adferre potum, cùm domi optimũ ipſi pareant.

Sed

Sed ea eſt hominum natura, ut aliena ſemper ſuis meliora eſſe putent, & nihil admirentur, nihil expetant, nihil in delitijs habeant, niſi quod aliunde adfertur, & quò quid longius aduectum eſt, eò præſtantius eſſe iudicatur.

De reliquis Cereuiſijs Thuringiæ.

In multis Thuringiæ locis pleniſſimæ Cereuiſiæ ob frumenti præſtantiam & ſoliditatem, coquuntur, uerùm quia incolæ lignorum inopia premuntur, et ſuccidaneis parum ad hanc rem aptis, ſtraminibus uidelicet, ſtipulis, uel ramentis uti coguntur, fiunt fumoſæ aut fulignoſæ, ſtomacho ingratæ, minusq; ſalubres, nutriendo tamen plurimum ualent.

De Miſniæ Cereuiſijs.

Miſnia cum qualibet regione Cereuiſiarũ numero, uarietate, bonitate, & præſtantia certare poteſt, nec cuiquam facilè hoc nomine cedit, aliæ tamen alio anni tempore (id quod de omnibus prædictis & ſequentibus in genere intelligi uolo) accommodatior eſt. Nullus etenim potus quantumuis præſtans, omnibus temporibus omnibus naturis æquè confert. Nec ullus tam uilis eſt, qui non aliquando ſit optimus. Quæq; enim loco & tempore ualent.

De Torgenſi.

 Trahit

Trahit ſua quenq; uoluptas, ut poëta ſcribit. Neſcio igitur, utrum magis affectu aliquo, & peculiari quadam proprietate palati mei, an rationibus ad hanc Cereuiſiam ferar. Videtur enim mihi inter omnes excellere, non quidem robore, ſed bonitate egregiè nutrit, boni ſucci eſt, nec ſolùm alit, uerumetiam principalia membra corroborat. Nam odorem & ſaporem aromaticum habet.

De Belgerenſi.

Belgerenſis ut loco, ita uiribus quoque uicina eſt Torgenſi.

De Freiburgenſi.

Hæc propter inſignes utilitates celeberrima eſt. Nam ex bona materia fit, & ſtudioſè conficitur. Ideo quæ bonæ Cereuiſiæ officia ſunt, pulchrè præſtat.

De Vuurzenſi.

Hæc quoq; celebris eſt, non ſine cauſa. In ſumma, non facilè pronunciare eſt, cui ex his primatus ſit tribuendus, adeò laudatæ ſunt omnes.

Dignitas & utilitas reliquarum Cereuiſiarum partim ex prædictis patent, partim à iudicio uulgi, quod in hac materia nullo modo contemnendum eſt, petantur.

De Vuitebergenſi.

Non poſſum ſilentio Cereuiſiam Vuitebergenſem præterire, qua multis annis ſine corporis in-

commodo familiariter uſus ſum. Quæ ſi talis eſt qualis eſſe debet, omni culpa atq; reprehenſione uacat. Quòd ſi cum alijs conferre libet, mediam quodammodo naturam habet inter hordeaceas tenues & plenas. Quòd autem nunc degenerat, & tenuior uſitatò bibitur, hoc cum omnibus ferè cõmune habet.

Epilogus.

Reſtant præter dictas multæ haud dubiè optimæ & ſaluberrimæ Cereuiſiæ, ſed mihi adhuc ignotæ. Sunt & quædam ſatis notæ & familiares, ſed obſcuræ alijs, de quibus tamen nihil in præſentia breuitatis gratia dicam. Ex enumeratis enim de reliquis iudicium facere, atq; quas uirtutes habeant, deprehendere, non erit difficile.

De ijs quæ ex Cereuiſijs parantur.

Varia genera eduliorũ, condimentorum et medicamentorum ex Cereuiſia cõficiuntur, de quib. pauca, ne Lectori tædiũ afferamus, perſequemur.

Vſitatiſſimus cibus ex Cereuiſia eſt, iuſculum ſimplex aut compoſitum, additis ouis & aromatis quibuſdam, ad quàm rem alba nigra accommodatior eſt.

Puls etiã ex Cereuiſia, addito pane in craſſiorem farinam redacto, fieri ſolet.

Cereuiſia cũ largo butyro aut oleo ex oliuis ieiuno ſtomacho ſumpta, mollit & leuiter ſoluit aluum. Ce-

Cereuiſia cum puluere zingiberis condita, egregium cruditatis uentriculi medicamen eſt, quo familiariter utuntur incolæ maritimarum ciuitatum, & ipſe quoque idem non ſine emolumento ualetudinis ſum expertus.

Calami odorati ſiue aromatici puluis cum Cereuiſia hauſtus, emendat uitia uentriculi ex aquæ potu contracta, iuuat coctionem.

Cereuiſia cum puluere Cimini, tormina & inflationes uentris lenit, dolores colicos ex flatibus ſedat.

Alba cutem elegantem & nitidam efficit ſi ea lauetur, quod notum eſt experimentum.

Compertum eſt in his locis, optimè, & breui temporis interuallo ſaginari gallinas & capones, ſi pro aqua cereuiſia potui detur, aut alijs eſcis admiſceatur.

Fit etiam à quibuſdam Chirurgis emplaſtrum ex Cereuiſia, uidelicet, cùm ad ſpiſſitudinem coquitur, quo in antiquis ulceribus utuntur, uerùm ego effectus eius nullam experientiam habeo.

Defeſſis ambulando currendóue Cereuiſia mediocriter calida pedibus impoſita, remedio eſt.

Cereuiſia ſecundaria, cum lupulo recenti denuò cocta, & calidè in ore contenta, mitigat dolores dentium.

De ſpuma Cereuiſiæ concreta, & fecibus, ſiue ſedimento.

Vtuntur piſtores loco fermenti ſpuma Cereuiſiæ denſata, ſiue fecibus. Nam fermentant maſſam, & quia flatuoſæ ſunt panem reddunt rariorem.

Vſurpantur quoque feces ad ænea uaſa purgāda & polienda, ſi p ius in eis aliquandiu maceremur.

Spuma & ſiliquæ frumenti abſtergunt cutis ſordes, eamq; mundam & leuem reddunt.

Ex fecibus Cereuiſiæ, non ſecus atque uini, uinum ut uocant, ſublimatum paratur, ſed illo minus generoſum eſt. Bibitur in frigidis malis uentriculi, & aliorum membrorum. Cauendus autē eius creber uſus quibus caput infirmum eſt. Ad exteriores partes corporis in unguentis rectè adhibetur, potiſſimum ubi partes refrixerunt. Conficitur & ex Cereuiſia, & ex hordeo macerato ſimiliter ſublimatum.

Aqua quæ inter deſtillandum ſeparatur, utilis eſt ad porcos ſagınandos, ſimiliter & fœces.

De Aceto Cereuiſiæ.

Cereuiſiæ degenerant in Acetum, aut ætate, aut calido cœli ſtatu aceſcunt. In quibuſdam maritimis locis coquitur acetum, quod etſi uini aceto inferius eſt, tamen qualitatibus & uſu reſpondet. Ex ſimplici trifariam uſitate componitur. Primum roſaceum, quo ego multùm utor. Vſus eius eſt non ſolum in menſa ad intinctus, ſed magnam gratiam bubulis carnibus aſſandis, ſi madefacti is

factis eo pannis inuoluantur, conciliat. Nam non molles tantùm, ſed friabiles quodammodo facit, & ſapore grato ferinæ modo imbuit. Secundum ex Pulegio conficitur, quod magis medicamenti uice eſſe poteſt quàm ad epulas adhiberi. Præcipuus eius uſus eſt in animæ deliquijs, ſi naribus ſpongia linteolóue adhibeatur. Similiter & Lauendula conditum in capitis adfectionibus plurimum momenti habet.

DE CEREVISIIS FACTItijs, ſiue conditis.

NOn eſt nouum inuentũ Cereuiſias herbis, aut alijs rebus condire, nèc gulæ cauſa, ſed ualetudinis gratia ab hominibus ingenioſis initiò excogitatum. Multò namq; meliùs aſſumuntur, et uentriculum minus offendunt eiuſmodi potiones,

propter Cereuiſiæ conſuetudinem, quàm ſi alio modo medicamenta exhibeantur, & non tantùm minori nauſea bibuntur, uerumetiam uentriculũ, ut ſimplicia pharmaca, non ſubuertunt. Is accipit eas ſine moleſtia, & retinet fideliter, deinde etiam ſuo tempore à ſe tranſmitttit. Quare uſus eius non damnandus, aut negligendus prorſus eſt, ijs præſertim qui ambiguæ ualetudine ſunt, nec alijs pharmacis citra magnam offenſionem uti poſſunt. Scire autem oportet conditas Cereuiſias egregiè quidem alterare, ſed ſimplicibus multo minus nutrire, & medicamenta potius quàm alimenta dicenda eſſe, id eſt, uim medicamentoſam alendi facultatem in ipſis præpollere. Reliquæ enim etſi quoque alterant, tamen nutriendo uincunt. Et quemadmodum ſuprà dictum eſt, tenuiores citius quidem nutrire, ſed minus, ita & hic ſentiendũ, tenuiores celerius uires ſuas exercere, ſed minus craßioribus efficaces. Neq; tamen aßiduè etiam ualetudinarijs conditis cereuiſijs utendum, ſed quando neceßitas poſtulat, ne uidelicet natura propter quotidianum uſum non amplius inde afficiatur, ſed eam more aliorum alimentorum alteret, & in ſanguinem conuertat.

Ratio condiendi Cereuiſias.

Ex herbis, radicibus, floribus, ſiue ſeminibus ritè prius exiccatis, & à ſordibus repurgatis, rectißimè Cereuiſiæ condiuntur. Cùm enim uirides, ſiue

ſiue nondum ſatis exiccatæ ſumuntur, facilè corrumpitur potus, propter humiditatem ſimpliciū alienam. Triplex autem uſitatus conficiendi modus eſt. Alij ſiquidem herbas ſiue radices in lixiuio Cereuiſiæ, ad tertias uel circiter incoquunt. Deinde reliquæ Cereuiſiæ, ut ſimul bulliat, decoctum abiectis plantis commiſcent. Alij tantùm ſiccas materias unà feruere ſinunt, poſtea eximunt. Alij ſiccas tantùm in dolia poſtquàm deferbuerūt Cereuiſiæ ponunt, ita paulatim progreſſu temporis potus abſoluitur. Hoc modo ex abſinthio Cereuiſiæ plerunq; parari conſueuerunt. Eſt & alia ratio ex tempore conficiendi potum abſinthiten, ſiue alium cuiuſcunq; generis, qui non omnibus cognitus eſt. Sumitur Abſinthium ſiccum (exempli gratia) & contunditur, uel manibus confringitur, mox Cereuiſia aliquoties per illud colatur, donec clara iterum fiat, quemadmodum lixiuium ex cineribus parari ſolet. Hoc modo uinum Abſinthite quibuſdam iter facientibus conficere mos eſt.

Exempla. Ex Abſinthio.

Hic potus notiſsimus et receptiſsimus eſt, bibitur æſtiuo tempore ſtomacho etiā ieiuno medicamenti modo. Corroborat enim ſtomachū, adpetitū excitat, bi ē per urinā expellit, abſtergit iecoris, et lienis obſtructiōibus medetur, blioſos iuuat, necat uermes amaritudine, putrefactionē prohibet,

ducit menſes, Pituitoſis uerò uentriculis non ita multum commodat, paulò largius ſumptus, quibuſdam caput implet, grauat, ac ſomnolentum reddit. Vtiliter in declinationibus febrium bibitur. Hydropicis etiam ſalutaris potio eſt.

Ex Roſis.

Quidam Roſis Cereuiſias condiunt, quæ æſtuanti & diſſoluto calore, uentriculo magnum auxilium adfert, refrigerat & confortat cor, uirium reſolutionem ex calore ſanat. Confert & toti corpori ſupercalefacto, ſiſtit modicè aluum, ſi roſæ exiccatæ acceptæ fuerint, ſi uerò recentes, & adhuc uirides imponantur Cereuiſiæ in quibuſdam ſoluit.

Ex Saluia.

Cereuiſia ſaluia condita, caput, ſtomachum, adeoq; omnia neruoſa membra corroborat, iuuat pectus, prodeſt renibus et ueſicæ, confert et mulieribus atq; omnibus morbis neruorũ ex frigiditate ortis, conuulſionibus, reſolutionibus, tremoribus, & ſimilibus. Ad hæc laxas gingiuas emendat, denteſq; firmat.

Ex Hiſſopo.

Hæc Cereuiſia ad pectoris uitia præcipuè accommoda eſt, incidit craſſa & uiſcoſa, quæ in pectore continentur, uocem claram reddit, tuſſim à craſſa materia emendat. Difficulter ſpirantibus ac renibus apprimè utilis. Epilepticis quoq; nõ parum conducit.

Ex Helenio.

Hæc Cereuiſia duplici ratione conficitur. Aut enim cum lixiuio Cereuiſiæ Helenium decoquitur, aut ſiccæ radices in taleolos conciſæ funiculo colligatæ, in dolia poſtea inſeruntur. Vtraq; bona, prior dulcior, craßior, grata pulmoni, lenit pectus, altera efficacior, incidit & attenuat craſſos humores pectori infarctos, & ad excretiones aptos efficit. Conferunt igitur ambæ morbis inprimis pectoralibus, pituitoſis, aſtmathi, difficultati ſpirandi, frigidæ tuſsi &c. Adhæc urinæ meatus obſtructione liberant, præſertim poſterior.

Ex Betonica.

Ex Betonica quoq; à quibuſdam Cereuiſia paratur. Confert capiti, neruis & pectori, iecur obſtructum liberat, confert renibus calculo uexatis, menſesq; prouocat.

Ex Artemeſia.

Ex Artemeſia paratur Cereuiſia, in gratiam & utilitatem mulierum, quibus admodum familiaris hæc herba eſt; conducit utero, craſſos uiſcidosq; humores incidit, menſes mouet, confert & calculoſis.

Ex Pulegio.

Eaſdem ferè uires & Pulegio condita Cereuiſia habet, uerum multò efficaciores. Promouet enim menſes uehementißimè, præterea pectus craſſis humoribus preſſum purgat liberatq;.

Ex Origano,

Hæc Cereuiſia iuuat concoctionem, calefacit uentriculũ, inteſtina & reliqua interanea, utilis in frigidis ac humidis affectionibus.

Ex Lingua ceruina.

Ex hac herba utilis Cereuiſia conficitur, melancholicis, ſpleneticis Dari poteſt etiam non incommodè quartanarijs.

Ex Roſmarino coronaria.

Ex Roſmarino coronaria conficitur Cereuiſia, quæ oẽs reliquas factitias, colore, ſapore, & uiribus exuperat, & proximè ad uini naturam accedit. Eſt colore aureo ſapore & odore aromatico, non tamen medicamentoſo. Infuſa in uitrum, à fundo ſubinde bullas emittit exiguas, perinde atque uina quædam. Hæc mira arte paratur à ciue quodam Brunſuicenſi, habitanti in noua ciuitate non procul à Andreæ templo, homine ingenioſiſſimo, apud quem omnis generis factitiæ Cereuiſiæ ſemper in promptu ſunt. Confortat mirabiliter partes corporis primarias, cerebrum, & cor, ſpiritus animales atque uitales recreat, calorem natiuum auget, appetitum proſtratũ reuocat, melancholicis, & cardiacis aptiſſima eſt potio: citò penetrat, uiſcera obſtructionibus liberat, mulieribus ualde confert, & menſes tardantes egregiè promouet.

Ex Meliſſa.

Hæc

 94

Hæc quoque Cereuiſia confortandi cordis uires habet, & ſpiritus uitales recreandi, confert melancholicis, triſtes animi cogitationes diſcutit, mulieribus uteri iuuandi gratia non inutiliter aſſumitur.

Ex Lauendula.

Non rarò Lauendulæ floribus Cereuiſiæ condiuntur, quæ plurimum caput, ſpinalem medullã, neruosq́; inde ductos confortant. Conducit igitur in omnibus morbis partium neruoſarum ex frigiditate, Apoplexia, Paralyſi, Epilepſia, conuulſione, ſtupore. Datur cum magna utilitate nutricibus ad arcendum comitialem morbum infantium, aut quando adeſt, ad curandum.

Ex Spica.

Quidam pro Lauendula Spica uulgari utuntur. Hæc illâ efficacior quidem eſt, ſed minus grata. Eſt enim uehementer medicamentoſa, & odore minus fragranti.

Ex Iuniperis.

Grana Iuniperi etiam à quibuſdam Cereuiſiæ imponuntur, quæ contra uenena ualere creditur. Confert uitijs renum & ueſicæ, menſtrua prouocat potenter.

Ex folijs Perſicorum.

Quidam durationis cauſa inſerunt folia Perſicorum Cereuiſijs, quæ urinam mouet, ac lumbricos uentris tollit.

Cereui-

pellendas non incommodè ieiuno ſtomacho utuntur: Cæterùm mulieribus uterum gerentibus, tanquàm peſtis nocentiſſima, uitandus eſt.

Ex Caryophillata.

Vſitatus etiam potus ex radicibus Caryophillatæ confectus, magis ut opinor propter ſaporis odoriſq; ſuauitatem, quàm propter inſignes utilitates, quas uulgus ignorat. Confortat autem principalia membra omnia ſua aromatica qualitate, cordiq; inprimis amicum eſt, iuuat coctionem corroborando uentriculum, conducit frigidis capitis adfectionibus, præcipuè uertigine laborantibus ex cauſa frigida.

Ex Ceraſis.

Hæc ferè ubiq; locorum Cereuiſia conficitur. Eſt namq; colore eleganti, ſapore gratiſſimo, calido uentriculo amica, utiliter æſtate bibitur. Quidam contundunt ceraſa cum nucleis, & ſimul Cereuiſiæ inſerunt, quam ego priori præfero, & temperatiorem eſſe non dubito. Eſt enim penetrabilior ratione nucleorum, urinæ mouendæ accomodatior.

Ex folijs Quercus.

Hòc potu quidam utuntur in dyſenteria, pro ſingulari experimento. Neque id ratione caret. Aſtringendi enim facultatem habet, ſiſtit aluum, omnis generis fluxiones ſupprimit, confert ad ſputum ſanguinis, promanantes intempeſtiuè, aut

immodicè menſes coërcet. Corroborat uentricu-lum, iuuat retentionem, prouocat urinam, & quibuſdam dyſuria laborantibus præſentem fert opem.

Ex fructu Prunellorum ſylueſtrium.

Non inutilis eſt hæc Cereuiſia, & à multis magis ex conſuetudine, & aliorum exemplo, quàm certi uſus cauſa conficitur. Habet facultatem refrigerandi, uehementer adſtringendi, ideo omnia, ut quæ ex folijs Quercus fit, ſed multò efficacius præſtat. Confortat uentriculum, fluxiones alui, inteſtinorum, uteriq́; compeſcit. Reprimit etiam extrinſecus impoſita, quæ membris influũt, æſtiuo tempore non eſt incommoda, potiſſimùm ſi à prandio hauſtus ſumatur. Aſſiduum enim eius uſum non probo.

Ex fructibus rubi Idæi.

Hic potus adſtringit, conducit calido, & diſſoluto ſtomacho, non continentibus cibum pulchrè opitulatur, fluxiones omnes generis compeſcit.

Poſſunt eodem modo, alijs quoq; plantis, herbis, ſeminibus, & fructibus, Cereuiſiæ ad neceſſarios uſus condiri. Verùm ego ne prolixitate moleſtiam lectori adferrem, uſitata tantùm elegi, ac uires eorum ſummatim perſtrinxi. Spero meum ſtudium bonis omnibus probatum iri multisq́; qui uarietate delectantur, ac ualetudinis curam agunt.

gunt, aliquid profuturum. Vt autem faci'ius hoc argumentum intelligatur, & nihil inexplicatum relinquatur, totam tractationem de Cereuiſijs in quaſdam concluſiones contrahere operæprecium uiſum eſt, quas nunc ſubijciam, mox breuem earundem explicationem, propter ea quæ ſuprà omiſſa, aut non ſatis dilucidè explicata ſunt, adiungam.

CONCLVSIONES DE NAtura & facultatibus Cereuiſiarum.

I. Cereuiſia eſt potus ex aqua, frumento præparato, & lupulis coctus.
II Cuius uaria genera ſunt, inter quæ hordeaceæ, & triticeæ Cereuiſiæ merito primas obtinent.
III. Harum temperamentum calidum eſſe, cōtra multorum opinionem, aſſerimus.
IIII Etſi autem hordeum ſua natura frigidum eſt, tamen putrefactione & toſtione aliquid caloris acquirit.
V. Triticum cùm per ſe calidum ſit, toſtione calidius redditur.
VI. Lupulum calidum eſſe, tum odor, tum ſapores arguunt.
VII. Aquam frigidam & humidam eſſe conſtat.

VIII. *Cùm igitur potiſſimæ materiæ Cereuiſiarum calidæ ſunt, ſequitur & illas calefaciendi facultatem habere.*

IX. *Idem effectus quoq; manifeſtè oſtendunt. Nam potæ ſenſibiliter calefaciunt corpora, et caput petunt, largiusq; hauſtæ ebrietatem inducũt.*

X. *Hæc non niſi à calida cauſa proficiſcuntur.*

XI *Secundaria Cereuiſia, aut aqua hordeacea ſimplex non calefaciunt.*

XII. *Hæc enim ex aqua & hordeo crudo coquitur, quorum utrunq; frigidum eſt. Illa etiamſi aliquid à materijs Cereuiſiæ participat, id tamen exiguum eſt, ideoq; ſecundaria Cereuiſia ab aqua non multum diſtat.*

XIII. *Differunt ueterum Zythus, Curme, & Phucas Simeonis à noſtris Cereuiſijs, ratione materiæ, & præparationis.*

XIIII. *Nam nec lupulum addiderunt, nec frumentum eodem quo noſtri pacto præparare conſueuerunt.*

XV. *Itaq; ut illæ ab autoribus improbantur, ſic nos has ualde ſalubres eſſe cenſemus, quod color ac robur utentium demonſtrant.*

XVI. *Non enim ſolùm medicamentorum ritu alterant corpora Cereuiſiæ, ſed etiàm nutriunt (aliæ tamen alijs magis, pro frumenti & conſiſtentiæ ipſarum diuerſitate) gignunt bonos humores nec renes, nec neruos, nec cerebri membranas læ-*

dunt.

dunt, nec inflationes faciunt, nec Elephantiaſin, niſi ex accidenti, creant.

XVII. *Triticeæ igitur uberius nutrimentum hordeaceis Cereuiſijs præſtant, quòd triticũ hordeo in nutriendo ſit ualentius.*

XVIII. *Craßiores uerò quia plus frumenti habent, uberius alimentum corporibus præbent, quemadmodum Dantiſcana, Hamburgenſis. Tenuiores contrà ob materiæ paucitatem, minus alunt, ut Brunſuicenſis, Embecenſis, & ex albis quædam Polonicæ atque Lituanicæ.*

XIX. *Fiunt autem non ſolùm copia materiæ, ſed etiam coctione craßiores Cereuiſiæ.*

XX. *Variant & tempore. Recentes admodum ſatis quidem alunt, ſi probè concoquuntur, ſed ægrè penetrant, facilè aluum turbant, inflationes mouent, obſtructiones pariunt, uetuſtæ acidæq; parum alimenti habent, partes neruoſas offendunt, non obſunt tamen illis qui craßis ſuccis abundant.*

XXI. *Sicut nimis recentes, quia non exactè defecatæ & turbidæ ſunt, iure improbantur, ita & quæ in fundo ſunt, eandem ob cauſam uituperandæ.*

XXII. *Eodem modo & reliquæ turbidæ, ſiue fæculentæ omnes, cuiuſcunq; ætatis ſint, inutiles iudicari debent.*

XXIII. *Quæcunq; ſaporem aut odorem ali-*

Præparato. *Ad differentiam crudi, ex quo aqua hordei, & ueterum Cereuiſia conficitur.*

Lupulis. *Ita plerunq; Medici in numero plurali efferunt, ut Syrupus de Lupulis.*

II.

Diuiſio generis in ſpecies.

Varia genera. *Vt ſuprà oſtenſum eſt: Nam ex omnium frumentorum & leguminum generibus poſſunt confici. Sunt tamen hæ duæ uſitatiſſimæ, & propter materiæ excellentiam præſtantiſſimæ, multiſq; modis reliquis omnibus anteponendæ.*

III.

Hæc propoſitio caput eſt diſputationis, et ſummam negocij complectitur. **Reliqua** *enim facilè ac ſine multa contentione tranſigi poſſunt.* **De** *qualitate potiſſimùm controuerſia eſt.*

Contra multorum opinionem. *Omnes enim ferè, non ſolùm idiotæ, ſed etiam Medicinæ periti, uno ore tradunt, Cereuiſias frigefaciendi uim habere.*

IIII.

Sequuntur cauſæ ſiue rationes ſumptæ à priori, ſiue à materia Cereuiſiarum. Occurritur autem tacitæ obiectioni. Quomodo ex frigida materia fieri poteſt calidus potus?

Sua natura. *Per ſe, crudũ, non præparatum.*

Tamen. *Reſponſio.*

Putrefactione. *Ex putrefactione enim ca-leſiunt, cùm reliqua corpora omnia, tum maximè ſemina &c. Gal. Item humor melancholicus, terreſtris, frigidus, & ſiccus putreſcendo incaleſcit. Et putredo ſiue materia putrida calidorum morborum, ut Medici teſtantur, cauſa eſt. Hoc loco obijcitur res putridas frigidas eſſe; quod uerum eſſe minimè inficias imus, ſi planè computruerũt; ſed non quæ putreſcere incipiunt; aut leuem putredinem ſentiunt, ſicut frumentum præparatum, multò minùs quæ adhuc putredinem habent. Differre autem exiccationem quæ ab aëre ſicco & ab igne fit, omnino mihi perſuadeo. Hic ſiquidem præter ſiccitatem empyreuma quoddam à calore ignis accedere non dubium eſt; idq; rationes ſuprà poſitæ aliquo modo oſtendunt.*

Toſtione. *Quæ eſt principium aduſtionis.*

Aliquid caloris. *Nam non uehementem, ſed leuem torrendo calorem concipit.*

V.

Triticum eſſe calidum conſtat.

Calidius redditur. *Hic obijcitur:*

Si hordeum alienam acquirit temperaturam toſtione, Ergo & triticum: & ſi redditur frigidius, ſicut illud, calidius euadit.

Reſpon. Triticũ propriam non abijcit, uerùm præter illã etiã aliquid alienæ caliditatis aſſumit.

VI.

VI.

De lupuli natura, quem quidam lupum, aut lupum ſalictarium Plinij eſſe autumant, fortaſſe ſic dictus, quia ſalicibus iuxta ſepes annaſcitur, nihil relatu dignum apud probatos autores inuenio, Meſue frigidum eſſe memoriæ prodidit, quæ ſententia quàm abſurda & à ueritate aliena ſit, examinanti ſapores & odorem, meridiana luce clarius eſt. Quidam ex recentioribus, Io. Vigo calidum & ſiccum eſſe ſcribit in primo gradu, ſed declinare ad frigiditatem, hoc eſt, leuiter admodum calefacere.

Quoniã uerò de temperatura inter autores non conuenit, ex qualitatibus potius iudicium facere, quàm ſine rationibus alterutrã ſententiã adprobare æquum eſt. Nos ut minimum ſecundũ ei gradum in caliditate & ſiccitate tribuendum cenſemus, quod ex ſecundis ipſius qualitatibus colligi & probari haud magno negocio poteſt. Omnia ſiquidẽ uehementer odorata calida ſunt, quippe cùm uaporum & exhalationum copia non niſi à calore proueniat. Eſſe autem flores lupuli odoratos, experiuntur illi, qui eos autumno decerpunt, aut qui plantam cum floribus pro lecto ſibi ſubſternunt. Implent enim caput, faciunt carybariam.

Verùm multò firmiores à ſaporibus rationes ſumuntur. Principiò conſtat, omnia amara eſſe

calida & ſicca. Amaritudo lupuli uel ex folij u-
nius manſione ſenſibiliter deprehenditur, multò
autem magis dum coquitur, diffuſa amara quá-
litate in liquorem, id ſentitur. Præter hanc qua-
litatem & acrimoniam non paruam habet. Man-
ſa enim & dentibus trita, ſaliuam propemodùm
inſtar pyrethri elicit atq; extrahit. Hæ rationes
liquidò demõſtrant, lupuli flores calidis & ſiccis
ſecundi gradus rebus annumerandos eſſe.

Quòd autem flores lupuli in aqua decocti, nõ-
nunquàm membris inflammatione adfectis emplá-
ſtri modo impoſiti opem ferunt, hinc non neceſſa
riò ſequitur, eos frigefaciendi uim habere. Differt
enim longè quod per accidens fit ab eo, quod pri-
mariè, & per ſe contingit. Imponitur eodem mo-
do uentri in torminibus ex flatibus, quoniam uim
calefaciendi & digerendi habent, non quòd refri
gerent aut conſtringant. Idem iudicandum eſt de
febribus billioſis, & morbo regio. Nam cùm bilem
expurgat, non mirum eſt bilioſam febrem curare.
Regio uerò morbo laborantibus ideo cõfert, quia
aperiendi naturam habet.

VII.

Aliter Phyſici, aliter Medici de aqua loquun
tur. Illi enim nihil aqua frigidius eſſe docent, idq;
uerũ eſt, ſi de puris elementis agitur. Sicut enim
ignis ſummã caliditatẽ, ita aqua extremam frigi-
ditatẽ poßidet, talis aqua ut bibatur nequaquam
idonea

idonea eſt, ſed ingeſta non minus quàm ignis ipſe corrumpit corpora. Medici *igitur de aqua potabili ſunt intelligendi, quæ ita à conditore omnium rerum in uſum hominum, reliquorumq; animantium temperata eſt, ut commodè potari poßit.* Nec *eſt hac uetuſtior potus.* Nam *ante* Noë *tempora, quid aliud quàm aquam bibiſſe homines, qui diuturnitate uitæ, & corporum robore nos longè antecelluerunt uerisimile eſt.* Nónne *etiam nunc in uicinis regionibus homines, qui nunquam in uita potum præter aquam deguſtarunt, inueniri exiſtimas?* Quinimò *uidemus ſæpenumero quibuſdam aurigis aquam cum ſuis equis communem potum eſſe.* Eſt *igitur mediocriter frigida, non per exuberantiam.* Quare *eſt alteratu facilis, & paulo momento alias atque alias naturas maceratione, coctione, aut ſimpliciter admixtione admittit.*

VIII.

Concluſio probationis prioris.

Potiſsimæ. *Non quantitate, ſed qualitate & numero. Plus enim aquæ quàm reliquæ materiæ accipitur.*

Calefaciendi uim habere. *Compoſitum enim ſequitur naturam ſimplicium præcipuorum.*

IX.

Altera probatio à poſteriori, ſiue ab effectibus ſumpta, quæ etiam ſine ullis rationibus ualet. Sed hoc thema ſuprà abundè declaratum eſt.

X.

Frigida enim non ſubuehuntur in caput. Igitur non inebriant. Calida autem utrunque faciunt.

XI.

Suprà dixi, ſecundariam Cereuiſiam eſſe colamentum reliquiarum primæ decoctionis, & fit ut lora uini, colata uidelicet aqua peruinacea. Aqua hordeacea eſt illa uſitata ex aqua & hordeo decoctio, qua uulgo in febribus multum utuntur. Simplex autem dicitur ratione aliarum, in quibus ſemina quædam, uel radices, uel herbæ, aut fructus unà cum hordeo coquuntur.

XII.

Ex hoc ſequitur cauſam caloris Cereuiſiarū, aut in præparatione frumentorum, aut in lupulo ſolo, aut in utroq; conſiſtere.

XIII.

Rationes præcedentis thematis.

Non multum diſtat. Nam calore paululum excedit aquæ frigiditatem, & ſi quid nutrimenti habet, admodum exiguum eſt.

XIIII.

Ne quis ex ueterum deſcriptionibus de noſtra Cereuiſia iudicium faciat, tenere oportet diſcri-

men

men inter utranque, quod ſuprà indicauimus.

Ex præparatione. Et per conſequens, tẽperatura.

XV.

Ratio præcedentis.

Nec frumentum. Nam tantùm aquâ macerabant hordeum, quemadmodum nos potum ex malis ſylueſtribus contuſis, affuſa aqua conficimus.

XVI.

Quod color. Probatio à ſignis. Videmus bibentes Cereuiſiam coloratos reddi. Color autem bonus à bono ſanguine, ſanguis bonus ex probo nutrimento, & uirtute coctrice integrá oritur. Idem robur quoque corporis teſtatur. Nutrimentum enim ſalubre probos humores producit, & robur corporis auget. Vitioſum alimentum cacochymeæ parens eſt. Sed ſi obijciatur, Cereuiſiam ſolùm partialem utriuſq; cauſam eſſe. Reſpondeo, me id non negare, ſed ſi mali humores inde gignerentur, neq; coloratos, neq; robuſtos homines efficerent.

XVII.

Hic opus eſt explicare diſcrimen inter medicamentum & alimentum. Medicamentum dicitur materia, quæ corpus alterare poteſt, ut lupulus, & pleraq; ex Pharmacopolijs ſumpta. Alimentum contrà eſt, quòd à corpore alteratur, et

in aliti ſubſtantiam conuertitur. Inter hæc mediam naturam obtinent, quæ utrunq; ſimul, ſiue æqualiter ſiue inæqualiter præſtant. Eiuſmodi materiæ alimenta medicamentoſa uocantur, quòd pariter nutriant & alterant.

Nec elephantiaſin. Hæc dicuntur collatione ad Veterum Cereuiſias, à quibus huius notæ malæ exiſtunt. Elephantiaſis uerò idem eſt, quod uulgo et in ſacra ſcriptura lepra nominatur.

Niſi ex accidente. Niſi Cereuiſiæ uitioſæ fuerint, aut immoderatè uel intempeſtiuè hauriantur. Nam res etiam optimæ ac ſaluberrimæ abuſu degenerant, & alienos à ſua natura effectus producunt.

XVIII.

Compoſitũ ſequitur ſimpliciũ naturã, ut dixi.

XIX.

Siquidem nutriendi uis à frumento pendet.

XX.

Cauſæ craßitudinis ex ſuperioribus patent. Quòd autem coquendo craßiorem conſiſtentiam acquirat, præter alia argumento eſt Emplaſtrũ de Cereuiſia, cùm tamdiu coquitur, dum emplaſtri modo lineo panno induci poteſt.

Eſt & tertia cauſa conſiſtentiæ ætas, at duæ poſteriores cum prima coincidunt. Nam cùm aqua minuitur, craßitudo augetur, ſiue id coctione, ſiue ætate fiat.

XXI.

Inflationes. *Propter feces, quæ flatuoſæ ſunt.*

Qui craſsis ſuccis abundant. *Habent enim uim aliquam incidendi & attenuandi humores craſſos & pituitoſos.*

XXII.

Inter uitioſas Cereuiſias etiam fæculentæ ratione fundi reputantur. Feces enim quocunq; modo admiſceantur, Cereuiſiam uitiant.

XXIII.

Quædam ætate ſunt turbidæ, ut recentes quædam, ex aliqua occaſione externa, uidelicet agitatione uaſis, aut cùm una uice ſimul omnis ex uaſe extrahitur. Ita enim commoueri ac turbari Cereuiſiam neceſſe eſt.

XXIIII.

Quando Cereuiſiæ peculiares ſibi ſapores admittunt, uitioſæ cenſendæ.

Crudæ. *Contrà. Cereuiſiæ ſunt coctæ, Ergo non crudæ. Reſpondeo. Eſt æquiuocatio. Crudum aliquando dicitur omnis coctionis expers, aliquando quod non probè aut perfectè coctũ eſt. Hoc modo Cereuiſia crudæ dicuntur, lupulo non ad ſatietatem percocto &c.*

XXV.

Medias uoco, exempli gratia, quæ nec crudæ, nec aduſtæ, non nimis recentes, nec nimis antiquæ ſunt.

PARS

PARS SECVNDA:

DE MVLSA.

PRAEFATIVNCVLA.

IN hac parte breuior ero: Nam pleraq; ex ſuperioribus dijudicari ac cognoſci poſſunt. Etſi autem non minor uarietas eſt Mulſarum quàm Cereuiſiarum, non tamen prolixa oratione, & multis exemplis utar, ſed præſens argumentum paucis expediam, deinde totam materiam in propoſitiones redactam, atq; à me publicè diſputatã, ſubiungam. Nec dubito, quin hæc ſimplex ratio explicandi, & breuis præcipuorum locorum enumeratio grata futura ſit diſcendi cupidis. Sequor conſilium Horatij:

Quidquid præcipies eſto breuis, ut citò dicta
Percipiant animi dociles, teneantq; fideles.

Malo

Malo enim neceſſaria tantum, atque ad rem pertinentia enumerare, quàm oſtentatione copiæ, alienis proculq; accerſitis orationem nimium extendere.

DE MVLSA.

Multis in ore eſt dictum Pollionis Romuli, & paßim à literatis hominibus citatur. Sed pauci mulſum rectè diſtinguunt à mulſa.

Sunt igitur principiò adpellationes diſcernendæ, & utrique potui ſuum nomen tribuendum, ne indiſtinctis uocabulis rerum uires confundantur.

Mulſum autem diuerſum eſſe à Medone, ut quidam nominant, uel ſolæ etymologiæ Græcarũ apellationũm luculenter confirmant. Hoc enim Hydromeli dicitur, quaſi potus ex aqua & melle confectus, alio nomine melicraton. Illud Oenomeli, quia ex uino & melle comparatur. Latinè mulſum, & mulſa (ſubſtantiuis nimirum, uinũ, aqua, omißis) efferuntur. Cæterùm mulſum ſimplex hoc tempore, quod ſciam, in Germania, aut apud nos, non eſt in uſu. Quidam inter pocula ſaccharum uino, non ualetudinis, ſed palati gratificandi cauſa admiſcent: qui potus ſuauior illo, nec minus ſalubris. Conficitur tamen non rarò mulſum in maritimis ciuitatibus, conditum aromatis, cinnamomo, zingibere, galanga, nuce aromatica, ma-

cere, granis paradiſi, cardamomo, caryophillis, croco. Interdum piper, præſertim longum, additur. Sunt qui aliquot grana gnidia adijciunt, ſed non ſine periculo bibentium. Vocatur hic potus uulgo Claretum, & Hippocras, ueteribus mulſum aromatice dicitur. Alij loco mellis ſaccharum accipiunt.

4. Mulſa noſtra à ueterum, ſi materiam ſpectes, parum admodum diſtat. Illa ex aqua pluuiali magna ex parte conficiebatur, noſtra ex quacunq;. Additur noſtræ aliquid lupuli, ut diutius durare queat. Neq; enim mel alieno adminiculo multùm indiget, cùm alioqui ſua natura non facilè corrumpatur, niſi nimia aqua dilutũ, ſed alia potius corpora integra diutiſſimè ſeruet. Ex ueteribus quidam fermentum Mulſæ, eo ut opinor conſilio, quo nos lupulum adiecerunt, uel potius ut citò & bene ferueret. Quemadmodum Poloni & Lituani potui ſibi familiariſſimo ex uulgari branca urſina facta, fermenti aliquid inijciunt. Vincitur autem ſimplex & frugalis illa uetuſtas, tum uarietate, tum præſtantia Mulſarum, à noſtro ſeculo, uentri gulæq; deditiſſimo. Subinde alia atq; alia gulæ irritamenta, non ad ſanitatem conſeruandã, aut uitam prorogandam, ſed ad uoluptatem, ad perniciem mortalium, & præmaturam mortem accerſendam excogitant. In qua arte quò quis fælicior & ingenioſior iudicatur, eò celebrior habetur.

betur. Adeò paulatim mundus à priſca illa integritate degenerat, & deterior fit. Sed non propter abuſum res bonæ negligendæ ſunt.

Mulſa eſt potus præſtans, maximè idoneus hominibus, has regiones incolentibus, in quibus mellis optimi ſumma copia, uini boni magna inopia. Et quid quæſo aliud Mulſa eſt, quàm uinum arte confectum? Sententiæ noſtræ ſuum Plinius addit calculum, libr. 14. cap. 17. his uerbis: Fit uinum ex aqua & melle tantùm. 5.

Quid putas Nectar, potum deorum, à poëtis celebratum, atque laudibus in cœlum uſque elatum, aliud eſſe quàm mulſam, quæ ex aërea materia, ut ille dicit, orignem ducit? Ea enim appellatio uino tribui non poteſt, multò minus cereuiſiæ, quæ à ueteribus ad unum omnibus ſcriptoribus culpatur. Cùm itaque nullum ſit tertium, non uideo cui Nectaris adpellatio quàm Mulſæ conueniat. Nectar.

Conditur etiam mulſa uini cereuiſiarumq; modo herbis & aromatis, ſed tamen parcius. Quæ ex Helenio fit, ſi ritè paratur, uitijs pectoris ſaluberrimum auxilium eſt, nam Mel & Helenium utrunque per ſe pectori eſt amiciſſimum. Ex Zedoaria facta obſtat uenenis, robur addit ſtomacho, faſtidia diuturna tollit. Quæ uarijs aromatis cõditur, ac præcipuè cariophyllos præ ſe fert, alibi mulſa aromatices, hic cæſar antiquus appellatur:

pellatur: cauſam non uideo. Vtiliſsimus potus eſt, in frigidis & humidis membrorum nutritiuorum uitijs, nec nõ in pectoris intẽperaturis. Similter in morbis neruorum frigidis, apoplexia, paralyſi, epilepſia, ſpaſmo; ita tamen ut medicamentorum lege ieiuno ſtomacho modicè deguſtetur, non ad ſatietatem bibatur.

6. *Mulſa ſimplex temperamentum mellis habet, nec opus eſt multis argumentis ad confirmandam hanc ſententiam, ſi quis ſuperiorum meminit. Porrò mel eſſe calidum & ſiccum in ſecundo gradu, medicorum nemo non profitetur. Habet facultatem extersoriam, eſt tenuium partium, ſecundum magis & minus, pro pabuli apum uarietate. Nã maximè tale eſt, quod prouenit ubi thymus copioſè naſcitur. Cùm autem tenuium partium ſit, neceſſariò etiam aliquid acre poßidet, per quod uentrem ad excretionem irritat. Inflat quoq; mel. Sed coquendo quidquid flatuoſum eſt, in ſpumã abit, abijciturq;. Quòd ſi & extergendi uis melli adimatur, magis ad urinã ciendam idoneũ, itemq; ad alimenti diſtributionem ac nutritionem aptius redditur. Adimitur autem coctione, quod fit, dũ mulſa paratur.*

Hæc igitur dum adhuc cruda eſt, inflationes mouet, tormina excitat, aluum ſoluit, exiguam alimoniam corpori præbet, uocaturq; à Medicis mulſa cruda, de cocta in ſequentibus dicam.

Hic

Hic quidam inferunt: Mel habet aëream natu-ram. Nam poëtæ mel aëreum, item roſcidum uo-cant. Non igitur ſiccum, ſed humidum eſt.

Reſpondeo. Aliter Phyſici et poëtæ, aliter Medici rerum temperaturas æſtimant. Fortaſſe mel aëris qualitates habet, ſi ad totam naturam comparetur. Nos uerò de ea comparatione, quæ ad hominem fit, Medicorum more, hoc loco intelligi uolumus. Neq; uerò ex rore tantùm apes mel colligunt, ſed etiam ex plantis, præcipueq; floribus ipſarum. Ros ſiquidem inſipidus, & aqueæ natu-ræ eſt, omniſq; coloris expers. Nam quid eſt aliud, quàm uapor in plantis condenſatus? An uerò qualitates plantarum in guttulas adhæreſcentes tantillo tempore tranſmigrent, alia quæſtio eſt. Atqui ego id fieri non poſſe arbitror. Nam plantæ ſapores ſuos & colores non ſolùm contactu ſuperficiali, rebus communicant. Si ſolus ros eſſet materia mellis, fruſtra à Meridie æſtiuo tempore illo calore ſolis iam antè depaſto, apiculæ circumuolitarent, quærentes alimoniam, nec promiſcuè omnibus plantis inſiderent, ſed tantùm proxima quæq; aut quæ roris plurimum haberent, expeterent. At experimento conſtat, eas ex omni genere poſſe aliquid colligere. Hinc tanta diuerſitas odoris, coloris, ſaporiſq; in melle inuenitur. Non tamen negamus, eas quibuſdam magis gaudere, quàm alijs. Delectantur enim certis plantis, et

quarundam herbarũ ſucco ſuauiſsimè fruuntur: quemadmodũ Meliſſa, quæ ob id ab apibus Græcè Meliſſophyllõ, Latinè Apiaſtrũ nomẽ adepta eſt.

Reperitur in quibuſdam locis, ut in Sardinia mel amarum, propter abſinthij abundantiam, quo apes eò loci potiſsimum, deficientibus familiarib. herbis, nutriri coguntur. Cùm itaq; mel calidum & ſiccum ſit, quis dubitat idem temperamentum Mulſam habere? Mirari tamen quibuſdam hoc loco ſubit, ſi calida & ſicca eſt (ut nos affirmamus) cur Hippocrates febricitantibus, quibus frigida & humida, utpote contraria, competunt, & alijs acutis morbis correptis, exhibeat. In cauſa eſt præparationis modus. Nam illa mulſa, qua in febribus utuntur, ualde tenuis & aquoſa eſt, non, ut noſtra, plena, non caput petit, non aquæ modo in præcordijs moram trahit, citò tranſit, properat, & ad ueſicam celeri motu contendit, non eſt ingrata uentriculo iecoriq;: non igitur nocet, ſed confert.

Sed hoc loco aliquis ſubijciat: Eſto uera eſſe, quæ de tenui ſiue aquoſa mulſa dicis, ſed cur media æſtate, in feſto D. Ioannis, cùm aër calidiſsimus eſt, & bilioſus humor in corporibus mortalium dominatur quàm meraciſs. cum magna ſolennitate bibitur, idq; diuturna experientia à multis rationibus comprobatur, nec ab ullo hactenus reprehenſum eſt? Grauis eſt obiectio, & quæ-

ſtio

ſtio difficilis explicatu. Ego ſuperſtitione potius, quàm ratione illũ morem primũ in Germaniã, aliásq; regiones inuectũ eſſe opinor. Nec credo quenquam, probabilẽ ſaltem cauſam eius rei, reddere poſſe.

Quoniã uerò Mulſa gradibus differt, ſcire o- 7.
portet, eam uires ſumere aut à mellis præſtantia,
quo hæc regio etiã cũ Attica certare poteſt, aut 8.
à copia, quæ nõ eſt certa menſura circũſcripta, a-
lij alijs plus, alij minus recipiunt.

Facit etiã plurimũ ad hanc rem, coquendi modus, qui non parũ uariat, in quo ſumma rei poſita eſſe uidetur. Nam ex eodẽ melle, eodem loco diſsimilis potus effingitur. Sed de hac re nihil in præſentia dicã. Ergo cùm oẽs cauſæ, quas cõmemoraui, concurrunt, generoſiſs mulſa fit, quæ tũ calefaciendo, tũ nutriendo, alijsq; effectibus reliquis præcellit. Sunt tamen quædã notæ, quibus gradus deprehẽdũtur, ab odore, ſapore, coloribusq; ſumptæ. Colorẽ à melle accipiũt, mel, ut dixi, à plãtis. Idẽ de ſapore ſentio. Cuius rei euidens teſtimoniũ in melle Ericæo apparet, quod et olfactu & guſtu ex Erica factum eſſe perſpicuè deprehenditur.

Colorum uerò plures cauſæ ſunt. Crudæ enim uel leuiter tantũ coctæ, mellis colorẽ retinent, reliquæ nõ item. Quæ enim ex uirgineo melle, ut uocant, in tilietis collecto, paratur, ſubalba eſt. Quæ uerò ex alijs mellis generibus coquuntur, flauæ

ſunt,& quò magis coquuntur,eò magis color intenditur,adeò ut quædam paſſei coloris inueniantur. Hæc colorum commemoratio & obſeruatio
9. *ad iudicium de bonitate plurimum facit. Quò enim color lõgius à primo recedit, eò mulſa fit ualidior,plus calefacit,plus nutrit. Et quanquã probè cocta probè alit,non tamen omnibus naturis,ſi-*
10. *cut nihil aliud quantumuis bonum conuenit:Bilioſis ſiquidẽ iuuenibus aduerſatur, ac in calidis in*
11. *bilem potius quàm ſanguinem bonum cõuertitur. Pituitoſis uerò nisi uenarum obſtructionis periculum fuerit,& ſenibus adprimè utilis eſt potus, prodeſt frigidis morbis,maximè cerebri partium neruoſarum articulorum,iuuat pectus, ſedat tuſim,ſpiritum educit mediocriter, confert renibus & ueſicæ,calculi generationem impedit Recens uerò aut nõ ſatis bene cocta,inflationes,tormina, colicosq; dolores excitat. Cruda uerò omninò aluum magis ſoluit,probè autem cocta magis nutrit.*

Peculiarem etiam facultatem Mulſa habet,aduerſus quædam ueneni genera,ſi quis Apollinarẽ, aut Solanum furioſum ſumpſerit,potu melicrati iuuatur,atq; liberatur.

12. *Poſtremo de præſtantia Mulſæ adhuc ſcrupulus reſtat. Columella enim,autor grauis,et nequaquam contemnendus, tilias, ex quarum floribus Lituanicum illud præſtans mel colligitur,improbat.*

bat. Ita namq; libr. 9. cap. 4. de apum paſtionibus ſcribit: Attiliæ ſolæ ex omnibus ſunt nocentes &c. Quocirca cùm pabulum apum uitioſum ſit, quomodo bonum mel ex eo fiet, & quomodo ex malo melle bona mulſa parabitur? At experientia conſtat, reprehenſione indignas eſſe, cùm flores ipſarum non lædant, ſed plurimum caput corroborando iuuent. Singulare enim remedium comitiali morbo ex tiliæ floribus deſtillatio elicitur. Non autem niſi cerebrum confortarent, aduerſum epilepſiam uim haberent. Adde quòd hoc mulſæ genus non ſolùm incolis harum regionum ſit familiariſſimum, ſed etiam principatum, iudicio bibentium obtineat. Longa enim experientia, quæ omni autoritate potior eſt, teſtatur, potum eſſe ſalubrem, & naturæ amicum. Sed deſinam plura de Mulſa referre, ne eorum quæ ab initio promiſi, parum memor uidear. Fortaſſe hoc argumentum retexendi atq; latius explicandi dabitur occaſio. Verùm priuſquàm themata ſubiungam oſtendam, quid apomeli ſit, potus Mulſæ cognatiſſ. quo quidam pro uera Mulſa utuntur. Sic enim præparatur: Accipiuntur faui melle pleni, colore albo, mel pellucidum committes, quod manibus expreſſum optimæ fontanæ aquæ admiſcetur.

Nunc Themata ſubſcribam.

I.

Pollio Romulus centeſimum annum excedens, à D. Auguſto hoſpite interrogatus, quà nam ratione maximè uigorem illum animi corporiſq; cuſtodiſſet? Reſpondit, intus mulſo, foris oleo, ut Plinius memoriæ prodidit.

II.

Id de mulſa ſiue medone, ut uulgo appellant, nequaquam intelligi poteſt.

III.

Eſt etenim mulſum potus ex melle & uino confectus, uel eſt uinum melle conditum, quod Græci Oenomeli uocant.

IIII.

Medo uerò eſt hydromeli, Melicratum, ſiue aqua mulſa ueterum, quamuis ratio conficiendi nonnihil uariat: additur enim aliquid lupuli, durationis gratia, quamobrem & longè diutius quàm ueterum, hydromeli noſtrũ conſeruatur.

V.

Etſi autem à mulſo diuerſus eſt, nihilominus tamen magnũ in uita, in his potiſſimũ regionibus, uſum habet, et proximè ad uini naturam accedit.

VI.

Vis eſt illi calefaciendi & exiccandi. Nam mel calidum & ſiccum eſt, cuius temperaturàm præcipuè refert.

VII.

VII.

Alius tamen alio in calefaciendo, & exiccando, pro mellis bonitate, menſura, & coquendi modo, efficacior eſt.

VIII.

Nã qui præſtantius, et copioſius mel recipit, et qui largius coquitur, ualidiſsimè utrunq; præſtat.

IX.

Nutrit etiam non parum hic potus, ſi probè in uentriculo, & epate coquitur. Neq; enim id in qualibet natura promiſcuè fieri poteſt.

X.

Sicut enim pituitoſos, hoc eſt, frigidiores & humidiores iuſto, tum alterando, tum nutriendo egregiè iuuat, ita bilioſis, et qui leui occaſione obſtructione uiſcerum corripiuntur, aut qui ructibus nidoroſis (quos quidam ardorem ſtomachi nõ incommodè nominant) expoſiti ſunt, res admodũ inimica eſt.

XI.

In calidis ſiquidem facilè in bilem conuertitur, maximè qui meratior eſt, dilutior uerò aquoſiorq́; non item.

XII.

Præſtantiſs. medo eſt, qui ex melle, quod ex floribus Tiliæ congeſtum eſt, coquitur, infimus autẽ qui ex Erico, minimè omniũ generoſo melle conficitur, cenſeri debet.

DISPVTATIO DE EBRIetate.

I.

Ebrietas eſt contra naturam, & homine Philoſopho indigna.

II.

Nam & corporis, & ingenij uires debilitat atque corrumpit.

III.

Hinc pallor et genæ pendulæ, oculorũ ulcera, tremulæ manus, effundentes plena uaſa (quæ ſit pœna præſens) furiales ſomni, & inquies nocturna, premiumq; ſummum ebrietatis libido portentoſa, ac iucundum nefas. Poſtero die ex ore balitus fœtidi, & ferè rerum omnium obliuio, morsq; memoriæ, ut Plinius ſcribit.

IIII.

Phyſicè & moraliter uerum eſt: Quicquid eſt in mente ſobrij, eſt in lingua ebrij.

V.

Nec expeditior ratio eſt, explorandi naturas & uoluntates hominum, quàm per ebrietatem.

VI.

Hæc ſiquidem temperamenta optimè demonſtrat, & in apricum producit.

VII.

In alijs enim alios effectus, pro tẽperaturarũ diuerſitate, producit, quos ut elegãtiſ. ita ueriſſimè ſequentib. uerſibus Ouid. expreſſit: Vi-

Vina parant animos, faciuntq; caloribus aptos:
Cura fugit, multo diluiturq; mero.
Tunc ueniunt riſus, tunc pauper cornua ſumit,
Tunc dolor, & curæ, rugaq; frontis abit.
Tunc aperit mentes, æuo rariſsima noſtro
Simplicitas, artes, excutiente Deo.

VIII.

Eſt autem Ebrietas nihil aliud, quàm perturbatio mentis, & omnium actionum eius, ex immodico potu profecta.

IX.

Verè dixit Seneca, Conſuetudine inſana uitia uino contracta, etiam ſine uino ualere.

X.

Nam conſuetudo potandi temperamentum natiuum etiam optimum alterat, & alienum accerſit.

XI.

Ex his ſequitur, Ebrioſos neq; ad Eccleſias, neque ad Scholas, neq; ad ulla alia publica munia idoneos aut admittendos eſſe, ſed tanquàm fucos à reliquis procul remouendos.

DE CAVSIS, PRAESERVATIONE, ET CVRAtione Ebrietatis.

Tres diſputationes, ingenij iuuentutis exercendi gratia, in Regiomontana Schola propoſitæ.

EPIGRAMMA.

In diſputationes de Ebrietate.

Ebrietas commune malum, ſuauiſsima peſtis,
Hæc mea per titulos fama feretur ait:
Illa ego terrarum domitrix regina malorum,
Quæ clarum toto nomen in orbe gero.
Dux ſcelerum ſuprema uocor, uicijq; magiſtra,
Nil niſi dulce malum, nil niſi dulce nefas.
Mors animi, gratusq; furor, blandumq; uenenum,
Morborum placidus fons, & amica lues.
Gurgulio, fundi baratrum, cenſusq; uorago,
Vltio ſum præſens, ipſaq; pœna mihi.
Syrtis, Hydrops, Syrē, Scylla, inſaciata Charybdis,
Grandior & Furijs omnibus eſſe feror.
Nam quæ geſtarum mihi ſurgat gloria rerum,
Notum eſt eöis, occiduisq; plagis.
Nullus erat ſæuis unquam bellator in armis,
Qui dederit gelidæ millia plura neci.
Nemo tot impunè cædes, tot funera nemo
Addidit, ac noſtræ ſæpe dedere manus.

A 2

At mihi quæ generis ſeries ab origine pergat,
Aut quæ ſunt partus pignora chara mei.
Quæ mala quātaq; damna ferā mortalibus ægris,
Quo ſim uicta modo, quo reprimenda metū.
Iſta iuuentuti referunt cauſasq; latentes,
Candida ſincero pectore ſcripta dabunt.

Dauid Mileſius Niſſenus.

IOANNES PLACOTOmus Lectoribus. S. D.

MAgnam uim in omnibus negocijs, maximèq; in his communibus ſtudijs, habet cauſarū cognitio & obſeruatio. Adeò ut uerißimè Poëta ab omnibus prudentibus dixiſſe æſtimetur: Felix qui potuit rerū cognoſcere cauſas. Vera enim noticia rerū nihil aliud eſt, quàm cauſarū cognitio. Quemadmodū et Ariſt. Philoſophorum acutißimus, memoriæ prodidit, qui tū demū nos ſcire aliquid ſcribit, cùm cauſas perſpectas habuerimus. Quare in cognoſcendis cauſis plurimū operæ et diligentiæ ſtudioſis omnibus ponendū eſt. Cuius rei nos hîc tanquā paradigma quoddam propoſuimus, non de omnibus cauſis, ſed de una quadam diſtributione, quæ non perinde nota eſt cunctis, ut uulgares diuiſiones, Nam uir Doctißimus Philippus

lippus Melanthon, non ita pridem eam diuiſionem ex Medicorum Schola haud dubiè propter inſignes utilitates, in ſuam Dilecticam & Phyſicam tranſtulit. Videtur autem, ut pleraq; alia ignota, imperitis obſcura, atq; non neceſſaria. Sed plana & perſpicua eſt, ſi tantum notum exemplum ſumatur. Quale hoc eſt de Ebrietate, heu nimiũ nota & uſitata materia, ideoq; facilimum, nec ullis ambagibus obnoxium. Habet enim externas cauſas euidentes, potiones uidelicet, omnis generis inebriandi facultate præditis. Deinde potus ingeſtus non ſtatim inebriat, ſed uim tantùm habet inebriandi. Differt tamen ab altera cauſa, quæ in corpore nondum exiſtit. Tertiò, ſunt uapores ueræ & propinquæ cauſæ, quæ immediatè turbant ſpiritus animales, cerebriq; actiones offendunt. Hæ unà cum effectu fiunt & deſinunt. Ad hæc & alterius cauſarum cuiuſdam diuiſionis mentionem fecimus, quæ profectò etiam ualde utilis eſt. Quod cùm ita ſit, non dubito, quin candidi lectores noſtrum ſtudiũ ſint probaturi, quod ad nullam aliam rem, quàm ad publicam utilitatem ſpectat & deſtinatum eſt. Sunt autem (ut id obiter propter imperitiores adijciam) cauſæ externæ, quæ extra corpus exiſtunt, uulgo remotæ dicuntur, Medicis uerò προκαταρκτικάς. Internæ, quæ in ipſo corpore ſunt, Medici antecedẽtes & προηγουμένας, uulgo mediatas, aut potẽtiales uocant.

uocantur. Hæ quādiu quieſcunt, talem adpellationē retinent, ſicut potus recens ingeſtus non mox agit, nec cibus aſſumptus ſtatim nutrit. Vbi uerò mouentur, & agere incipiunt, uocantur coniunctæ, eò quòd effectui cohærent, & coniunguntur. Dialectici immediatas, Phyſici actuales, Medici quidam συνεκτικὰς adpellant. Altera diuiſio cauſarum effectricum notior eſt, & ex uocabulorum natura facilè intelligi poteſt, συνεργὸν enim cum alio agit, nec per ſe effectum producere poteſt, ac propriè de efficiente dicitur, συναίτιον concauſa, quòd cum alia concurrat, & coagat. Hæc tamen paulò latius mihi patere, quàm præcedens uidetur. Vtraq; cauſa partialis adpellatione comprehenditur.

CONCLVSIONES DE Ebrietate.

Iuſtè ebrietas ab omnibus ſanis hominibus re- 1.
prehenditur, & tanquam peſtis ſummè uitanda damnatur.

Eſt enim contra naturam, quod tum à priori, 2.
tum à poſteori conſtat.

Omne enim immoderatū, naturæ (quæ in ſym- 3.
metria quadam elementorum conſiſtit) inimicum eſt.

Ebrietas etiā moleſtat tum corpus, tum men- 4.
tem, & uarios grauiſſimosq; morbos parit.

5. *Cauſa ebrietatis* συνεκτική *coniūcta, ſiue immediata eſt uapor halituoſus, contentus in capite, turbans ſpiritus animales.*

6. Προηγουμένη, *antecedens, ſiue mediata, eſt potus immodicus in uentriculum ingeſtus.*

7. Προκαταρκτική *ſiue externa, eſt potus calidus halituoſus, ut* Vinum, Mulſa, Cereuiſia.

8. Συναίτιον, *ſiue* συνεργόν, *eſt calor uentriculi eleuans uapores à potu ingeſto in caput.*

9. *Sunt &* συναίτια *cibi halituoſi, fumoſi, quēadmodum allia, cæpe, raphanus.*

10. *Subiectum ebrietatis eſſe cerebrum, in confeſſo eſt.*

11. *Inter omnes naturas facillimè, quæ calida & humida capita habent, inebriantur, quemadmodum pueri.*

12. *Facilè & debilia capita, eò quòd cauſæ reſiſtere nequeunt, inebriantur, id quod ſenibus & conualeſcentibus accidit.*

13. *Eſt igitur* Ebrietas *affectio cerebri, ex immoderato potu contracta, omnes corporis actiones, maximeq; animales impediens.*

14. *Ex qua multa genera membrorum naſcuntur, ſed primus & propemodum indiuiduus ipſius comes eſt (quod ad animæ functiones attinet) delirium.*

15. *Non ineptè igitur* Ebrietas *à quibuſdam ſpontanea dicitur inſania.*

Quòd alij bene poti loquaciores ſolitò, alij fæ- 16.
cundi, alij balbi, alij omnino muti fiunt, ob natura-
rum diuerſitatem accidit.

Quare illud Poetæ: Fœcundi calices, quem nõ 17.
fecere diſertum, non uniuerſaliter uerum eſt.

Balbutiunt ebrij, & quia cerebrum multa hu 18.
miditate perfunditur, & quia copia humoris gra
uatur.

Vinũ etſi calidum eſt, gignit tamen immodicè 19.
ſumptum etiam frigidos corporis præter naturã
affectus, ut eſt Apoplexia, Paralyſis, morbus co-
mitialis, caricomata, hydrops, podagra &c.

Præcipuum autem, & primum immodicè uini 20.
potus uitium eſt cruditas.

Idem de reliquis quoq; potionum generibus ſen 21.
tiendum.

Ebrietas ex uino grauior, ex Cereuiſia diu 22.
turnior eſt.

Illa etiam periculoſiores morbos, quàm hæc 23.
producit.

Si quis ebrius repentè obmutuerit conuulſus 24.
moritur niſi febre corripiatur, aut uocem recu
peret hora qua crapula ſolui conſueuit. Hip. 5.
aph 5.

Ebrietas nõ in omnibus æquali ſpacio, ſed pro 25.
natura potoris, & uini ſoluitur.

DE PRAESERVATIONE
Ebrietatis.

Opti-

1. *Optima & certiſſima arcendæ Ebrietatis ratio eſt parcè, & non niſi quantum neceſſitas exigit, bibere.*

2. *Deinde à fortibus potibus abſtinere, maximè quibus caput debile eſt.*

3. *Tertiò, non varios potus eiuſdem naturæ ſimul ingerere, varietas enim inæquales & turbulentos gignit halitus.*

Poſſunt tamen vinis fortibus aquæ miſceri, aut leuiores Cereuiſiæ, qualis Embecenſis eſt, ſuperbibi, quæ vini vehementiam frangunt.

Inter pocula parum comedendum. Nam cibus potum in ventriculo diutius iuſto remoratur, unde plus vaporum in caput fertur.

Nec cibi halituoſi inter bibendum aſſumendi. Tales enim per ſe caput implent, atq; offendunt.

Sunt & medicamenta quedam, quæ Ebrietatem natura, ſiue à tota ſubſtantia arcent, ἀμέθυσα Græcis dicta.

Hæc niſi ritè, id eſt, tempeſtiuè, & iuſta quantitate uſurpentur, plus faciunt interdum ad Ebrietatem accerſendam, quàm impediendum.

Huius generis ab autoribus traduntur Abſinthium marinum, amygdala amara, decocta braſſica, pulmo ouillus, coctus ieiuneq; præſumptus.

Sumantur autem eiuſmodi pharmaca, uel ante cibum, uel cum modico admodum cibo.

Quædam etiam ſumpta à crapula, ebrietatem non

non nihil impediunt, ut auſtera & adſtringentia, quia uentriculi orificium claudunt, uaporesq; in caput ferri prohibent.

Vbi hæc omnia neglecta fuerint, præſtantiſsima præſeruatio eſt uomitus. Hic ſiquidem cauſam antecedentem Ebrietatis tollit.

Eſt & alui profluuium egregium auxilium eadem ratione, ſi cui contingere poteſt. Id quod fit liquidis lubricisq; alimentis præſumptis, & ſtipticis in fine menſæ adiectis.

DE CVRATIONE EBRIetatis.

Curatio Ebrietatis, in cauſæ coniunctæ ſublatione, & capitis alteratione conſiſtit.

Cauſa coniuncta coctionem requirit, quæ optimè in ſomno peragitur, iuxta illud Galeni: Somnus concoquit, uigiliæ digerunt.

Somnus igitur præſtantiſsimum Ebrietatis remedium eſt, cui diutiùs ſolito indulgere oportet, ut natura cruda concoquere, & deinde poſt ſomnum faciliùs aliena exhalare poſsit.

Non tamen ſtatim à poculis dormiendum, ſed poſt aliquod temporis interuallum, ſolutaq; prius aluo.

Poſtridiè caput leniter pectendum & fricandum, ut reliquiæ uaporoſorum excrementorum diſcutiantur.

Lauare autem caput, & uehementer fricare, non niſi crapula ſoluta, nequaquam confert.

Malè igitur faciunt, qui caput frictionibus & lotionibus intempeſtiuis diuexant.

Pernicioſum & à ratione uera alieniſsimum eſt quorundam præceptum, heſternam crapulam matutina ingurgitatione profligandam eſſe.

Contraria enim contrarijs non ſimilibus tolluntur, & omne tale, additum ſuo tali, facit illud magis tale, ut Philoſophi loquuntur.

Eſt tamen cùm manè, uel etiam noctu frigida aqua, aut Cereuiſiæ lora, reſtinguendæ ſitis gratia, rectè aſſumitur.

Nam defectui ſuccurrere, & caliditatem ex uino contractam aqua reſtinguere oportere, theorema medicinale eſt.

Hinc legendum eſſe in Aphoriſmis Hippocratis opinor: Qui noctu bibere adpetunt, ijs non admodum ſitientibus, ſi ſuper dormierunt, bonum.

Suffragatur noſtræ opinioni idem Autor, qui alio loco ſcriptum reliquit: Siti leui ex uiglia ſomnus remedium eſt.

DE CAVSA CONIVNCTA Ad Lectorem.

GRauis eſt hoc ſeculo inter doctos quoſdam, de Cauſa coniuncta cõtrouerſia: Verùm utra ſententia melior ſit, adhuc ſubiudice lis eſt.

Alij

Alij cauſam morborũ internam nullũ diſcrimẽ recipere, ſecundũ Galeni dogma, ideoq; nõ eſſe cauſam coniunctã: aut ſi hoc cõcedatur, morbum cũ cauſa cõfundi affirmant. Alij cõtrà internã cauſam diuidi in mediatã & immediatã pronunciãt, eamq; diſtributionẽ ut neceſſariam, ita nihil incõmodi habere contendunt. Deinde coniunctã cauſam diuerſam à morbo eſſe demonſtrant. His ego potiſſimùm ſubſcribo, non odio Græcorum, aut amore Arabum (neq; enim eos hoc loco diſſentire, ſi candidè accipiantur, opinor) ſed ſtudio ueritatis, quæ omni autoritate potior antiquiorq; eſſe homini Philoſopho debet. Habeo meæ ſententiæ nõ prorſus, ut mihi uidetur, malas rationes, nec ex alijs qui nobiſcũ ſentiunt ſumptas. Diu enim me hæc quæſtio exercuit, nec ſemel cum meis cõmilitonib. iam olim de ea contuli. Non igitur aliorum argumenta repetam, ſed tantũ meas rationes enumerabo, addita breui explicatione, ut rectiùs quid uelim intelligatur. Habeo enim præter hæc & alia, quæ breuitatis cauſa omitto, quorſum enim opus eſt de re tãtilla integrũ uolumen ſcribere. Quod cũ ita ſit, cãdide lector, hortor petoq;, ut hæc æquo animo legas atq; accipias. Quæ ſi nõ probantur, aut refutãda uidebũtur, facias id philoſophicè, nõ ſatyricè. Decet enim Philoſophos de rebus dubijs amicè cõferre, nõ cõuitijs, ſed rationib. certare, et ꝑſonas cauſis nõ immiſcere. Nec aliud ſint-

eiuſmodi diſputationes, quàm ludi quidam ingeniorum, quibus ſe mutuò exercent excitantq́; nõ alius alium deformet. Quod ſi feceris, non ſolùm non moleſtum, ſed longè gratißimum erit. Nam cedendum potius quàm ſuccenſendum meliora dicenti; boni uiri eſſe, & non minus laude dignũ agnoſcentem, quàm monſtrantem ueritatẽ, omnino mihi perſuadeo; Vale.

I.

Cauſæ morborum internæ ſunt, quæ in ipſo animalis corpore conſiſtunt.

Hæc eſt definitio cauſarum morbificarum internarum generalis Galeni. Quòd autem ſit generalis, in ſequenti themate ex eodem autore luculenter probabitur.

II.

Harum aliæ nondum agunt, ſed agere poſſunt, ut plenitudo, craßitudo, & lentor humorũ: aliæ uerò iam agunt (quæ potißimùm cauſæ adpellationẽ obtinent) ut putredo in febre putrida, craſſus & lentus humor in obſtrictione.

Sequitur definitionem diuiſio exemplis illuſtrata. Hìc prima eſt quæſtio, an aliqua internarum morbificarum cauſarum diuiſio in Gal. monſtrari queat, an aliquid inter cauſam antecedentem & morbũ intercedat, quod etſi quidã omnino negant, mihi tamen haud difficilè probatu uidetur, & quidem ex ijs ipſis locis, quibus illi ſuam

ſententi-

ſententiam tueri conantur. Primus ex 88. cap. artis medicæ ſumptus eſt, cuius hæc ſunt uerba: Iam enim factum, atq; exiſtentem morbum curare oportet, ſed qui nondum quidem adeſt, ac futurus eſt, prohibendum eſt ne fiat. Prohibebitur autem ſublata ea diſpoſitione, à qua natura fieri poteſt. Talis uerò diſpoſitio cauſa antecedens adpellatur. Hic idem uocat cauſam antecedentem, quod Auicenna cauſam potentialẽ ſiue mediatam. Similiter 8. Meth. cum dicit: Non enim ei quæ iam facta eſt febri conſulunt, ſed ei quæ nunc in generatione eſt proſpiciunt, tollendis ſcilicet ijs quæ illas excitant cauſis. Item 11. Meth. Prophylacticæ officium eſt, cauſam quæ morbum creat adimere. Alio loco libro de ſympto. differ. ita ſcribit: Quũ morbus affectus quidam ſit, præter naturam uitians actionem, fieriq; poßit, ut morbũ ipſum præcedat, alter adfectus qui & ipſe quidem ſit præter naturam, neq; tamen per ſe ſuaptáue ratione, ſed interueniente morbo actionem lædat. Hunc affectum non morbum, ſed cauſam antecedentem uocabimus. Hic cauſam antecedentem pro immediata uſurpat. Ex his locis liquidò conſtat, cauſæ antecedentis adpellationem in Galeno æquiuocam eſſe, & diuerſa ſignificare: primò cauſam morborum internam in genere, deinde in ſpecie cauſam potentialem, poſtremò actualem atque immediatam. Ita & putredo à Galeno ipſo

numeratur inter cauſas morborum calidas, quod certè non niſi de coniuncta intelligi poteſt. Sunt plus quàm ſexcenta alia loca, quibus idem probari poteſt, ſi non magis rationibus, quàm autoritatibus uti liberet. Sed ex omnibus unum tantùm, qui multorũ inſtar eſſe poteſt, ſubijciã, qui adeò manifeſtus eſt, ut lectione ſolũ, nõ explicatione indigeat. Cauſæ quidẽ igitur potiſſimùm cùm agunt, hac adpellatione dignantur. Dicuntur tamẽ ſubinde ita, etiamſi nondũ quicquàm agunt, ideo quod agere poſſunt. Vt cruditas morborũ cauſa dicitur, etiãſi morbũ nondũ intulerit, de cõſtitu. art. Medi. Ex his uerbis haud obſcurè probatũ eſt, antecedentẽ cauſam Galeno diuerſas ſignificationes habere, & aliquando mediatã, aliquando immediatã cauſam ſignificare. Id quod res ipſa etiam clariſſimè oſtendit. Neceſſe eſt enim inter humores putreſcentes, & qui nondũ putreſcunt, cõſtituere differentiã, cũ diuerſi reuera ſint, & diuerſos etiã effectus habeant. Humor enim crudus refrigerat, putreſcens calefacit. Vterq; aũt dicitur cauſa morbi interna. Oportet igitur inter cauſas internas morborum conſtituere diſcrimen. Similiter in fluxionibus inter humores fluentes, & qui in aliquam partem confluxerunt, magnum diſcrimen eſt. Poteſt idem diſcrimen oſtendi in morbis, qui per conſenſum fiunt, ut capitis dolor ex uentriculo, epilepſia ex digito manus aut pedis.

III.

Has cauſas, cùm diuerſæ ſint, promiſcuè, ſinéque diſcrimine una uoce efferre incommodum, confundere uerò in morbis curandis, ualde periculoſum eſt.

Quæ enim reipſa differunt, etiã adpellationib. diſtinguere oportet, ſi non proprijs & elegantibus, ſaltẽ qualibuſcunq; potius, quàm æquiuocè efferre. Indiſtincta enim pariunt confuſionem, Confuſio parit errorem, Error periculum.

IIII.

Prioribus enim præſeruatio, poſterioribus curatio debetur.

Sunt uerba Galeni, ſicut & ſequentis, & oſtẽdunt uſum diuiſionis, ſeu continentrationem præcedentis ſententiæ. V.

Nã quod factum eſt, curare oportet, quod futurum eſt, prohibere ne fiat. Quod mixtum eſt, et adhuc fit, utroq; auxilij genere indiget.

Cauſa præcedentis propoſitionis. Sicut igitur diſtinctæ ſunt partes medicinæ, Prophylactice & Therapeutice, ita et obiecta earũ (ſic enim appellare libet) diſtinguere cõuenit. In morbis ſiquidẽ curandis aliud antecedenti cauſæ, aliud cõiunctæ cõpetere uel uno exẽplo oſtendiſſe ſatis eſt. Fluentium humorũ reuulſio, eorũ autem qui membrum obſederũt, deriuatio medela eſt. Nónne hic cauſæ diuerſitas diuerſas curãdi intẽtiones præſcribit?

Cur etiam alia medicamenta catholica dicuntur, alia topica? An non quia hæc, cauſæ coniunctæ opitulantur, illa, antecedenti proſpiciunt.

VI.

Rectè igitur Auicenna cauſas internas diſtinguit, & non incommodè alteras antecedentes, alteras coniunctas appellat.

Cùm enim diuerſæ ſint rectè diſcernuntur. Nec adpellationes incommodæ ſunt. Mediatæ enim cauſæ quia ante effectum exiſtunt, non ineptè antecedentes dicuntur. Immediatæ uerò, quia una cum affectu ſunt, eiq; adhærent, cõmodiſſimè coniunctæ cauſæ adpellantur.

VII.

Quod perinde eſt ac ſi dicat, internarum cauſarum alias potentiales, ſiue mediatas eſſe, alias uerò actuales, ſiue immediatas.

Etſi cauſa coniuncta uel continens, in hac materia apud Galenum expreſſè non legatur, tamen quæ idem ſignificant reperiuntur. Neque uerò de uocabulo tantùm quæſtio eſt, ſed potius de re ipſa, An uidelicet apud Galenum reperiatur cauſa morbifica, quam Auicenna coniunctã nominat. Quia uerò hoc ſuprà ſatis oſtenſum eſt, nulla amplius probatione eget. An uerò potentialis cauſa ſit, uel dici poſſit, cùm effectum non habeat, quæſtio eſt, Logica potius quàm Medica. Extat certè apud Philoſophos & Dialecticos etiam hæc

uox,

uox, & ex Galeno præter ſuperiora, uel hoc uno loco probatur. Quæ febris adhuc in generatione eſt, dum aufertur, cauſa ipſa unà interit.

VIII.

Antecedens igitur eſt, quæ medio interueniente agit.

Ex antecedente cauſa fieri quidem poteſt coniuncta, ſed antequam id accidat, uocetur ſiue mediata, ſiue potentialis, ſiue antecedens, parum intereſt, modò ab altera diſtinguatur. Eſt igitur antecedens cauſa, quæ nondum talis eſt, qualis dicitur: ſed poteſt talis eſſe. Quod enim poteſtate eſt imperfectum, & adhuc futurum, atque ut fiat quidem id, quod dicitur uelut habile, non tamen adhuc ſubſiſtens.

IX.

Coniuncta uerò quæ agit immediatè, ſeu quæ iam facit morbum.

Hæc à Galeno non in uno loco effectrix cauſa nominatur. Neque aliud eſt hîc effectrix cauſa, quàm quæ à nobis coniuncta dicitur. Sunt & aliæ adpellationes. Vocatur cauſa mota, reſpectu quieſcentis, & quæ nondum agit. Et quid quæſo fluor ſubſtantiæ uel materiæ (quando Galenus loquitur de intemperaturis factis cum fluore ſubſtãtiæ) aliud eſt, quàm cauſa coniuncta Auicennæ? Quid quæſo ſunt cauſæ morborum conſeruatrices, uel cauſæ inſalubres, ut nunc apud Galenum,

In ſumma, cauſa coniuncta eſt uerè & per ſe cauſa. Antecedens autem per accidens.

X.

Coniunctarum quædam ſeparari ab effectibus ſuis poſſunt, & uicariæ ab Auicenna appellantur, quemadmodum humor acris & mordax in dyſſenteria, qui etſi excretus fuerit adfectus, tamen manet.

Coniuncta cauſa, ut dictũ eſt, ſignificat actualẽ, eaq́; duplex eſt: aut ſeparabilis ab effectu ſuo, aut inſeparabilis. Ita & Gal. 1. Meth. ſenſit, his uerbis: Eius affectus, qui actionem impedit, cauſæ quidẽ poſſunt non etiã eſſe, poſſunt autem & adhuc manere, Itẽ in omnibus morbis, in quibus effectrix cauſa adhuc manet &c. Quæ uerba quid aliud docent, quàm effectricẽ cauſam aliquando à morbo ſeparari poſſe, aliquando uerò morbo ita cohærere, ut ab illo diuelli, niſi una ſoluatur, non poßit.

XI.

Quædam uerò inſeparabiles ſunt, non uicariæ ab Auicenna dictæ, ex quarum ſeparatione ſanitas prouenit, hæ propriè continentes Græcis adpellantur, ac non ſolùm actionibus ac pathematis, ſed etiam morbis quibuſdam competunt, ſicut putredo in febre putrida, craſſa materia in obſtructione, uentoſitas in colica.

Exempla cauſæ inſeparabilis, quæ Græcis uerè

τὲ συνεκτικὴ dicitur. Ridiculũ & abſurdũ quibuſdã uidetur hoc exemplũ, & à doctrina Galeni alieniſsimum. Sic igitur argumentantur: Si putredo cauſa coniuncta eſſet putridæ febris, amota putredine calor quoq; febrilis amoueretur. Quod nõ fit. Nam infrigidatio, ultima nimirũ in curatione Medici operatio, eſt neceſſaria. Ergo putredo nõ eſt cauſa cõiuncta putridæ febris. Hoc argumentũ firmiſsimũ eſſe, et nulla ratione labefactari poſſe, exiſtimãt. At ego conſequentiã negandam cenſeo. Plus enim eſt in cõcluſione, quàm in præmiſsis. Hypothethica loquitur de calore febrili in genere. Cõcluſio eſt de febre putrida. Ergo ſic argumentandũ erat: Si putredo eſſet cauſa cõiuncta febris putridæ, remota putredine febris quoq; putrida ceſſaret. Verũ hoc nõ fit. Ergo putredo non eſt cauſa cõiuncta putridæ febris. Maior ex definitiõe ſumpta eſt, ideoq; negari nõ poteſt. Negandũ itaq; eſt aſſumptũ, uidelicet ꝙ putreſcente humore ſublato, febris putrida nõ deſinat, de hac enim quæſtio eſt. Sicut enim putredo nõ cuiuslibet febris cauſa exiſtit, ita nõ quemlibet calorẽ ſtatim ſecũ aufert, ſed illum tantũ, cuius uera & propria cauſa exiſtit. Hîc alia quæſtio oritur, an calor relictus poſt putredinis euacuationem ſit putrida febris, quod certè nemo unquã mentis cõpos affirmabit. Vnde quæſo putrida febris nomen habet, niſi à cauſa efficiente? Quomodo igitur cauſa ſublata febris

putrida

putrida amplius dicetur? Neque enim eriſypelas etiam uocari debet, poſteaquam inflammatio eius ac feruor &blioſum illud abierit. Quòd ſi *putrida non eſt, quid igitur?* An *alia febris ſpecies ex tranſitione facta?* Certè *hectica eſſe nequit.* Quid *igitur, num diaria?* Non *opinor, ſed tamen calor eſt, nam ideo refrigeratione indiget.* Reſpondeo. Poſt *putredinis ſolutionem manet caliditas aliqua, ſicut in foco, extincto igne calor aliquis remanet, qui tamen durare diu nequit, nec ignis rectè dicitur, & ſicut in fimo putredine ceſſante, fimus quidem adhuc aliquandiu calet.* Ideo *autem refrigerantibus interdum opus eſt, ut citius reſtringatur calor poſt febres relictus, qui tamen per ſe deſiturus eſſet.* Idem *in alijs quoque morbis obſeruatur.* In *obſtructione epatis euacuatis humoribus, intemperies, ſi qua relicta fuerit, curatur ſola alteratione, more aliarum intemperaturarũ uitioſarum.* Quòd *ſi cui hæc non ſatis faciunt, ei non aliter reſpondebimus, quàm amota putredine febrem putridam etiam uerè ceſſare, tanquàm effectum propria cauſa carentem.* Calor *autem remanens, adpelletur quomodocunq; libet, certè febris putrida dici nõ poteſt.* Neq; *ignoro* Galenũ *aliquando morbum & pathos, diſtinguere, & adfectum qui adhuc fit, pathos, qui iam factus eſt, & à nulla amplius cauſa externa ſiue interna mouetur, morbũ adpellare, uerùm in curandis mor-*

bis id diſcrimen uocum non perpetuò ſeruatur. Nam febris putrida, & febris & morbus adpellatur. Si id impropriè fit, fiat & hoc eadem lege. In quodam tamen loco Galenus ſcribit contrariũ ſanitati affectum, à quo lædi actionem dicimus, morbum tantùm adpellamus, ſiue diutinus hic ſit, ſiue breuis, ſiue momento duret. Cumq; ſuffragia in præſentia colligere non uolo, tantùm hoc mihi concedi poſtulo, febrem putridam eſſe morbum, qui adhuc fit. Duplicem itaq; habet cauſam, eãq; diuerſam, quæ neceſſariò diſtinguitur. Eſtò huius cauſarum diuiſionis in morbis, id eſt, affectibus permanentibus ſiue factis, nullus ſit uſus in illis, tamen qui adhuc fiunt, quorum maior pars eſt, ut in fluxionibus, in morbis per conſenſum, non ocioſa eſt, neque tamen negari poteſt, in febri putrida id quod iam factum eſt, morbum eſſe, & habere ſibi adiunctam cauſam putreſcentem humorem, qui diuerſus eſt ab eo qui nondũ computruit. Hæc de putredine ſufficiant. Sed quid reſpondebunt ad alterum exemplum de obſtructione ex Auicenna ſumptum? An non uerum eſt, humore craſſo poſito in actu obſtructionem adeſſe, eodemq; ſublato, morbum quoque tolli? An non craſſus humor opplens pupillam oculi cauſa coniuncta obſtructionis eſt? Hoc pacto etiam calculus ueſicæ cauſa cõiuncta obſtructionis dici poteſt, quæ non niſi illo remoto deſinit. Verùm nunc tranſemus

ad alia exempla, ut per reliqua morborum genera aliquando cauſam coniunctam inueniri poſſe oſtendamus. Ab aqua intercutem habita (inquit Hippocrates) ſi aqua è uenis in uentrem defluxerit, ſoluitur morbus: & qui alba pituita detinetur, ſi fortè uentris fluxus ſuperuenerit, morbo liberatur, quod fit ratione euacuationis, cauſæ efficientis, teſte Philotheo. Item quibus ſurditas bilioſis deiectionibus ſuperuenientibus ceſſat. Nónne bilis eſt cauſa coniuncta ſurditatis, obſtruens meatus auditorios? Item Galenus 12. Meth. inter cætera ſic ſcriptum reliquit: Qui oleum ruta incoctum acceperunt, exiguo interpoſito ſpácio excernunt humorem uitreum, atque ex hoc protinus ſimul & à dolore, & ab affectu liberantur. Quippe ſublata cauſa, quæ ſpiritum flatuoſum genuit, omnia conquieſcunt &c. Hic cauſa uidelicet coniuncta, & morbus ſimul deſinunt. Aliud exemplum ex Hippocrate 6. Aphor in fine: Quibuſcunque à coxendicum dolore &c. ἰσχιας eſt morbus, cauſa eius coniuncta mucoſus humor in articulo collectus, relaxans ligamenta, & ad cōtinendum inepta reddens.

XII.

Inſeparabili cauſa poſita adeſt morbus, aucta augetur, uigente uiget, decreſcente decreſcit, ceſſante ceſſat.

Poſita cauſa inſeparabili in actu, ponitur & effectus

effectus, creſcente eadem creſcit effectus, nam augetur cuiuſque cauſæ efficientis opus, aucta eius ſubſtantia, uigente & conſiſtente uiget & conſiſtit, remota remouetur.

XIII.

Id autem quo tangente afficimur, & quo ſeparato quieſcit adfectus, cauſam eſſe apud omnes homines in confeſſo eſt Gal.

Sunt uerba Galeni. Hinc puto & Medicũ & definitionum autorem ſuas mutuatos eſſe definitiones. Verùm ambo exemplis obſcuris parum aptis utuntur.

XIIII.

Bene itaq; cauſa cõiuncta ſiue continens, propriè dicta, definitur eſſe, qua præſente adeſt morbus, & qua remota remouetur morbus.

Propriè ideo addo, quia intelligenda eſſet alioqui de ſeparabili quoque cauſa, quod falſum eſt. Poſitis autem extremis, & media ſunt intelligenda. Hæc igitur cum 12. propoſitione conuenit.

XV.

Etſi autem tales cauſæ à ſuis affectibus ſeparari nequeant, non tamen ſequitur eas à morbo nihil differre.

Non uideo quæ ſit conſequentia. Cauſa cõiuncta à morbo non poteſt ſeparari. Ergo idẽ eſt quod morbus. Perinde ac ſi quis dicat: Morbus eſt inſeparabilis à ſuis ſymptomatis. Ergo idem quod ſympto-

ſymptomata. Nam ſicut ſe habet ſymptoma ad morbum, ita morbus ad cauſam coniunctam. Quod autem Galenus docet, *morbum iam factum curari poſtquam affectus is, à quo primùm quæ ſecundum naturam eſt actio læditur, ſolutus fuerit, quem quidem & ipſum morbi eſſentiam eſſe dicit, non nobiſcum pugnat, (quanquam hic locus aliquid obſcuritatis & ambiguitatis habet, ob lectionis uarietatem) tamen id in præſentia nõ moror.* Nos eodem modo intemperiem materialem *ſanandam ſentimus.* Verùm *quod non ita multò poſt dicit:* Eadem *ratione in alijs tribus intemperaturis, ſi unum commune præceptum obſeruabimus, ut unamquamque prius quæ efficit cauſam, reſcindamus, deinde ita ad illam quæ ab eadem cauſa facta eſt, ægritudinem accedamus etc.* Hæc *præcipuè uera ſunt de cauſis ſeparabilibus, quas* Auicenna *non uicarias adpellat, & de antecedentibus.* Ab *illis enim primò incipiendum.* Docet *autem* Galenus, *qui ordo ſit ſeruandus in curando, ſiue quid primò, quid ſecundo loco agendum.*

XVI.

Ipſa enim non lædit actiones, ſed morbus, qui inter ipſas, & actiones læſas intercedit.

Ratio *præcedentis thematis:* Etſi *maxima cauſæ coniunctæ cum morbo ſocietas eſt, tamen inter ſe effectu differunt.*

XVII.

Morbi definitio apud Auicennam ſecunda primi, doctrina prima, cap. 1. cum Gale. conuenit.

Sequuntur aliæ rationes, quibus probatur Auicennam à Galeno non diſcedere. Prima eſt, definitio morbi conuenit.

XVIII.

Similiter & cauſarum & ſymptomatum in genere definitiones, cum Galeni doctrina conſentiunt.

Secunda. Definitiones etiam reliquorum affectuum præter naturam, cum illo congruunt.

XIX.

Auicenna quoque eodem quo Galenus modo intemperaturas, quod ad methodum attinet, ſanat, nempe ſimplices ſola alteratione, materiales uerò euacuatione, & alteratione ſi opus eſt. Ita enim ſcribit: Si uitioſa temperatura relicta fuerit peracta euacuatione, temperamentum mutare oportet.

Exemplum præcedentis thematis. Alia ratio à curatione ſumpta. Eadē eſt methodus curãdi intemperaturas Galeni et Auicennæ, ſic & febrem.

XX.

Quod cùm ita ſit, Auicenna immeritò, quòd cauſam coniunctam in morbis ponit, uituperatur, & falsò, quaſi cauſam cum morbo confundat, accuſatur.

Hæc ex ſuperioribus bona conſequentia ſequuntur.

XXI.

Sequitur igitur ex præmiſsis, Auicennam re ipſa à Galeno in cauſarum doctrina non diſcrepare, etiamſi diuerſis adpellationibus utatur.

Dixi ſuprà non de adpellationibus, ſed de re ipſa controuerſiam eſſe. Ergo Auicenna miuſtè reprehenditur, & à Galeni ſententia diſcedere dicitur. Poſtremò & illud tanquam coronidem addo: Quòd Auicenna cùm diſcedit à Galeni placitis, id facit apertè & expreſsis uerbis, ſicut de medicamentis purgantibus. Ideo non eſt ueriſimile, ipſum ſtudio diſſentiendi, ſed dilucidioris doctrinæ gratia cauſam internam morborum in antecedentem, id eſt, potentialem ſiue mediatam & actualem ſiue immediatam diſtribuiſſe. Nec deſunt ex Græcis autoribus, qui eandem cauſarum diuiſionem uſurpant. Nec dubium eſt, quin Arabes, ut alia pleraque, ita & hoc quoq; ab illis ſint mutuati.

COENA

COENA BAPTISTAE FIERAE, DE HERBArum uirtutibus, & ea Medicæ artis parte, quæ in Victus ratione conſiſtit.

RAPHAELI REARIO, BAPTIſtæ Fieræ Mantuani Cœna.

SI cui delitias iocoſq; noſtros
Fas ſit ſepoſitis dicare curis.

Sæui dum fugiant leonis ignes,
Qualeſcunq; habeas uelim Raphael.
Tu ſolus medicos meos labores
Nutris, tu miſeræ rati ſecundo
Aſpiras, pelago furente portu,
Duro tempore nec ſinis perire
Vnus Iuppiter, unicusq; Apollo es
Nobis, ſeria ſint tua & iocoſa.

AD LIBRVM NE EXEAT LI- *uore & perfidia Medicorum.*

Liuoris rabidos liber notaſti
Latratus, medicæ malasq; mentes
Turbæ, & perfidiam æmulantis artis,
Vulgi credulitas inanioris
Iam deprenſa tibi eſt, & ocioſi
Rumoris, ſolidæ & ſacræ inuidentis
Virtuti, aßidui grauesq; morſus,
Feſtinate nimis, tamen tabernas
Odiſti patrias, laresq; noſtros
Audemiq; paras iter uolatu.
Audere hoc nocuum eſt, liber, morare,
Dum muſis nimium miſelle credis.
Maieſtate ſacri chori ſuperbus,
Quòd Phœbi auſpicijs, ope & medela
Paſcamur nimium putas, ſed amplum eſt,
Ieiunus poteris ſubinde noſſe.
Contentus medico, & ſatur quieſce

Noſtro

Noſtro nomine quid lacer fameſcens,
Neglectuſq; feret miſer poëta?
Certè nomen habet, ſed ignis, ara,
Huic nec uictima nec dapes poëtæ,
Et totis querulus ſitit diebus,
Diuinæ hoc meritum eſt, honosq́; menti
Ingrata, impia ſecula, & prophana?
Viuamus medici, liber morare.
Quôd uerſus coeant tui & medelæ,
Quod Phœbum medicus, ſacerq́; uates
Auctorem celebrent, piumq́; patrem,
Iunctis laudibus, educata turba,
Non nouit rabidus furor malignæ
Plebis peßimus, improbusq; liuor,
Cultus pernicies, malumq́; uirus
Et mors ingenijs. Liber morare
Obdurat, monitus precesq́; noſtræ
Nil proſunt, celer exit hinc, inæquo
Delumbiq; pede, exeat ſecundis
Auſis, Aonidum fauente cœtu.
Sit laus ſumma tibi ſuperne Phœbe,
Mordebit tenuem meum Libellum,
Rumor perfidus, hic tamen ſuperſtes
Viuet, poſteritas meis Medelis
Arridens Medico tuoq; uati
Optabit reduces dies negatos,
Infœlix morere & perito Liuor,

COENA PRIMA COMMENDATIO, AB IPSIS ELEmentis.

Elementa.

ARida Terra, gelu torpet, calet humidus aër:
Si gelida eſt, deceat, ſi minus humet Aqua.
Torrida ab igne, minus ſunt cætera ſicca, miniſtrãt
Omnibus hæc uarias non ſine Sole uices.
Dij, bene ſit uobis, ſemper mutata nouamur
Vt perimant formas dentq; elementa nouas.

Ficus.

Igne tepet modico, primoq; eſt tempore Ficus
Mollior, urenti mox ſitit igne magis.
Candida purpureis, nigriſq; eſt gratior, omni
Pinguior hæc fructu eſt, uberiusq; fouet.
Si noua ſit, nocua eſt ſtomacho, et deſcẽſibus apta
Effluet, ardenti ni ſociata nuci eſt.
At ſiccata aperit, ſordesq; potentius effert,
Nec minus iſta mali ſanguinis eſſe ſolet.
Frigida membra calent Ficu, præcordia lenit
Et caput, hanc primam menſa liberq; ferant.

Mala.

Plurima ſunt minimiq; madentia mala caloris,
Dulcia, ſed ſtomacho commodiora meo.
Corda iuuant flammis agitata; at noxia uentri
Turgebunt, neruis & nocuiſſe uolent.

His

His caueas, mala ſunt, diraſq; mouentia febres,
Forma placet, nitidi corticis, eſca nocet.

Perſica

Rore ſumus pluuio mox putreſcentia, uentri
Fida caleſcenti, ſi modo prima damur.
Mollia laxamus uentres, ſiccata tenemus,
Nos timuit Perſis, ſed tibi grata ſumus.

Poma Armeniaca.

Poma eadem dices quæ Perſica, ſi tamen amplum
His corpus, nobis aurea forma datur.

Pruna.

Pruna licet uario decorata colore niteſcant,
Frigent, & pluri craſſa liquore fluunt.
Soluunt, corda fouent, ardentia prima repoſcunt
Prandia, ſunt Syrij nobiliora ſoli.

Pyra,

Brumalis ſitibunda cibi, durantia ventrem
Sunt pyra, uentoſum non edat illa latus.
Cor tamē hæc colat, & fungi cui cura malignī.
Nec pipere et mulſo melleue cocta nocēt.

Ceraſa.

Iam dedit è ponto nobis tria poma Lucullus,
Vix tepida & curſus, dulcia, ſunt ſubiti.
Dulacida, ignito ſitiunt, aptiſsima uentri,
Condit aduſta uorax Acria ſole coquus
His aluus fluida arcetur, famis improbus ardor
Creſcit adempta ſitis, quam gula docta coquet

Cydonia.

Sicca leuis brumæ, q; poma Cydonia melle
Cocta iuuent ſtomachum, menſa ſecũda rogat.
Frenant uina, tument, fluxus remorata, lacertis
Sunt nocua, & nimio curſibus apta cibo.

Oliua.

Torpeſcens oleo exacuit, ſed auara palatum
Vix alet, arentem mollior aluus amat.
Igne leui (niſi falſa) tepens, imitata Smaragdos
Fœniculo atq; acido rore refecta ſapit.

Sorba, Arbuta, Meſpila.

Arbuta, Sorba, tenent fluidos et Meſpila uentres;
Paruo ſicceſcunt hæc tria poma gelu.
Hec fugas nitido dum cortice poma rubeſcunt
Vix ſimul eueniunt, & decor, & bonitas.

Auellana.

Primus Abellinam Campano à nomine cultor
Dixerat, aridula eſt, ſed minus illa tepet.
Inuiſa eſt capiti, & ſtomacho, tardiſſima lapſu
Intumet, umbroſis naſcitur in corylis.

Amygdala.

Feruet et emollit ſi dulcis Amygdala, Amara eſt
Aſperior, menſas neſciat iſta tuas.
Iliacum dulcis, tabemq; à pectore delet,
Quam bene diſtat? alit dulcis, amara necat.

Nux.

Mille nuces poteras dixiſſe, ſed unica iuglans
Nux dicta eſt, linguæ iam nocitura tuæ.

Siccior

Siccior areſcit,ſtomachũ et caput improba uexat
Mirum,ſi nocuæ ſit bene iuncta uiæ?

Piſtaceum.

Igne nuces ſuperat,renes iuuat,& iecur humens
Piſtaceum,hoc ſtomachi Cœna ſenilis amat.

Pinea.

Ebullit nimiumq́; ſitit, pulmonibus imis
Debita uix coquitur Pinea, ſed bene alit.
Inteſtina fouet,neruis rigidoq́; lapillo
Subuenit,& Veneri grata,fugit Cybelen.

Caſtanea.

Quæ tibi grata licet poſito molleſcat echinno
Sicca eſt,& nimio Caſtanea igne calet.
In caput & uentres inflata aſperrima ſæuit,
Ni ſpolia apportet mellis arundinei.

Zizipha.

Magna placent,tuſſim ſedant, ſtomachũq́; laceſ-
Humenti frigent Zizipha temperie. (ſunt,

Mala Punica.

Dulcia ſunt madidi roris,ſicci Acria poma
Punica,pulmoni hæc ſunt mala,at illa bona.
Cuncta nocent ſtomacho,feruentes acria flammas
Extinguunt, cunctis menſa ſecunda datur.
Sæpe remorbeſcit dulci ſi ueſcitur æger.
Vtraq́;,cum diſtent,meiere cur faciunt?

Corna.

Corna nocẽt ſtomacho bruma malè grata rigẽti,
Si tuus illa uoret uenter,auarus erit.

Mora.

Acribus eſt gelidus, ferueſcens dulcibus humor,
Dulcis mox putrent Mora uorata tibi.
Acria ſi uentres choleram ſubigentia durant,
Veſicæ effluxus plenior inde tibi eſt.

Vua.

Dulcis & apricis delecta in collibus Vua,
Terreus huic cortex, feruidus humor ineſt.
Excipe de nigris quæ ſit tibi gratior albam,
Ne ue inflet, ſoles ſit remorata duos.
Bacche quid hoc maius potuiſti munere? nutrit
Hæc bene, ueſicæ ſed malè ſana nocet.

Vua Paſſa.

Paſſa iecur ſtomachūq; iuuat, mihi prima Corinthi eſt,
Ilia cum tepido grata liquore leuat.

Vua immatura.

Quid miſeræ amplecti caram mihi profuit ulmū,
Tam ſubitæ mortis cum meus extet amor?
O fœlix labruſca tuis ſeruata racemis,
Quam minor eſt multo ſors mea ſorte tua?
Non caleo, dulcisq; mihi non inſitus humor.
Digna fouere ſui pectora, nunc noceo.
Aſtringo, ingluuiem repeto, ſum noxia bili,
Malueram Baccho debitus eſſe ſopor.

Labruſca, & Pruna ſylueſtria.

Labruſca incultæ decus arboris, acria pruna
Nata ſub umbroſa ſole tepente Rubo.

Frigida

Frigida ſunt, uomitúq; tenent, fluxúsq; retardant,
Gratia quanta Ioui? nil ſine dote facit.

Bacca Lauri.

Laurea, docta caput, mucoſq; pectora, lumbos,
Et iecoris clauſas radere Bacca uias.
Dira mouet uomitus, & ruſticitate retenta,
Præ nimia fœtum perdit amaritie.
Menſtrua ſubducit, lapidemq; epota reſoluit,
Quod mirum eſt? uſſit ſi prius, uſta modo eſt.

Bacca Iuniperi.

Gratia Iuniperi baccis ſitientibus ingens,
Pulmonem ſtomachumq; igne tepente iuuant.
Semianimem reuocant matricem, bacca dolores,
Iuniperus flammis uſta, uenena fugat.

Conus Cypreſsi.

Areſcens calido reprimit conſperſa Cypreſſus,
Veſicæ, & neruis optima languidulis.
Eſt mala, grata tamen, Ditiq; in funere ſacra,
Flet pueri aßiduè lurida fata ſui.

Dactyli.

Ardua dat dulci pomum tibi palma tepore,
Cui dedit apta nimis nomina, forma teres.
Hoc caueas, tumidum corpus torpedine replet,
Sic cedet uinci neſcia palma tibi.

Grana Myrti.

Dum ſitibunda rigent, reſeratos grana cruores
Myrtea compeſcunt, & bene ſemper olent.

Corda

Corda ſeneſcentemq́; iubent reuireſcere formam,
Hinc tibi grata putant Myrtea ſerta Venus.

Bacca Hederæ.

Sicca nocens neruis Hedera eſt, & frigida paruo
Igne calet, uarijs ſic malè mixta modis.
Vina domant, firmantq́; caput, uentrēq́; corymbi,
Cinctæ hedera nimium tempora Bacche ſapis.

Mala Medica,

Medica mala ſumus, pelli uis ignea noſtræ eſt,
Humentis Brumæ nec bene cocta caro.
Terreus eſt humor, ſectantur ſemina pellem,
Flos calet & folium, ſic uoluere Dei.
Tarda caro eſt, ſuccus cholerā, fluxusq́; moratur
Cor tepet hinc ardens, hinc tua mēbra nitent.
Semina, flos, folium, & cortex frigentia mulcent
Corpora, & epurant aëra peſtiferum.
Sola tamen uolumus mandi, ſic gratus, oleſcens,
Nos, bona dic Veneri, non mala, nec medica.

Nerantia,

Proxima ſunt, Itali dixere Nerantia, primis,
Vincunt pelle, parum frigidus humor ineſt.
Verticibus miro ſunt hæc gratiſsima odore,
Dulce ſapit melius, pectoribusq́; fauet.
Sint folia arboribus ſeruata uirentibus ipſis.
Cætera ſunt menſæ commodiora tuæ.

Mala Limonia.

Aſſyrij pariunt etiam Limonia campi,
Crediderim ſucco hæc uincere prima malo.

Cætera

Cætera ſubducunt, nec prima uigoribus æquant,
Sic nullo uarijs ordine dantur opes.

Frumenta.

Iam liber arboribus per ariſtas ire, relictis
Parue potes, uario tempore multa legas.
Prima tibi aëria occurrunt frumenta, maniplos
Excute, ſubruffa, & grandia grana teras.
Plenius hæc repleant, fomentaq; plura miniſtrent,
Nulla magis Cereri grata corona datur.

Farra.

Farra calent, nimirum ſiccata, his eſca tenacis
Sumpta cibi eſt, mollem ſaccara conficiunt.
Sic ſtomachũ et pectus reſouebũt, quàm bene dictũ
Saccara non ullis poſſe nocere cibis? (eſt.

Ordea.

Sicca, gelu parui, modicæ ſunt ordea cœnæ.
Febribus in calidis pectoribusq; pares.
Inflant, occluſæ ueſicæ clauſtra relaxant,
Nullus ea aſtricti corporis æger edat.

Spelta.

Spelta uenit melior, minimo tepefacta liquore,
Cui tribuunt primos ordea, farq; gradus.
Mira ſed hinc res eſt, ſpelta minus, ordea pro-
Et tamẽ hæc auidis prima uorãtur equis. (ſunt,

Cicer.

Feruet & areſcit cicer omne, ſed ignea uincunt
Subnigra, pulmoni prima alimenta tuo,

Hæc

Hæc reduci formæ, & uocum concentibus apta,
Si data ſint menſas inter utraſq; tibi.
Cortice non poſito, renes, iecur, atq; lienem,
Veſicamq; fouent, & Venerem faciunt.
Hæc bona ſunt, turgent, ſed aquoſa uirētia Tuſci
Cur tamen in primis ortibus iſta uorant?

Cicercula.

Extumidos auget magis uda Cicercula uentres,
Et ſtomachum calido dura minore, grauat.
Si Cicer hanc uincit, non his eſt æqua poteſtas,
Sic cedunt dominis infime quæq; ſuis.

Piſa.

Sub cane ſicca parum frigentia Piſa parabunt,
Cortice depoſito pabula ſana tibi.
Sed melius ſapient ſi dulcis amygdala ſuccum
Præſtiterit, mira ſic iubet arte gula.

Faba.

Vda prius, Faba mox fit terrea, turgida ſemper
Eſt tamen, & poterit ſomnia ferre mala.
Freſa minus nocua eſt, craſſos parit illa liquores,
Albentem intactam gurgulione legas.
Pectoribus fluidæq; aluo uix commoda, uentri
Et capiti eſt morbus, dedita teſticulis.
Hanc pipere & celebri poteram condire culina,
Vendicat hanc uilis ſed ſibi ruſticitas.
Dum calet arenti & tibi manditur ore Phaſelus,
Mox facit infirmo turgida membra cibo.

Si

Si rubet, eſt melior, mulicbria fortius effert,
Hanc fuge, ſi placidæ ſomnia noctis amas.
Si piper & mulſo faciet coquus arte ſalubrem,
Dic mihi naturæ ſeruit an iſte gulæ?

Lens.

Aluum ab igne leui lentis ſiccata tumeſcit,
Ordea ſi reddant dic Medice innoocuam.
Illa melancholicos, neruis inimica & ocellis
Nec ſatis eſt, morbos, ſomnia dura mouet.
Scilicet extollat Peluſia munera Nilus,
Dulcia ſi addideris, toxica dira facis.

Oriza.

Cùm tepeat uentrē retinens, & amygdala iungas
Lacte uel expoſcat, ſiccat Oriza magis.
Sic pulmenta feret tibi plurima, ſi tamen inſtat
Nequitiæ poterit promptior eſſe tuæ.
Sed moneo patinas uexat diuturna calentes,
Siſte parum, Veneri fiet & apta Gulæ.

Milium Panicum.

Sunt ieiunia, aluum durantia, grata dolori,
Si Milia ignitis ſint prius uſta focis.
Lacte incocta fouent, molli uel inuſta liquore
Plenius, at cœnæ tarda tenacis erunt.
Panici uberior liuioris menſa ſuperbit,
Sæpius exiguis cedere magna ſolent.

Lupinus.

Siccior ardeſcit rudis incultusq; Lupinus,
Hic conuiua tibi ruſticè durus eat.

Lumbri-

Lumbricis mors eſt, pleno iecori, atq; lieni
Et præſentis opis renibus eſſe ſolet.
Gratia ſit natura tibi, ſi uillicus illum
Non colit, ipſe ſua eſt tutus amaritie.

Vitia, Lolium, Auena.

His uitia, lolia & poteram committere auenas,
Pluraq;, quæ nullo terra ſerente parit.
Segnia ſunt, cultu nec carmine digna, nec horto,
Quumq; renaſcentur nulla ea menſa uolet.

Cucurbita.

Succi aquei, curſus rapidiq; Cucurbita, bilem
Vincit, & Iliacum non bene cocta ciet.
Quã bene grata tamen, cuicũq; admixta ſecũdat,
Huic externa magis quam ſua forma placet.

Cucumis paruus, Citrullus.

Sic nocet humeſcens Cucumis, geliduſq; Citrullus,
Vt tremuli ardores cordis odore leuet,
Ne diuturna tamen ſit concomitata, caueto,
Febris, in aßiduos ſi datur eſca cibos.
Hic bilem ſubigitq; ſitim, ſtomachoq; calenti
Gratus erit, medici ſi ſapit arte coqui.

Cucumis magnus.

Grandior exoritur Cucumis ſitientibus agris,
Humidior, paruo uix tepet iſte gelu.
Sordibus hic patulos reddit quoſcunq; meatus,
Sæpe uenenatæ ſed dapis eſſe ſolet.

Pepo.

Quarta

Quarta tua eſt ſedes, poteras ſed primus haberi
Cùm tepeas, dulci grate liquore Pepo.
Veſicam & uentrem referas, ſed præuius ito,
Ne tumidus noceas poſteriore cibo.
Quæ grauior tibi noxa tamen, uel perdita ſedes
Vel tibi, q̃ medici plurima uina negent?

Fungi.

Biſſenos poteras, irritamenta malorum,
Ferre liber Fungos, cura ſit iſta Coquo.
Vndenos ſatis eſt ſubire putredinis udos,
Dicere frigentes eſſe grauesq́; nimis.
Hi tamen inter ſe cum diſtent, Claudius edit.
Coniuge Boletos dante magis nocuos,
Si placeant, rabidi caueas contagia ferri,
Cunq́; uenenatis putrida quæq́; locis,
Quisq́; nocet capiti & ſtomacho, caligne ſenſus
Velat, & eſt cordi pernitioſa lues,
Niq́; ſalutiferi medicamina pura falerni,
Hauſeris, urinæ uix erit apta uia.
Funge uale, genitum nil miror nocte ſub una,
Sic properant rabido noxia quæq́; pede.

Fungus Lyncurius.

Vltimus expoſcit primos ſibi Lyncis honores,
Fungus honoratas dignus adire dapes.
Igneus eſt, iecori, & renum medicina lapillo,
Veſicæq́; datur prandia grata gulæ.
Quod lapide eſt ortus forſan mirabere? mirum
Grandius eſt, lapidem mox alit ille ſuum.

Panis, Frumentaceus.

Debita naturæ tua modo charta libelle,
Ars petit emeritam, ſiſte parumper, opem.
Viuimus arte, fouet nos omni tempore panis.
Nec ſapiunt lautæ, ſi ſine pane dapes.
Feruet & artificis cura conditus amica,
Fœcundo uincet ſalgema quæq; cibo.
Pituitam fermenta adimunt, huic mixta tenacem,
Sed faciles aditus membra ad alenda dabit.
Ars bona, ſic geniti ſumus ut moriamur, amica,
Nos tamen æternum uiuere quæris ope.

Panis non frumentaceus.

Quid ſapiant alij, uelles ſi uendere panes,
Piſtor, ab inſcriptis quære leguminibus.

Vina.

Vina bibe, humentes ſed ſint imitata tepores,
Antiqui calices, nec noua muſta placent.
Alba colas melius, reſeratis poſtibus intrant,
Corpora, et emulcent, ſunt nigra ſicca magis.
Si tibi ſubrubro ſalienti grata colore
Sunt, modo ſint olido munda ſapore, bibas.
Corda iuuant, uires reparant, ſubitãq; reportãt,
Lætitiam, modicis ſed bibe ſumpta cadis.
Dulcia pectus alunt, iecori mala, peſſima uentri,
Turgidulo, ſomnos hæc Veneremq; ferent.
Cæcuba fumoſo nimiumq; furentia uiro,
Senſibus & ſtomacho deteriora nimis.

Forſitan

Forſitan & chium expectas, grandeſq; Falernos?
Sint mihi pauca malo, nec ſine rura Capro.

Vina aquatica.

Calda minus, ſed ſunt magis humida aquatica uina,
Si ferat hæc ſtomachus, ſenſib. apta placēt.

Acetum,

Vlcera ſi uentris uel pectora licet, Aceti
Commoditas tamen eſt non tibi parua coque.
Frigore ſi poterit neruis nocuiſſe, rependit
Damna, poteſt ægro ſi reuocare famem.

Sal.

Nūc riget, antè liquor fuerat ſal, ſiccat et ardet,
Cur tamen epotus corpora fluxa ciet?
Gratior albus erit, ruber eſt urentior omni,
Laus, ſale non poſito menſa nec olla ſapit.

Lac.

Dulce ſapit, ſubitò cur lac putreſcit, aquoſum eſt,
Quod præſtat, Capræ poſt? Ouis inde? Bouis.
Cu nocuum capiti, putridus & febribus, ora
Inficit & neruos, ſed benè pectus alit.
Quādo bibā, primùm quū ſugis ab ubere, ſomnus
Huic, moneo, & motus, mixtaq; menſa nocet.
Tot petis? unum oro, Cur in contraria fertur,
Et modo lac reſerat, & modo fluxa tenet?

Butyrum.

Lac dabit aërij tibi condimenta Butyri.
Nec mirum è gelido marmore flamma micat.

Pectora demulcent uentremq́; doloribus apta,
Non ſunt plura gulæ, ſed ſatis iſta coquo.

Caſeus.

Si calet antiquus ſicceſcens caſeus, humet,
Et gelidus nouus eſt, inter utrumq́; placet.
Si nouus impinguat, ſiccat uetus, attamen ambo
Et capiti & ſtomacho, pectoribusq́; nocent.
Menſa ferat medium, uel nullum, renibus illi
Sunt nocui, & iecori, nil habet iſte boni.

Oleum Oliuarum.

Pingue oleum mollit uentres, humetq́; calenti,
Temperie, & pingui fert alimenta cibo.
Hoc ſine, nil condita ſapit Lactuca, ſed unde hoc,
Inſipidum cum ſit, deijciatq́; famem.

Oua.

Flent, poſitoq́; tremunt capite, & coëuntia mãdi
Nolent, nata modò, ſi ſapis oua bibe.
Humida ſunt, celerisq́; cibi, flammæq́; repentis,
At durata time, nec diuturna uores.
Mollia pectus alunt, tußim ſedantia, raucis
Vocibus apta nimis, Gaudia noctis agunt.
Hæc ſtomachũ mulcent, renes, iecur, optima uen-
Veſicam mira ſedulitate fouent. (tri;
Sunt bona, ſed facilè et ſubitò tamen oua putre-
Sic nihil ex omni parte iuuare poteſt. (ſcũt,

Mel.

Ignea uerè legas, & mella nitentia ſucco,
Subruffo, hyberno tempore lecta mala.

Dulcia

Dulcia ſint, ſomnis blandum lenimen, & imo
Pulmoni, turges ſi tamen, illa time.
Hæc ſtomachum reparant, hæc à putredine fœda
Omnia tutantur, Gloria magna apibus.
Sed nihil aut modicũ hoc uentri, mirabile maius,
Quod nocet educunt, quod iuuat illa tenent.
Saccara grata magis tibi dulcis harundo mini-
Liber adi, hic nocuæ nec timeãtur apes. (ſtrat,
Cumq; minus caleant, minimum ſiccata uidentur,
Omnia cara, mihi ſunt meliora noua.
Pectoribus, ſtomacho frigenti aptißima mella,
Si minus abradunt, ſunt magis apta gulæ.
Lac, dulces fructus, Mel, pluraq; dulcia portas,
Nec liber es ſapidus, plurima amara tenes.

Caro.

Si domini fortaſſe liber te menſa uocabit,
Inſcie, ne pecces ultima menſa tua eſt.
Quadrupedes uario current huc ordine, pluma
Nobilis huc poſita quæq; uolabit Auis.
Quadrupedũ humidior cibus eſt, tua portio de-
Sit latus, uda (decet ſi tamen) oſſa pete. (xtrũ
Dulcius hæc guſtum alliciunt, tuus iſta tepeſcens,
Semianimiſq; calor concoquet igne leui.
Parua ſapis uel ſi mauis lactentia, cedant
Teſticuli teneris carnibus iſta licet.
Maſculus oblectet, fa ſtidit fœmina, pingui
Feruentes nimio ſubleuat illa cibos.

Externum incoctæ carni dabit olla liquorem,
Innatum retinent aſſa tepente foco.
Si te gratus odor uolucrũ trahet, ipſe Cachinnos
Ne moueas domino ſimplicitate tua.

Caro pinguis & ſalſa.

Exitus eſt facilis pingui, & uix nutrit, auari
Salſa cibi eſt caro, ni ſæpius inde bibis.

Oculi, Cerebella.

Quadrupedũ effodias oculos, cerebella uolucrũ
Vda nimis, calidum ni piper addis erunt.

Vbera.

Sunt aquea & pluuio ſi lugent ubera lacte,
Carne minus ſapiunt, nec ſine lacte placent:

Colla, Hepar.

Colla, iecurq́; calent, collum ſed fortius humet,
Gallina, anſer, anas, mollius epar habent.

Pedes, Alæ.

Pes placet anterior, ſed non minus ala, tepores,
Aërios non eſt hæc imitata minus.

Ren, Cor, Pulmo, Lien, Venter,

Det uolucrum aërios renes coquus, ipſe lienem,
Pulmonem, uentres, ſiccaq́; corda uoret

Vitulus, Bos, Taurus.

Aßiduos habeant Vitulum tua prandia in uſus.
Cui madida & ſapido iuncta tepore caro eſt.
Terrea bilem affert, terram digeſta per annos,
Nunc eme, ſic ſtomacho ſit leuis eſca tuo.

Ne tamen incertis natura laboribus erret,
Cogetur pando bos dare colla iugo.
Spectet ad exortum ſolem frons frigida tauri,
Siccior eſt, Hyadas ſi fouet illa ſapit.

Hedus, Caper.

Hedulus ad domini ſaltet, ſed frigidus, aras,
Vix calet, illa ægris uda alimenta feret.
Cū malè olet ſiccat, fit iam Caper improbus, abſit,
Et cadat ante focos uictima Bacche tuos.

Agnus, Veruex.

Anniculus placeat, uel ſi ſine teſtibus agnus,
Pinguior eſt hedo, quum calet olla, uores.
Hunc amo ſi duri per paſcua montis anhelat,
Maluero ſi auri uellere diues erit.

Sus, Aper.

Sus tibi cænoſo ſit cœna domeſticus ore:
Grata ferat nobis menſa hyemalis Aprum.
Ille licet currat de uertice montis, aquoſæ
Carnis erit, pluri ſed tamen apta cibo eſt.
Hunc feritas, ſiluæq; domant, & mania ſaxa
Poſt melius poſita ruſticitate, ſapit.

Capreolus, Damma.

Iam canibus laqueos iniungite, iam lacer udam
Tingit humum, roſeo ſanguine Capreolus.
Hic optata feret nobis fomenta calore,
Vda leui, modicis moxq; coquenda focis,
Dammula aduſta magis, ſi matris ab ubere rapta (eſt,
Huic prior in noſtro forte erit orbe locus.

Bubalus.

Bubalus hinc abeat, ne ue intret prædia noſtra.
Non edat hunc quiſquam, ſub iuga ſemper eat.

Ceruus.

Terreus eſt, uolitat ſed ceruus, retia tendas
Ne fugiat, neruis quum tumuere fauet.
Si uereare nigram bilem, ſit captus anhelo
Aeſca cani, cordis ſed prius oſſa legas.
Illa uenenatum poterunt depellere uirus,
Sic nihil eſt penitus, quod ſine laude uores.

Ad Lectorem.

Longa tibi & forſan lector mea cœna moleſta,
Ne ſatur inde uomas, finis ubiq; mihi eſt.

Lepus.

Auriti Leporis mihi pulpamenta reponas,
His meus abradi iam didicit ſtomachus.
Ignea ſunt, aluum durant, ſed renibus arctas,
Et femori norum hæc reſerare uias.
Iuppiter alme, datur lepori ſi ſexus uterq;
Nec fera, nec malus eſt, omnibus æſca placet.

Cuniculus.

Credideram Leporem, ſic forma ſimillima fallit,
Ambo ſuper fœtam, dente uel aure pares.
Ambo timent, diſtant tamen, uda cuniculus affert
Fercula, uiſcoſum ſemi imitata gluten.
Hunc torre igne tamen, ſuffoſſa euertere caſtra,
Bethydis audebit, ſi modo credis, aquis.

Herinaceus.

Si

Si tibi Echinus adeſt, ſtomachum fouet, ilia mollit
Humet, & urinæ membra relaxa tenet.
Febris in antiquæ cœna optatiſſimus, ægris
Antidotum neruis nobile ſalſus erit.
Scilicet hic mos eſt naturæ, excelſa recondit
Munera, dumoſum tot bona tergus habet.

Glis.

Nil iuuat umbroſi latitare cubilibus antri,
Glis tibi, uita & mors hic tibi ſomnus erit.
Nec pingui nocuiſſe malo, ingenioſa libido
Interdicta gulæ, noxia quæq; uorat.

Gallus, Capus, Gallina, Pullus.

Iam uigil excubitor nos increpat, ocius ito
Iam rubet orta dies, ſegnis inerſq; liber.
Cedendum eſt, Lybici gallum timuere leones,
Omen habet, certis in, fera bella, notis.
Ilia forte doles, & ſomnum feſſulus oras?
Incocti pingues ſint tibi potus aquæ.
Prādia ſi dederit, Veneris documenta proteruus
Neſciat, hinc ſicca eſt, & malè grata caro.
Sit puer aut falſo Cybeles pro nomine pœnas,
Exigat, & poſito ſit tibi teſte capus.
Sic bene pinguis eris, ſic iam dormire licebit,
Et pariet raucæ fercula plura gulæ.
Huic gallina uices, uel ſi magis humida primis,
Nigra dabit, partus ſit licet impariens.
Hij cerebrū, Veneremq; fouent, minus ignea pullis
Vis data, ſub ſicco ſint mihi cœna cane.

Maxima teſticulis poſitis,tibi gloria Galle,
Somno aluo, Veneri,gratus es & Cybeli.

Anſer, Anas.

Anſer, Anasq; tibi ſit plena domeſtica ſucco,
Si ualidi es ſtomachi ruſtica dura nimis.
Anſeribus magis ardet Anas,præſtantior alis
Eſt cibus,hæ proſunt uocibus & Veneri.
Quiſquis honoratũ iecur auſus mandere primũ,
Hic Meſſallina doctior arte gulæ.

Ibis, Ciconia, Grus.

Ibis in antiquos redeatq; Ciconia luxus,
Niſcaq; pigmeis Grus nocitura ſuis.
Anguibus,Aetnæo ſim pernitioſa uorago
Ventre,graues odi,quæ nocuere dapes.
Sat medico latum eſt meriti,ſi mantica mollis,
Inteſtina lauat, munus ab Ibide habet.

Columbæ cellares.

Cellaris mihi ſint conuiuia prima Columbæ,
Quum fugit hæc nidos auſa uolare ſuos.
Tunc calidi,humentisq; cibi eſt,faciliſq; culinæ,
Obtuſi nimium prima cruoris erat.
Condiat hanc labruſca tamen dum Sirius ardet,
Et repleant calidos Acria poma uteros.
Parce Venus tanti non ſunt tua numina nulli
Docta nocere,ſacras quod tueantur aues.

Columba, Liuia, Palumbes.

Aridior ſi te delectat fortè Columba,
Liuia,turrita quæ tibi ab arce cadit.

Non

Non ſapiat torquata minus mihi cara Palumbes,
Si modò fert molles non diuturna dapes.
Ni ſtomacho ignito ſint pulmentaria, neruis,
Poplitibusq; ægris cum uolucre ſiuem.
Has tere ſecuro nec ſit trepidantior ore.
Offendiſſe ſuam iam didicere Deam.

Phaſianus.

Phaſida iam uehat Argos auē, quaſſata retardat,
Debuerat primo diſcubuiſſe thoro.
Illa leuis ſtomacho eſt, ſuaues imitata tepores,
Non uolet in menſas ruſtica turba tuas.
Vix ſicca eſt, uolucrū primi huic debentur hono-
Nec malè, cum fuerit regius ante puer. (res,

Turtur.

Turtur honorabis domini conuiuia noſtri,
Huic melius ſapies poſteriore cibo.
Siccescunt, ſed calda magis tua fercula proſunt,
Sic domino, ut ſapiens hinc magis eſſe queat.
O, bona auis, caſta eſt, ſanctaq; dicāda Mineruæ,
Nos tamen in Venerem luxuriamq; rapit.

Perdix.

Obfuit ingenium Perdici, effrena libido,
Pernecet, aucupium ni modo fallat auis.
Grata tepeſcenti, ſtomachum ſiccata, liquore,
Cor, tumidumq; poteſt prima fouere iecur.
Si timet excelſos cum ſit leuis illa uolatus,
Palladia caſus ſeruat ab arce ſuos.

Pauo.

Cui bene ſeruatæ nocuit cuſtodia uaccæ,
Ignea cui flamma eſt, cui caro lenta putret,
Qui licet oblectet, ſitq; in regalibus ingens
Delitium, pigræ nec leuis ille dapis.
Si tamen ante alios pauonem, Hortenſius edit,
Sic auis emeruit dira ſalaxq; Venus.

Cothurnix.

Sint autumnales croceo tibi pabula lumbo,
Siue cothurnices, ſiue uocas Qualeas.
Senſibus hæc mala ſunt, tenebriſq; replentia fuſcis
Ventri inuiſa, malis febribus exitium.
Si tamen ulla tuos circumuolitauerit orbes,
Cœna tibi non ſit, ſed leue prandiolum.

Merulus, Turdus.

Si mihi pinguis erit Merulus, tua gloria cedat
Turde, ſalutiferos uult mea menſa cibos.
Igneus ardor ineſt maior tibi, ſiſtitis ambo,
Tu grauior redolens ni tibi Bacca fauet.
Si tamen aucupijs, laqueo uel rete latemi
Falleris, inde mihi non minus ipſe places,

Alauda.

Ignea ſi galeata mihi eſt præpinguis alauda,
Sit breuior, ne ſit cœna moleſta mihi.
Durior aluus erit, ſed ius dabit ilia ſoluens,
Sic male quod nocuit, ſponte iuuare ſolet.

Ficedula.

Si ſapit, & calida areſcit Ficedula, quæris
Cur piper, ut melius ſi bibis, inde coquas.

Paſſer

Paſſer.

Ardet & eſt molli Paſſer duriſſimus aluo.
Si uis eſſe ſalax hic cerebella dabit.
Cur neget, huic ſubitam ſunt adducentia mortem
I Venus hinc, ſolas ni modo perdis aues.

Hirundo.

Defleat infandos ingrati coniungis auſus,
Igniti & nocui cum ſit Hirundo cibi.
Cur noceas? dulci modulamine ſe dat habendam,
Thraijcios fugiens, intrat amica lares.

Sturnus.

Sturne peregrinas mendices aridus uuas,
Socratici cœna nolumus eſſe tua.

Auiculæ.

Nunc uideo innumeras & circum rete uolutas,
Crediderim exuſtas eſſe uolucriculas.
Has coquus arte parat celebri condire, uocatus
Sum coque, iam uenio, tardior olla tua eſt.

Teſtudo.

Indica quæ duro cornu Teſtudo rigeſcit,
Si coquitur poſito tegmine mollis erit.
Manſa Phthiſin putrem ſoluit, tumidumq; lienẽ,
Sitq; uenenatis uermibus antidotum.
Senſibus exhibita eſt pulmentum nobile, morbum
Tollit & Herculeum, qui dolet oua bibat.
Calda parum humeſcit, fluuios mõteſq; peragrat
An caro uel piſcis ſit petis? eſt media.

Piſcis.

Fert aqueum & fluidum piſcis tibi quiſq; cruorē,
Si ſit gratus, aquis fluctuet æquoreis.
Littora ſaxoſas uel ſi natet impiger undas,
Huic modo uiſcoſa eſt ni pituita, cape.
Stans nocet, aſſatus paſcit bene, tardior exit,
Si minus elixo paſceris, inde cacas.
Frigidulos angit neruos, languentibus ægris,
Et ſtomacho humenti, uerticibusq; grauis.
Gaudet uentre gula & ceruice, putreſcere norūt
Hæc citò, languenti eſt unica cauda cibus.
Excipit hunc feruens dum retibus olla, uorato
Protinus, hinc noſces ꝙ Venus orta mari.
Menſa Lupū, Rombumq; uoles, timidusq; rogatur
Mugil: adhuc medijs nat mea cymba uadis.

Piſcis ſalſus.

Igne uis ſalſo eſt, qui non bene concoquit, illum
Non edat, & Bacchus niq; ſit apta Ceres.

Oſtrea, Conchæ.

Humeſcunt omnes Conchæ, nimis Oſtrea friget,
His inflare, ſalax eſt tibi cauſſa Venus.

Cancer, Cammarus.

Octipes exoritur, gemino ſed onuſtus aſello
Cancer hydram mulcens, ſuppoſitamq; fouet.
Hic mihi in Autumno pingueſcens, Vere uel imo,
Luna magis pleno ſi rubet orbe, ſapit.
Cammare fluminea poteris ſi uincere cauda,
Gratior æquoreis ſit mihi Cancer aquis.

Tabida

Tabida pulmonis ſi putrida membra peragrat,
Cum ſtomacho extergit, ſed premit ille meum.
Siccior hinc uenter durabitur, at dabit amplas
Quum rubet accenſus renibus ille uias.
Hinc tantum Herculeo *ne ſit timet eſca leoni,*
Naſcitur extremo, commoriturq; pede.

Limax, Coclea.

Frigida mucoſum lentorem ponere Limax,
Munda ualet, pluri ni gula parcit aquæ,
Hæc quodcunq; iecur, ſed non quia frigida, curat
Illud ab innata dote ſuperba poteſt.
Huic grata eſt natura nimis, ſi lumina deſunt,
Tentat iter gemino coclea corniculo.

Rana.

Vltima, ſed noſtros non acceſſura lebetes,
Ni ſaliat, putris Rana *parabat iter.*
Noluimus, ſucci eſt pluuij & limoſa maligni,
Irata eſt, & adhuc rauca coaxat aquis.

Ad librum.

Ibis inepte liber, Ronchos *& inania uulgi,*
Tedia diſce pati, non mea, culpa tua eſt.
Et medici, & uates intra ſua pulpita, nugas
Mille tuas, tacita non ſine laude agent.
Poſt tamen intriuijs damnabere, fabula fies
Publica, ſed moneo tu modo diſce pati.
Hic tua ridebit medicamina, at ille poeſin,
Alter erit uates, cui nec eris medicus.

Vade

Vade tamen, mitis domini tecta ampla ſubito,
Huic ſatis & ſupereſt, ſi ſatis eſſe potes.

Ad eundem.

Roma tuum fratrem ſi forte libelle repoſcat,
Cui uaria, & nouitas continuata placent,
Dic, uenit, ille herbas & ſubterranea fodit
Feſſulus, huic durum eſt cum ſit onuſtus iter.

COENAE RELIQVVM AD CONuiuam.

TAEDIA ſi tardæ forſan conuiuã culinæ,
Vel quæritis iunctas nõ ſimul ire dapes.
Turpe agis, appoſito lentus diſcumbis in oſtro,
Me Cilices uexant, Nilus & omnis Arabs.
Semianimis, montes & rura per ardua curro,
Hyblæi flores, me nemus omne rapit.
Mitius inſurgas, tibi ſic conuiuia proſint,
Debita ſitq; tibi Cœna perenne mea.
Iam coquus expoſcit redolentia Cinnama, ſordet
Omnia, ni properas nec ſapit eſca liber.
Hæc oculos ſtomachũq;, acuunt, tremuloſq; lacer(tos
Siſtunt, his ſicca eſt nec pituita fluit.
Artubus hæc uires iam torpeſcentibus addunt,
Et iecur, & renes, putreq; pectus alunt.
Tædia uexatæ matricis, & ilia tollunt,
Turgida, ueſicæ prouida languidulæ,

Tot bona cùm pariant, mentitus credidit aurum,
Poſſe dare, hinc nimiũ Cinnama iactat Arabs.

Zinziber.

Ignitum capiti & pituitæ Zinziber ingens
Antidotum, frigent quum tua membra cape.
Huic tamen innatus, ſi non prius aruit humor,
Vix ſatis eſſe poteſt igne tepente ſibi.
Hoc oculis aufert tenebras, huic uuida debent
Omnia, ne putreant Zinziber edocuit.
Hoc odiſſe Venus potuit, ſed maxima uentri eſt
Commoditas, ſiccat, nec minus ille cacat.

Piper.

Ardet, & in neruos, glutinataq́; phlegmata fertur
Sic piper, ut nullũ ſiccet Aroma prius.
Exacuit ſtomachum, mollito uentre ſuperbit,
Hoc caueas feruet ſi tibi bile iecur.
Corporis huic minimi, numero laus damna rependit
Plura, mouent aluũ, meiere pauca iubent.

Crocum.

Fama uetus taceat, cedant pulmenta Luculli,
Cœna coronata eſt, plenior iſta Croco.
Hic Cilices redolent, ignita cacumina florum,
Rubra ferunt cordi gaudia ſumma tuo.
Si mala ſunt capiti, ſegnes ducentia, ſomnos,
Illa decor, ſtomachus, triſteq́; pectus amant.
Si bibit iſta uorax, poterit torpere palatum,
Ieiunæ, hæc uerita eſt, ſedula cauſa famis.

At uentrē oblectant, uuluam reſerantq́; tumentē,
Hæc ede, ſi riſus expetis aßiduos.

Nux, Muſcata.

India odoratas, & craſſo rore rubentes
Cum tamen exurant, dat tibi larga nuces.
Hæc ſtomacho, iecori, uiciato ſpleni, & ocellis
Subueniunt, Bruma ſi modo læſa dolent.
His bene olent, & uix contacta labella ſameſcunt,
Veſica, his patula eſt, has fluida aluus amat.
Quam malè, nux dicta eſt, matronæ nobile munus
Glans Muſcata datur, cui malè uulua tumet.

Cariophylum.

Torrida ſi lucus Caryophila donat, odores
Indicus ut tibi det, cur terit iſta coquus?
Deiectū reparāt ſtomachū, his tenebroſa relucēt
Lumina, calfaciunt cor, gelidumq́; iecur.
Inde uolens munus te nobile uincere, cedat
Luthea & unguiculis, ſint ea lecta tuis.

Cuminum.

Vilis & iniußi campeſtria grana Cumini,
Vſta nimis, cultu mitia facta placent.
Hæc ede, uentoſi clamas ſi tormine uentris
Et ſtomachum & lumbos igne minore iuuant.
Pallida cui grata effigies, & buxea cordi,
Hæc ſimulata cohors relligioſa uoret.
Illa remollitum ſubducere docta lapillum,
Vrinæ itorum, rumpere poſſe fores.

Si tinea erodat, uel ros tua corda niualis
Illa ede, ruſticitas læſa, probanda uenit.

Fœniculum.

Semina ſi chimo exurunt hortenſia duro,
Fœniculi, & ſicco non bene ſana cibo.
Torridiora time, ſylueſtria, renibus ingens
Pharmacum, & urinæ nobile curriculum.
Durius è lumbis ſunt comminuentia ſaxum,
Sint tumido hæc femori pabula fœmineo.
Ride infans, poterit recluſi munera lactis,
Si uiride, hortenſe eſt, mox reuocare tibi.
Ride infans, molles, colubri experientia, ocellos
Seruari incolumes, hoc tibi poſſe, docet.
Subuerſum et uēto ſtomachū extendente tumentē
Aequat, in antiquis febribus eſca potens.
Semine ſi redaperta uigent membra omnia, lotæ
Gloria radici minor exhibita eſt.

Aniſum.

Pituitas Aniſi grana exarentia pingues,
Igne pari Iliacum ſoluere crediderim.
Si ſtomachus, lumbi, gelidumq; increuerit hepar,
Veſica intumeat, uulua, lien, femora.
Illa ede & antiquo uel cor ſi caumate languet,
Præſenti dices, auxiliantur ope. (lit
Laus numeroſa quidē hæc, minimi nec formula fal
Pectus, & hoc torpens guttur, & aluus amāt.

Coriandrum.

Ne craſſo noceant oculis Coriandra liquore,
Siccata huc ueniant igne referta leui.
Hæc caput inuiſa preſſum caligne menſis
Optat ſummotis, hæc fluida aluus edat.
Dura parum, ſtomacho tamẽ optatiſsima noſtro,
Hinc redolens, ſicca eſt, nec putret aſſa caro.
Niliacis præſtant ſi ſint delecta ſub hortis,
Plura odi, parca ſunt mihi grata manu.
Sic mea demulcent ardentia corda, nec omnes
Noſtra Venus numeros, perdet inepta ſuos.

Synapis.

Vane olitor, lachrymas dabis, exarſura ſynapis,
Cura tibi eſt, miſerum pœna ſequetur opus.
Phlegmata, mucoſum uel ſi attenuata lienem,
In caput & febres ingenioſa poteſt.
Pellicere exanimem norit, ſi prouida uuluam,
Soluat, & anguſtis imperet illa locis.
Quáq; uenenatos fungos uictura feratur,
Dira prius lachrymis uult maduiſſe tuis.

Papauer.

Lurida Niliacis nigra exiccata ſub hortis,
Peſsima, Lethæum quæ genuere opium.
Candida ſint profugos latura papauera ſomnos,
Ni modo ſint oculis noxia turgidulis.
Lenimen querulæ tuſsis, ſiſtentia fluxus,
Quosq; ſed in calidis commodiora focis.
Trita caleſcenti ſuper inducenda podagræ,
Proſunt, inſipidæ ni gula parcet aquæ.

Apium, & Petroſelinum.

Torrentis plures Apij ſeris inſcie plantas,
Villice, petroſum uix mea menſa capit,
Et nocuũ hoc capiti, & ſtomacho minus utile tar-
Lactucæ extremo, ſi placet adde cibo. (do,
Cura caput nobis prior eſt, quę phlegmata uexãt,
Splen, femur, aut renes, uel iecur illud edat.

Lactuca.

Caumate in ardentis ſtomachi Lactuca niuale,
Delitium, & ſomni dulcis alumna ueni.
Si modo ſit mundus cultor non lota placebis,
Et prima & grata eſt menſa ſecunda tua.
Gratior æſtiuo es, dum Sirius æſtuat orbe,
Sed ualeas, ſi uult gaudia noſtra Venus.

Caulis.

Iam ueniat folio Criſippica Braßica Criſpo,
Vel patulo & leni uel glomerata comas.
Prima ſalutifera, & uentrem lenire parata,
Bullierit modico ſi tamen igne, placet.
Omnibus ardor ineſt, grauior tumet eſca ſecun-
Ne capite noceãt uina ſuperba, premunt. (dis,
Extumidam reſerant ueſicam, ægrumq́; lienem,
Hepar & obſtruſum, fœmineumq́; femur.
Arida Socraticam pareret ni braßica bilem,
Iure erat in morbis omnibus illa ſatis.

Betha.

Betha mala eſt ſtomacho, uiridis uel nigra, niuali
Rore caput mundat, naribus hauſta tuum.

Compar edt Maluis, Clyſteri immixta dolores,
Quos tibi manſa facit, perdere Beta poteſt.

Spinachia.

Si leuioris edas brumæ ſpinachia, primùm
Eijce ius, ſucco & dilue amygdaleo.
Sic ſtomacho minus inuiſa, & præcordia & aluũ
Mulcet, clamoſis commoda pleuriacis.

Endiuia, & Cicorea.

Frigida campeſtris minus eſt, & amarior, hepar,
Intyba demulcens, bilis utramq; timet,

Menta.

Nauſeat ignitã, & bene olentem carpere mentã
Vult ſtomachus, caput eſt triſte, morare liber.
Obſtruit illa femur. Veneri tumefacta parumper
Grata licet, ſperma hinc, lac ue coire nequit.

Ruta.

Singultus acidos, pellat gelidumq; lienem,
Igne ſuo umbroſis optima ruta oculis.
Si femur hanc laſciuum odit, rabidumq; uenenũ.
Diſcupit hanc neruus, Cœliacusq; dolens.

Capparis.

Soluitur ardenti torpeſcens flore palatum
Capparis & folio, cumq; liene iecur.

Borrago.

Si tibi Bugloſſa eſt ſucci & Borrago tepentis,
Lætus eris, ſiccum nec tibi pectus erit.

Meliſſa.

Cor mihi triſte, gelu pectus, cerebrumq́; rigeſcit,
Singultit ſtomachus, grata Meliſſa ueni
Per te hylaris, redolens & mũdi corporis, aucto
Sumq́; calore potens, gratia magna tibi.

Aſparagus.

Quòd liber Aſparagos habeas uix igne tepentes,
Quos tulit Adriacis cincta Racenna uadis.
Quodq́; etiam incultis duraq́; à cote reuulſis,
Qui magis exurant, plena culina tua eſt,
Hoc tibi ab excelſo eſt, non paruũ munus Vbaldo
Cui datur immotæ gloria prima rotæ.
Quàm bene conſuluit nobis? tibi nomen ab illo
Aeternum, addicta eſt uita, ſaluſq́; mihi.
Renibus hinc ualeo, iecore, intumidoq́; liene,
Ilia, nec mundũ tergus, ut ante dolent.
Si uenere hinc crutior, ſupra hoc mihi munus abũ
Quod potuit ſaluam relligione dedit. (de eſt

Amaracus.

Torrida ſi neruis, & Amaracus apta cerebro,
Hanc ſitiens ſemper, nõ minus optet hydrops,
Vrinæ & tumidis referat ſpiracula uenis,
Hanc cui ſit matrix, ægra puella colat.

Adcœnam.

Cœna licet uiolæ nec lilia nata culinæ,
Sunt tamen hæc menſæ cultus habenda meæ,
Huc roſa purpureo ueniat decorata rubore,
Grata magis faciet fercula mixtus odor.

Serpillum,

Cui ſerpens, rapidúſue canis, uel dira uenena,
Officium, Podagra qui dolet, aut chyragra.
Deniq; cui tumida eſt ueſica, & uenter obeſus,
Cui gelida eſt febris, cui pituita nocet.
Delectam aprico, geminorum in colle ſub ortu
Carpat, & hanc, ſaluus ſi uelit eſſe, bibat.

Baticula.

Sic capiti & ſtomacho Batis arida grata tepore,
Siue ſit hortenſis, ſiue marina tibi.
Sic iecur & lumbos ueſicæ aptiſſima, mulcet,
Inter regales ut ſit habenda dapes.

Dracunculus.

Ne uereare tuam ſi fortè Dracunculus intret,
Stultè liber cœnam, fercula amata feret.
Ignitum ſtomacho ægroto allatura teporem,
Veſicæ & lumbis non minus apta meis.

Praſsium.

Torrida iam ueniant & amari praſſia ſucci,
Splen tumet, & plenis renibus arcta uia eſt.
Phlegma iecur, pectuſq; replet, reuocanda puellis
Menſtrua ſunt, hæc ne ſurda ſit auris, amat.

Carduus hortenſis.

Carduus hortenſis, cui ſpina eſt mollior arte,
Cui calor eſt modicus, cui tumiduſq; liquor.
Et ſtomacho, & lumbis ſapidus, ſi duxit olentem
Vrinam, os redolet, nec ſapit Ala caprum.
Hunc tibi ius præpingue coquat, præſtãtior inde
Ibit & in numeros ſic Venus apta ſuos.

Abſinthium.

Terribiles perdant ſiccata Abſinthia ſuccos,
His furere in ſtomachũ docta, caputq́; meum.
Ni tamen hinc noceant, ſuaui mihi grata tepore,
Et ſtomacho, & tuſis prouida poplitibus.
Hæc iecoris reſerãt fibras, his renibus amplũ eſt,
Curriculũ, hinc ſiccus nec ſitibundus hydrops.
Et tineæ & rabidi fugiant abſinthia uermes,
Tutari tunicas iam didicere meas.

Abrotanum.

Abrotanum Siculis miſſum mihi nuper ab oris.
Cui calida & ſicci roris amaricies.
..dotũ eſt ſtomacho, & contuſis nobile neruis.
Nunc ualeo, obſtruſum cui ſemur, illud edat.

Pimpinnella.

Veſicæ lapides ſi Pimpinnella remollit,
Ignita eſt, iecori ſana, lienq́; tibi.

Lupulus.

Si lupulum oblectant antra & nemoroſa ſalicta,
Hoc facit, ingrato ſit ſatis ut Medico.
Frigdus hinc, Bilem, calidumq́; arcere cruorem,
Et potis, hunc calida, & febris anhela timet.
Gratia ſi magna eſt illi, tua noxia maior,
Eſt Medicæ, hoc ſanctũ qui malè noris holus.

Portulaca.

Cui rubor eſt ardens, Dyſſenteriáq; laborat,
Purpureus curæ, cui cruor eſt fluidus.

Cui

Cui nocuere ignes, frigentem hic Peplioni herbã,
Delegat, hæc fluuio rore probanda uenit.
Si ſapis, illa tuas norit rariſsima menſas,
Lumina cum ſtomacho contemeraſſe poteſt.

Flos Sabuci.

Flos uenit hortenſi candens ab olente, Sabuco,
Hic odor hic cibus eſt, menſa decorq́; tibi.
Non leuis eſt ſtomacho, capiti ſed amicior, hepar
Hunc amat, & frigens lumbus in obſonijs,

Anethum.

Ne tua odoratum conuiuia fallat Anethum,
Igne tuis neruis, torminibusq́; potens.
Inuiſum eſt moneo, ſtomacho, nec parcit ocellis,
Vbera ab hoc pleni munera lactis habent.

Sium.

Cœna paludoſis quod natum & creſcat in undis,
Credideris gelido rore iuuare Sion.
Falleris, exuſtum eſt, ueſicam & menſtrua ſoluit,
Saxaq́; de lumbis puluerulenta trahit.
Miraris? pluuio tantum hoc depaſcitur imbre,
Quicquid ab æthereis eſt potis, hauſit aquis.

Tribulus.

Tribule in undoſis ſi nate paludibus, alges,
Cur tamen iratæ cornua frontis habes?
Secretas tutamur opes, ſub cortice dulcis
Eſca latet, dulce hoc nec niſi ab igne datur.
Et mihi ab æthereo muneroſa potentia rore,
Me maris & cœli prouida cura fouet.

Languen-

Languentes uereor fauces, me mandere lumbus,
Diſcupit, urina huic quum nocuit ue lapis.
Ex me mica iuuat, grauidas ſed contrahit aluos,
Me miſerum, mortis dos mea cauſſa mihi.

Eruca.

Ignita in Venerem, lentos Eruca Priapos,
Excitat, & tremulis optima poplitibus.

Cepa.

Quid tibi cum Hippolyto, liber aduerſate pater-
Admonitis ſemper; culpa luenda tibi eſt. (nis,
Crudele admiſſum hoc, & deteſtabile munus,
Væ miſero, in lachrymas te rapit aßiduas.
Cepa tibi eſt munus, caput inflatura lutoſo,
Igne & rore malo, iam ſpuere incipias.
Si ſtomacho obſequitur, clamoſæ aſſueſcere di-
Ora ſiti, obtuſum hinc corruat ingeniũ. (ſcãt,
Veſicæ & Veneri ſi grata, Hæmmorois inde,
Effluit, ò, magni muneris Antidotum.
I, ſine me in pœnas temerarie & improbè tantas,
Quam uellem horridior, q̃ rubra miſſa foret.
At bene conſultum eſt uobis, tu ruſticus oras,
Munera, cæpa datur, Saxeus exhibitor.

Ad librum.

Sæpe liber q̃ te alloquar admirabitur hoſpes,
Dic, licuit, cœna hæc ne mea ſurda foret.

Allia.

Si quod cœna ſapis, minimũ eſt inſulſa quid optas,
Horrida cum exuſtis Allia uerticibus.

Hæc

Hæc grauè olent, capiti nec conuenientia ocellis,
Pulmoni, & raucæ ſint licet apta gulæ.
Hæc ut noris, edas, quantas prorumpet in iras,
Veſica, & uenter depoſiturus onus.

Aſcalonia.

Cœna mihi ſcite eſt factum, Aſcolonia tarde,
Ieiunis ueniunt deſtituenda coquis.
Illos calfaciant hebeti, repleantq; liquore,
Vtq; minus noceant, illa recocta uorent.

Porrum.

Tabida cui curæ, pulmonis membra & anhelum,
Pectus, eum porri torrida cœna uocet.
Cura mihi eſt ſtomachus placidiſsima ſomnia, den-
Bis licet elixum, non tamen illud edam. (tes,
Hoc colat ingratæ cui fœmina cura colendæ,
Quiq; nec aſtrictis renibus eſſe uelit.
Munera non tanti Veneris penſantur, ut aluo,
Poſtpoſita, irati tormina uentris amem.

Raphanus.

Hinc eat, aut Raphanus poſtremò accubat in or-
Menſa magis ſapida, ſi ſit onuſta dape. (be,
In caput & dentes, limoſoq; igne in ocellos,
Sæuit, & hinc ſtomachus nauſeat aßiduè
Morchio eum colat, & fungi cui cura Nicander,
Queq; amat æternas fœmina pulchra comas.

Inula.

Feruida contuſis ſuperinducenda lacertis.
Eſt Inula in gelidis ſedula torminibus.

Pecto-

Pectora, cor, lumboſq́; fouet, ſi manſa cerebro,
Et grauis, urinam non malè grata ciet.

Rapa, Napi.

Sunt calida & rigido gaudentia frigore Rapa,
Humidus hinc illis turgiduluſq́; liquor.
Gloria Nurſinis, ſitientes cedite Napi,
Educet ipſe licet uos Amiternus ager.
Cũ ſapiant Veneri magis, hæc ſi craſſa & obæſa,
Cœna ea poſtremo lenta ſub orbe ſerat.

Paſtinaca, Staphilinus.

Si uenit humeſcens culto Staphilinus ab horto,
Feruenti & ſapido plena rubore ſapit.
Iſta licet ſtomachum uel bis decocta laceſſat,
Et coitum inflato rore ſuperba ciat.
Si coquus & pipere & melliti munere mulſi,
Condiat, & ſtomacho grata erit & Veneri.
Candida nec montana placet, cui lumbus et arctũ,
Eſt femur, errantem cum magis urat, edat.

Tubera.

Terrea ferte, aqueoq́; madentia tubera rore,
Alba, fameſcentes ſint nigra ueſtra coqui.
Vltima ſint noſtræ, poſt pulmentaria cœnæ,
Mixta fit in noſtris ut Venus ipſa iocis.
Si turgent, æquum eſt uentoſa tonitrua et imbres,
Hæc genuere, piper, chiaq́; uina bibam.
Sic faciles ſtomacho ſunt adducentia chimos,
Nec ueſica tumet, nec dolet Iliacus.

Cui caput obtuſum, & triſte eſt, molleſq; lacerti,
Exeat, his tantùm tubera cœna negat.

Ad Cœnam.

Plura holera, & plures fructus, non omnia ferre,
Et pluri poteras eſſe referta dape.
Cœna ſatis ſunt hæc, modo ſint condita, uorator
Quærat in externis turgidus eſſe Thoris.

De Repletione.

Scinditur extumidum corpus, conuiua uorator,
Deſine iam, in pannis cura diurna tibi eſt.
Crapula & ingluuies tibi mors erit, ilia, uenter
Et iecur, & renes, ſplenq;, caputq; dolent.
Si uix inſpiras, ſi te uexante podagra.
Fit chyragra exclamas, culpa miſelle tua eſt.
Deſine iam extremo famis aduerſitate furori,
Dedecet & nocuum eſt, cedere uelle gulæ.

De Quiete.

Si quando eſt optanda quies gratiſſima nautis,
Quum malè deſiecti ſuccubuere nothis.
Illa uelim feſſis conſumpta aptiſſima cœna,
Conuiuis ueniat grata futura meis.
Et nos uela damus, rapiunt iam lintea ſerui
Mergimur, & pleno nos ferit unda lacu.
Brachia iactantur nobis, conſedimus omnes
Quiſq; ſuis tranſtris, Cuppa calixq; tonant.
Bacchantũ inſurgit clamorq;, creberq; tumultus,
Cura ſalus, cuiq; eſt, hic ſibi quiſq; uacat.

Tiphys

Tiphys ibi, hic uigil eſt pincerna, hos increpat, au
Inuiglate uiri, mota flabella cient. (ras,
Intentus conuiua uorat, quaſſatus amicos,
Nauta cupit portus, ocia paſtus amat.
Vtq; niſi empta quies, laceru͂ nō naufragus optat,
Remigium, ut dubias nauta retentet aquas.
Sic conuiua ſatur, cibus huic nec craſtinus aptus,
Debita ni heſternum eſt concomitata quies,

De Accidentibus Animi.

Si decet & ſancti rationem admittitis æqui,
Sancta manent animos gaudia læſa ſuos.
Iam ſatur eſt uenter, tumet hic, iacet ille ſupinus,
Iam properent riſus, ira, timorq; abeant.
Nodoſæ rerum cauſſæ, & ſublimia cedant,
Naturæ ingenia, hæc non capit iſte locus.
Senſibus addicta eſt nūc mens, ſub ſenſibus extāt,
Delitiæ, gaudent corda, iocosq; parant.
Gaudia ſectentur riſus, dulcesq; cacchini,
Luſus, firma fides, ſpesq;, iocosq; ſalax.
Lætitia & riſus reparant me, gaudia ſeruant,
Incolumem, exanimant ira, metusq; graues.
Ridendu͂ eſt hylares cōuiuæ, amentia magna eſt,
Si ſinimus celeres accelerare rogos.

De Somno.

Deficiunt uigles ſenſus, hebetantur ocelli,
Tertia iam, abſumpto præterit hora cibo.
Cæcuba præcipiunt ſomnos, caput annuit, ite,
Conuiuæ, in ſolitos currite quisq; thoros.

Naturæ

Naturæ hic bene ſeruet opus, bene cōcoquet he-
Venter, & amplexu nobiliore cibum. (par,
Lethæa eſt reſupina quies, hinc omnia pallent,
Mēbra, iecur, rē, nerui, ora, caput, ſtomachus
Pronus quiſq; cubet, dextra uel parte recumbat,
Mox leui lateris commoda ſomnus amat.
Somne nihil ſine te bene poſſumus, optime ſomne
Blanda ægris animis, corporibuſq; quies.

De Vigilia.

Surgite ab Oceano rapidus iam ſurgit Eous,
Auroræ roſeum iam iubar ecce rubet.
Iam uigilate graues ſomno, uinoq; ſepulti,
Septena in ſomnos eſt ſatis hora meos.
Longior obtundit cerebrum, torpedine ſenſus
Afficit, exacuet quem uiglata dies.
Sic calor internus reuireſcit, & aptius omni
Sorditie eiecta, membra uigore fouet.
Luce uigent operoſæ artes, it miles in arma
Luce, gemunt feßi ſub iuga luce boues.
Delia non noctu uenatur, nocte quieſcunt
Pulpita, ſed luce eſt docta Minerua uigil.
Luce minax Pallas, uiglatæ quot bona Lucis?
Corpora, Dij, ſenſus, Ingenium, Arsq; uigent.

De Inanitione.

Nunc uigiles ſocij uentres reſeremus auaros,
Perq; ſuos ductus iam reſecata fluant.
Effluere illa petunt, neruus ni turgeat æger,
Ne putreant chimi, langueat & ſtomachus.

Hinc caput, & læſi renes, hinc febris anhela,
Hinc laterum dolor eſt, hinc calor emoritur.
Mox famis aſſuetus feruor cum uenerit, ite
Hoſpitem ad extremum, clauſa culina mea eſt.
Nec ſtomachum ſinite, admoneo, feruеſcere inanē
Bilis & ignita hinc febris obeſſe ſolet,
Sic malè ſana ægrum uexant ieiunia corpus,
Languidius pleno quòd uelit eſſe cibo.

De Coitu.

Maxima iam ueniant Erycine gaudia, proles
Expectata diu eſt, huc Hymenee ueni.
Te ſine uana hominum ſpes omnis, gaudeat hæres
Quum Veneri annueris, tu modò blanda ueni.
Per te noſtra decens, et caſta, et ſancta uoluptas,
Seruor & incolumis, ſi modo parca Venus.
Renibus extumidis hinc cura eſt, ira, furorq;
Et metus omnis abeſt, hinc uigil audet amans.
Hinc ualidū eſt corpus, creſcit calor intimus, hinc
Sydereūq; caput, ſi modo parca Venus. (cor.
Hinc ſtomacho empta fames, pulſa caligne ſenſus
Hinc ualet, hinc bilis fœda perire ſolet.
Deliciæ hinc dulces, hinc eſt amor ille proteruus,
Hinc Veneris puer, eſt tamq; cupitus Amor.
Sis modò caſtus amor, claudi ſi liquerit antrum
Mater, & eſt Marti dedita culpa tua eſt.
Si iacet Hyppolytus moritur, ſi proditur ingens
Ilium, & infauſto ſanguine mora rubent.

Si puer Ideus ſummo ſit cura parenti,
Credidit hinc nocuos cùm minus eſſe thoros.
Culpa tua eſt, fallit tua non ſatiata libido
Pallet, & hinc moritur ni bene cautus amans.
Euolat exanguis ſubitus calor ora, palatum,
Et malè olet ſtomachus, nec ſatis inde coquit.
Perditur, & miſero nihil eſt quod proſit, abito
Improbe uelle mori, non amor, immo furor.

De Balneo.

Balnea ni corpus mundum eſt, aut intret obæſum,
Et tumidum fieri, ſi tibi fortè uelis.
Si modò ſint mundæ, & limphæ tibi ſuauè tepentis.
Vtilia, in laxis noxia poplitibus.
Si gelida ingrederis, calor hinc internus abũdat,
Muſculus obdurat, nec tibi Nerue nocet.
Sulphureum aut ſalſum ſi ſit tibi fortè, uel ære,
Aut cinere aut ferro concomitante, caue.
Conſule prudentem medicæ prius artis alumnum,
Et prodeſſe poteſt, & nocuiſſe ſolet.

De Frictione.

Si cogitas citius pingueſcere lote, ſequatur
Balnea, ſitq; leui frictio facta manu.
Senſibus illa fauet, calor hinc uiget omnis, alĩtur
Effæta hinc melius membra, caputq; ualet.
Quid non humanum ingenium ſapit, ægra moueri
Corpora quũ nequeunt, frictio prompta ſubeſt.

De Aëre.

Corpora iam in motus properant, puriſſimus a
Quæritur, hic uenti nec malus erret odor
Lucidus exortum ad Solem gratiſſimus, abſin
Stagna, putresq; lacus, et malè quicquid ole
Si Ioue uel tardo gelidus ſit forſitan orbe,
Gratior eſt, noſtra hinc mẽbra, calorq; ual
Si Venere aut Marte incaleat, lacera inde peri
Aſſiduè humanis pabula corporibus.
Vndiq; diripimur, ſi ſpirant corda, ſubintrat,
Hoc ſine nil miſeri corporis ora uorant.
Quas dabimus grates Aër tibi peſſime, per te
Viuimus & morimur: gratia nulla tua eſt.

De Motu.

Pæonis aſſiduos ni fortè requiritis hauſtus,
Pharmaca, uel pilulæ nobilis antidotum.
Surgite iam lenti conuiuæ, corpora torpent
Veſtra, petunt motus tempora certa ſuos.
Relliquiæ ſaturo reſecatæ à uentre ſuperſunt,
Sedulus has ſoluet, quum labor auctus erit.
Hic ſaliat, faciles alius decantet amores,
Curſitet iſte, leues torqueat ille pilas.
Quadrupedi inſideat, ſpectabilis ille feroci,
Iſte leues ceruos, ille ſequatur apros.
Sic agite in ualido dum creſcunt pectore uires,
Nec ſinite à feſſo ut corpore ſudor eat.
Naturæ, hinc calor inuigilat, bene concoquit, oẽ
Effugiunt ſordes, & famis ardor adeſt.

Segnities